

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

KATEDRA BIOLOGIE A ENVIRONMENTÁLNÍCH STUDIÍ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Lesní mateřské školy

Outdoor preschools

Autorka diplomové práce: Magdaléna Kapuciánová

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Kateřina Jančaříková, Ph.D.

Studijní obor: předškolní pedagogika

Forma studia: kombinované

Diplomová práce dokončena: listopad 2010

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s využitím uvedené literatury a informačních zdrojů.

V Praze dne: .....

Podpis: .....

„Děti jsou zvědavé, chtějí pochopit, učit se a potřebují svět, který se dá zkoumat.

K tomu potřebují vzory, které je doprovázejí a na které se mohou obrátit.“

Ute Schulte Ostermann

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji paní Mgr. Emilii Strejčkové, která mě k tématu lesních mateřských škol přivedla. Děkuji PhDr. Kateřině Jančaříkové, Ph.D. za cenné připomínky k diplomové práci. Děkuji Ing. Jitce Bartošové, Ph.D. za pomoc při statistickém zpracování dat a doplnění mnoha podnětných poznámek. Dále děkuji PaedDr. Mileně Soběslavské, CSc. za odborné připomínky k práci. Děkuji také Dr. Beate Kohler z Univerzity Freiburg za informace týkající se německých lesních mateřských škol. Děkuji Dr. Ute Schulte Ostermann a Anne Gerhard za to, že mohu čerpat z pokladnice jejich praktických zkušeností. Děkuji všem, kteří mne v psaní této práce inspirovali - pedagogům, dětem a jejich rodičům. Děkuji své rodině za trpělivost, pomoc a podporu při psaní diplomové práce.

Abstrakt

Práce se zabývá tématem lesních mateřských škol a předškolního vzdělávání venku. Hledá kořeny vybrané problematiky v zahraničí i v ČR. Ukazuje, čím je pobyt venku dětem přínosný, hledá i rizika, se kterými je třeba počítat.

Práce ukazuje východiska, která mohou vést k zakládání lesních mateřských škol, přináší výzkumy dokazující, že děti z lesních mateřských škol mají dobré výsledky, popisuje lesní mateřské školy a jejich provoz.

Empirická část je vedena v duchu akčního výzkumu. V úvodu praktické části jsou popisovány nasbírané zkušenosti z cest po lesních mateřských školách a z rozhovorů s jejich pedagogy. Druhá část praktické části se zabývá názory odborné i laické veřejnosti. Autorka zjišťuje názory na dosažení úrovně jednotlivých kompetencí v běžné mateřské škole (dále jen MŠ) nebo v lesní mateřské škole. Další část výzkumu je zaměřena na očekávání a obavy při pobytu dětí v lesních mateřských školách. Na své názory ve vztahu k lesním mateřským školám jsou dotazováni odborníci v ohniskových skupinách. Důležitou částí práce je analýza právních předpisů souvisejících s lesními mateřskými školami.

Klíčová slova

dítě předškolního věku, přírodní prostředí, učitel, období vtiskování, odcizení přírodě, lesní mateřská škola, pobyt v lese za každého počasí, výzkumy, legislativní podmínky, bezpečí, zdraví

Abstract

My diploma work is concerned with the themes of outdoor preschools and pre-school education. It searches for and is stemming from the similar subjects in foreign countries and within the Czech Republic. It shows what the benefits of children being outside are. It also searches and points out liabilities which are necessary to be taken into account.

The work presents the used resources, which can lead to the foundation of the other outdoor preschools and their maintenance. The empirical study is managed as an action research. The first part of the practical section shows experiences of the outdoor preschools in general and it presents interviews with their pedagogues. The second part of the practical section deals with the opinion of experts and the non-professional community. Moving on, one then investigates the ideal level of achievement in separate competences in an ordinary preschool, and outdoor preschools. Further more, the next section is targeted at the expert's expectations and apprehensions about children staying at an outdoor preschool, taking into account their views in relation to outdoor preschools. Focus groups are being used to question the experts. The important part of the work is to analyse the legal enactments in relation to outdoor preschools motherly school.

Key words

child pre-school age, environment, natural environment, teacher, time of imprinting, denaturalization, outdoor pre-schools, stay in the forest in every weather, researches, legislative conditions, safety, health

Obsah

Úvod	12
Výběr tématu diplomové práce	12
Cíle práce	13
1. Teoretická východiska práce	15
1.1 Vymezení základních pojmů	15
1.2 Východiska	16
1.2.1 Výzkum odcizování člověka přírodě	16
1.2.2 Akční plán státního programu EVVO	19
1.2.3 Strategie vzdělávání pro udržitelný rozvoj	20
1.2.4 Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže	21
1.2.5 Krajské koncepce EVVO	22
1.2.6 Program Zdraví 21	22
1.2.7 Závěry jednání Poradního sboru pro EVVO při MŠMT	23
1.2.8 Výzva „Zpátky pod stromy“	24
1.3 Výzkumy a studie	24
1.3.1 Výzkumy o vlivu pohybu a pobytu v přírodě na děti v ČR	24
1.3.2 Zahraniční a mezinárodní průzkumy	25
1.3.2.1 Pobyť dětí venku	25
1.3.2.2 Vztah k přírodě	26
1.3.2.3 Koncentrace	28
1.3.2.4 Školní připravenost	29
1.3.2.5 Nemocnost	29
1.3.2.6 Sociální chování	30
1.3.2.7 Motorika	30
1.3.2.8 Kreativita	32
1.4 Lesní a venkovní pedagogika	34
1.5 Počátky lesní a venkovní pedagogiky	36
1.5.1 Historie lesních mateřských škol ve světě	36
1.5.2 Přírodní mateřské školy u nás	37
1.5.2.1 Školy v přírodě (vývoj na našem území)	38

1.6	Lesní mateřské školy	43
1.6.1	Definice lesní mateřské školy	44
1.6.2	Typy LMŠ	44
1.7	Pobyt venku	45
1.7.1	Proč je pobyt venku potřebný?	45
1.7.1.1	Vliv na zdraví	46
1.7.1.2	Různorodé přírodní prostředí	47
1.7.1.3	Vnímání rytmů v koloběhu přírody	48
1.7.1.4	Souvislost s mozkově kompatibilním vzděláváním	48
1.7.1.5	Efekty pro životní prostředí	50
1.7.2	Rámcově vzdělávací program pro předškolní výchovu a venkovní pedagogika	50
1.7.3	Kompetence rozvíjené v přírodním prostředí	51
1.8	Podmínky pro provoz LMŠ	52
1.8.1	Vhodné místo	52
1.8.2	Materiální vybavení	53
1.8.3	Financování LMŠ	54
1.8.4	Počasí	54
1.8.5	Pravidla pro pobyt dětí v LMŠ	54
1.8.6	Požadavky na pedagoga	55
1.9	Současné Dětské kluby a Lesní mateřské školy v ČR	56
1.9.1	Dětské kluby	56
1.9.2	Lesní třída při mateřské škole	59
1.9.2.1	Zkušenosti ze zahraničí	60
2.	Vlastní výzkum	62
2.1	Vymezení cíle, úkolů a formulace hypotéz	62
2.2	Charakteristika a popis výběrového souboru	63
2.2.1	Výzkumný vzorek	63
2.3	Metody sběru a vyhodnocení dat	63
2.3.1	Rozhovor s pedagogy LMŠ, pozorování	64
2.3.2	Písemný dotazník	65
2.3.2.1	Příprava dotazníku a distribuce	65
2.3.3	Ohniskové skupiny	67
2.3.4	Analyticko syntetická práce s vybranými dokumenty	68

2.4	Výsledky	69
2.4.1	Analýza koncepcí a podmínek provozu LMŠ	69
2.4.2	Dotazování pedagogů	70
2.4.2.1	Počet pedagogů a velikost skupiny	70
2.4.2.2	Časové podmínky provozu	72
2.4.2.3	Zázemí	72
2.4.2.4	Hygiena	72
2.4.2.5	Stravování	73
2.4.2.6	Bezpečnost	73
2.4.2.7	Spolupráce s rodiči	74
2.4.2.8	Dotazování dětí	75
2.4.3	Písemný dotazník	75
2.4.3.1	Vyhodnocení otázek kompetencí	76
2.4.3.2	Analýza očekávání a obav	85
2.4.4	Výsledky diskusí v ohniskových skupinách	88
2.4.4.1	MŽP	88
2.4.4.2	Skupina připravující asociaci lesních mateřských škol	90
2.4.4.3	Prostor pro rodinu	90
2.4.4.4	Setkání studujících na specializačním studiu pro pražské koordinátory ekologické výchovy	91
2.4.4.5	Workshop <i>Les jako třída pro předškoláky</i>	91
2.4.5	Legislativní podmínky v ČR	92
2.4.5.1	Velikost skupiny a počet pedagogických pracovníků	92
2.4.5.2	Zázemí	93
2.4.5.3	Stravování	93
2.4.5.4	Hygiena	94
2.4.5.5	Pobyt venku	94
3.	Interpretace výsledků výzkumů	95
4.	Diskuse	96
4.1	Diskuse přínosu LMŠ pro děti	96
4.2	Diskuse etablování LMŠ v dnešní společnosti	98
4.3	Diskuse dotazníkového šetření	99
4.4	Diskuse legislativních podmínek provozování LMŠ	100
4.5	Diskuse pracovních otázek	102
4.6	Diskuse rizik LMŠ	102

4.6.1	Diskuse počáteční adaptace _____	103
4.6.2	Diskuse bezpečnosti - hranic, odpojení od skupiny, na cestě _____	103
4.6.3	Diskuse zdravotních rizik _____	104
4.6.4	Diskuze informovanosti _____	106
	Závěry _____	106

Seznam tabulek a grafů

Tabulka 1	Počet LMŠ v Německu v jednotlivých letech	37
Tabulka 2	Přehledová tabulka Lesní mateřské školy v ČR v roce 2010.....	61
Tabulka 3	Přehled realizací výzkumu a počet respondentů jednotlivých výzkumných aktivit	69
Tabulka 4	Přehledová tabulka sledované LMŠ v Německu	70
Tabulka 5	Co považují pedagogové LMŠ za nejdůležitější	71
Tabulka 6	Vyplněné a vynechané odpovědi podle kategorií povolání	77
Tabulka 7	Analýza ukazující rozložení jednotlivých odpovědí podle místa vyrůstání	82
Tabulka 8	Počty jednotlivých odpovědí na každou z otázek	84
Tabulka 9	Očekávání v lesní mateřské škole	86
Tabulka 10	Obavy v lesní mateřské škole	87
Tabulka 11	Přehled respondentů ohniskových skupin	89
Graf 1	Proporce jednotlivých odpovědí respondentů	77
Graf 2	Proporce odpovědí žen	79
Graf 3	Proporce odpovědí mužů	79
Graf 4	Proporce jednotlivých odpovědí respondentů podle věku	80
Graf 5	Proporce jednotlivých odpovědí respondentů podle počtu dětí	80
Graf 6	Proporce jednotlivých odpovědí respondentů podle místa vyrůstání.....	81
Graf 7	Proporce jednotlivých odpovědí respondentů podle povolání	83
Graf 8	Průměrné hodnoty odhadnutých pravděpodobností pro významné faktory při odpovědi „lepší v LMŠ“	85
Graf 9	Průměrné hodnoty odhadnutých pravděpodobností pro významné faktory při odpovědi „lepší v MŠ“	85

Úvod

Výběr tématu diplomové práce

Toto téma si autorka zvolila, neboť pracuje v mateřské škole, ve které se snaží směřovat většinu činností dětí na zahradu a do okolí školky. Z častých telefonátů, dopisů a setkání s rodiči vidí, že takovou školku pro své děti hledají. Na konferencích a seminářích se setkává s učitelkami a učiteli, kteří chtějí vychovávat děti venku, v souladu s přírodou a hledají cesty jak. Domnívá se, že podaří-li se probudit v dítěti předškolního věku lásku k přírodě, je naděje, že se to v dospělosti odrazí v jeho postojích, způsobu života a v jeho působení na své okolí.

Mateřská škola Semínko o.p.s. (dále MŠ Semínko) byla otevřena v roce 2004 a je zaměřena na ekologickou výchovu. Sídlí v areálu Toulcova dvora a společně s dalšími organizacemi tvoří Středisko ekologické výchovy hl. m. Prahy. Program je zaměřen zejména na pobyt venku, kde se většina činností dotýká přírody a s ní spojeného vývoje osobnosti dítěte. MŠ Semínko není založena na rozhovorech o přírodě u obrázků, ale na životě přímo v ní. Mateřská škola zorganizovala několik seminářů, které se týkaly dětí, jejich pobytu v přírodním prostředí a vytváření vztahu k přírodě. Na semináře zvala i pedagogy a zřizovatele lesních mateřských škol. Myšlenka lesních mateřských škol autorku zaujala natolik, že od vzniku MŠ Semínko usilovala o zřízení třetí třídy, třídy po vzoru lesní mateřské školy. Lesní třída Lesníček je v MŠ Semínko otevřena od září 2010.

Etolog Konrad Lorenz uvažoval o tom, že lidstvo má ohrožené šance na přežití právě proto, že nemá zakódovanou ochranu přírody tak, jako je třeba sexuální pud nebo potřebu najíst se. ¹ „*Když tedy nemáme ochranu přírody v genech, jediná naděje spočívá ve výchově: naučit mladé se o něco živého soustavně starat, naučit je skutečně žít a radovat se z vlastního čínorodého života a být stejně doma v bytě i v okolní krajině*“ (Strejčková a kol. 2006). ²

---

¹ Konrad Lorenc, nositel Nobelovy ceny za fyziologii a medicínu, v roce 1973, uvádí, že všichni nositelé Nobelovy ceny v oblasti přírodních věd byli v ranném dětství ve velmi úzkém vztahu s pestrým životním prostředím.

² VaV 1C/4/40/04 Výzkum odcizování člověka přírodě – Závěrečná zpráva

Téma Lesních mateřských škol je v současné době velmi aktuální. V loňském roce proběhla v Praze mezinárodní konference – „Dobrá praxe ekoškolek“, jejíž část byla na téma lesních mateřských škol zaměřena. Konference se konala pod záštitou Ministerstva životního prostředí České republiky, Spolkové republiky Německo a hlavního města Prahy.

Lesní mateřské školy jsou již několik desetiletí úspěšně provozovány v Německu, Švédsku a dalších zemích Evropy. Lesní mateřské školy jsou nejčastěji nazývány v němčině „Waldkindergarten“, anglicky pak „outdoor preschool, nature preschool nebo forest kindergarden“.

V zahraničí je tato forma předškolních zařízení denní péče státními institucemi vítaná, podporovaná a rodiči vyhledávaná. Před čtyřmi lety, kdy začala autorka uvažovat o tématu mé diplomové práce, byly lesní mateřské školy u nás takřka neznámé. V České republice se s výhodami a možnostmi tohoto druhu předškolní péče teprve seznamujeme. Rodiče i společnost si začínají uvědomovat odcizování přírodě. Hledání tohoto typu vzdělávání pro své děti a pro budoucnost společnosti je jejich reakcí na kompenzaci odcizení přírodě.

O autorce

Magdaléna Kapuciánová absolvovala Střední pedagogickou školu. Je matkou dvou dětí. Pracovala jako lektorka programů pro rodiče s dětmi v mateřském klubu Mateřídouška ve Středisku ekologické výchovy hl. m. Prahy Toulcův dvůr. V Toulcově dvoře spolupracovala na zpracování výzkumného projektu: *Odcizování městských dětí přírodnímu prostředí*, na vytvoření internetových stránek *Děti a příroda*. Byla jedním z iniciátorů výzvy *Zpátky pod stromy* – o hledání cest jak neztrácet kontakt s přírodou. Spolu s paní Mgr. Emilií Strejčkovou autorka práce spolupracovala také na založení Mateřské školy Semínko, o.p.s. (dále jen MŠ Semínko), kde od počátku učila a nyní je ředitelkou této mateřské školy.

Cíle práce

Cílem teoretické části diplomové práce je, na základě literárních a dalších pramenů, zjistit, jaká jsou východiska k zakládání lesních mateřských škol. Dalším cílem je

popsat, jak vypadá lesní mateřská škola, objasnit a porovnat právní rámec v zahraničí i u nás, shromáždit zkušenosti z fungování, hledat možnosti proškolení pedagogů, zjistit podmínky v lesních mateřských školách.

Cílem prvního oddílu praktické části práce je navštívit jednotlivé lesní mateřské školy a setkat se s jejich pedagogy. Na základě pozorování popsat podmínky a činnost těchto navštívených škol. Podrobnosti ze školek jsou v přílohách.

Druhý díl praktické části je zaměřena na zjišťování názorů odborníků a veřejnosti na lesní mateřskou školu. Za tímto účelem byl vytvořen dotazník, který zjistil, jak tuto formu vzdělávání vidí rodiče, učitelé, zaměstnanci MŠMT a ČŠI. Názory byly zaznamenány do tabulek a grafů, aby mohly být statisticky zpracovány. Respondenti byli dotazováni na to, co by v lesní mateřské škole očekávali a čeho by se báli.

Cílem třetího oddílu praktické části je hledání takzvaných ohniskových skupin. Členové těchto skupin byli dotazováni na názory související s lesní mateřskou školou. Budou dotazováni na to, co si myslí, že je pro lesní mateřskou školu důležité.

1. Teoretická východiska práce

1.1 Vymezení základních pojmů

Předškolní věk je vývojové období dítěte od dovršení třetího roku věku po vstup do školy, tzn. obvykle do dovršení šestého roku dítěte (Průcha a kol., 2003). Toto období je označováno jako věk iniciativy, jehož hlavní potřebou je aktivita (Erikson, 1963).

Lesní mateřská škola, tento pojem české pedagogické encyklopedie zatím neuvádějí. Manuál vydaný v roce 2010 Ministerstvem životního prostředí ČR uvádí: „Základním znakem lesní mateřské školy (dále také LMŠ) je, že většina programu probíhá venku, v prostředí přírody“ (Vošahlíková, 2010). Dalším znakem LMŠ je menší počet dětí na pedagoga, než je tomu v běžných MŠ. Optimální počet je patnáct až dvacet dětí doprovázených vždy nejméně dvěma dospělými.³

Učitelé a učitelky podávají výchovné výkony, které slibuje zřizovatel. Jejich práce spočívá v co nejlepším naplnění výchovného pověření školy. K tomu není vhodný a ochotný každý člověk (Brezinka, 1996).

Současné pojetí učitele zdůrazňuje jeho subjektově-objektové role v interakci se žáky a prostředím. Učitel spoluvytváří edukační prostředí, klima třídy, organizuje a koordinuje činnosti žáků, řídí a hodnotí proces učení (Průcha, 2008).

Pedagogický pracovník je ten, kdo koná přímou vyučovací, přímou výchovnou, přímou speciálně pedagogickou nebo přímou pedagogicko-psychologickou činnost přímým působením na vzdělávaného, kterým uskutečňuje výchovu a vzdělávání; je zaměstnancem právnické osoby, která vykonává činnost školy (zákon 563/2004 Sb. §2).

Termín **Prožitkové učení** užíváme jako zkrácenou formu pro učební styl, v němž je uplatňován způsob, kterým se dítě předškolního věku učí a naučí samo spontánně – prožitek a zkušenost. Prožitkové učení je založeno na citovém prožívání a osobních zkušenostech, zasahuje celou osobnost. Prožitkové učení zahrnuje vlastní iniciativu toho, kdo se učí. I když podnět přichází zvnějšku, pocit objevování, uchopení,

---

³ zdroj: www.lesnims.cz (cit. 20. 9. 2010)

porozumění vychází zvnitřku osobnosti. Tím, že učící se proniká do problému, nalézá řešení, pojmenovává, co se doveděl, nachází smysluplnost získaného poznatku a této dovednosti pro život, pociťuje uspokojení, ovlivňuje své chování, postoje, někdy i změnu vlastní osobnosti (Havlínová, 2003).

Informální učení je chápáno jako proces získávání vědomostí, osvojování si dovedností a kompetencí z každodenních zkušeností a činností v práci, v rodině, ve volném čase – z interakcí se společností i přírodou. Tento druh vzdělávání je z hlediska jeho zásadního významu pro další vývoj environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty (EVVO) neopominutelný i ve školství.⁴

1.2 Východiska

1.2.1 Výzkum odcizování člověka přírodě

V letech 2003 a 2004 byl ve Středisku ekologické výchovy Toulcův dvůr společně s Německou spolkovou nadací pro životní prostředí DBU zahájen a realizován projekt *Odcizování dětí přírodě*, který se týkal zjišťování kontaktu dětí s přírodou v Německu a v ČR.

Na tento projekt navázal z podnětu Ministerstva životního prostředí ČR (v letech 2004 až 2006) projekt s názvem *Výzkum odcizování člověka přírodě*.

Pojem odcizení vysvětluje Koukolík (2008: str. 25), jako „odpojení“ sítí, jejichž činnost odpovídá zrakovému poznávání, od sítí, jejichž činnost znamená příslušný emoční a citový doprovod. Někdy se v této souvislosti mluví o neschopnosti „číst“ vlastní emoce.

Výzkum upozorňuje na nutnost začít se zabývat teoreticky i prakticky mladými lidmi jako živočišným druhem, ohroženým nepřírodným způsobem života.

Průzkumy prováděné ve školách prokázaly, že těžiště současné strategie ekologického vzdělávání, výchovy a osvěty spočívá převážně v poskytování informací o přírodním prostředí, které jsou předávány slovy a obrazy. Takové informace jsou z hlediska

---

⁴ Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže na období 2007-2013

plasticity reálného života neplnohodnotné a deformované. Ekologické vzdělávání je zahajováno většinou až ve věku, kdy už děti mají upevněné návyky interiérového a konzumního životního stylu.

Výzkum prokázal, že chybí předškolní i školní systém výchovy k vytváření návyků tvůrčího jednání ve prospěch zachování zbytků původnějších přírodních společenstev. Pěstování pokojových květin, anglických trávníků, bonsají a zvířat v interiérech či klecích k dosažení zmiňované rovnosti rozhodně nemůže stačit.

Prokázaný a stále se zrychlující úbytek přímých kontaktů s přírodním prostředím přináší negativní důsledky jak pro schopnosti a ochotu pomáhat k zachování funkčnosti přírodního prostředí, tak pro dosažení optimálního psychického i fyzického rozvoje u každého lidského jedince.

Výzkum prokázal, že vstřícnější postoje mají mladí lidé k ptákům a savcům, než k bezobratlým a k rostlinné říši. Rovněž ochrana určitých jednotlivých organismů je častěji propagována a akceptována, než dovednosti rozeznat a aktivně podporovat zbytky původnějších přírodních společenstev.

Z výsledků výzkumu vyplývá, že i při narůstajícím ohrožení udržitelného rozvoje existuje ještě velká, téměř nevyužitelná rezerva. Tou je včasná, celostní, harmonická ekologická výchova postavená na syntéze nových vědeckých poznatků a to jak z oblasti humanitních, tak i přírodovědných disciplín.

Doporučením výzkumného týmu je navrhnout celospolečenská opatření k vyvážení teoretického environmentálního vzdělávání včasnou praktickou výchovou prožitkem v hodnotném přírodním terénu.

Různí autoři nahlízejí na tento problém obdobně. Strejčková zdůraznila alarmující fakt, že se děti přírodě vzdalují. Příroda je tady miliony let, ale kultura jen několik století (Zpravodaj MŽP, 2008). Sak zjistil, že přibývá čas, který děti tráví v interiéru, u masmédií a ubývá pobyt v přírodě (Zpravodaj Ministerstva životního prostředí, 2008).

„Kdyby se nám jako společnosti podařilo ozdravit vztah dětí k přírodě a naučit je, jak venkovního prostředí využít pro životní inspiraci i relaxaci, zásadně bychom přispěli k ozdravení světa, ve kterém žijeme“ zasazuje problém do širších souvislostí americký publicista Richard Louv, autor publikace *Last Child in the Woods* (Poslední dítě

v lesích). Jeho kniha nedávno rozpoutala v západních zemích živou debatu na téma ztráty vztahu nejmladší generace k přírodě a možných následků tohoto faktu pro budoucnost.

V usnesení Komise pro životní prostředí Akademie věd ČR ze dne 27. 4. 2006 zazněl názor, že dítě má na počátku svého života všechny psychické i fyzické předpoklady pro vývoj k takovému způsobu života, který může být v souladu s udržitelným rozvojem. Tyto jeho předpoklady však nejsou dostatečně efektivně využívány a rozvíjeny (jako tomu je v mnoha okolních státech). Zesilující izolace značného podílu populace předškolního i školního věku ve sterilitě urbano- a techno-sféry bude zákonitě stále více podlamovat všechny tři pilíře udržitelného rozvoje: sociální, ekonomický i ekologický. Vážně ohrozí také fyzické i psychické zdraví rostoucího počtu jednotlivců. Je proto nezbytné v souladu s principem včasné prevence vytvářet podmínky pro umožnění všestranného harmonického rozvoje osobnosti mladých lidí. (Šrám, 2006).

M. Franěk ⁵ odkazuje na výsledky týmu švédských psychologů vedených doktorem Grahnem a Szczepanskim, (1998), který zřídil speciální dětská centra, kde děti byly venku za každého počasí. Po několika letech trvání projektu *Venku za každého počasí* se ukázalo, že děti z těchto center byly méně nemocné, jejich motorické dovednosti byly lepší než ostatních jejich vrstevníků, jejich hry vypadaly poněkud jinak než hry ostatních dětí - hry byly daleko různorodější a dalo by se říci, že i přínosnější pro jejich osobní rozvoj - více rozvíjely představivost, emocionální citění a sociální dovednosti. A nakonec, zisk z pobytu venku za každého počasí se projevil u švédských dětí i v zcela neočekávané oblasti - děti byly schopné se více koncentrovat, než jejich vrstevníci, kteří se tohoto projektu nezúčastnili (tím byla kromě jiného i potvrzena teorie amerických environmentálních psychologů (Kaplana a Kaplanové, 1989), kteří po léta tvrdí, že pobyt v přírodě působí kladně na regeneraci unavené pozornosti).

Odcizování zejména městských dětí přírodě a přírodnímu prostředí je bohužel realita. Děti mají stále řidší kontakt s přírodou a neznají základní ekologické vazby. Z toho pak plyne, že nevědí, že mléko dávají krávy nebo že krávy nejsou fialové jako na obalech

---

⁵ Zdroj: Marek Franěk [cit. 8. 5. 2008].

čokolád. Rozvoj ekologických přístupů v praxi mateřských škol je důležitým krokem, jak tomu čelit (Kaźmierski, 2008).

1.2.2 Akční plán státního programu EVVO

Výchozím dokumentem pro zajištění dlouhodobého cíle rozvoje environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty v České republice je Státní program environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty. Stanovuje kompetence, cíle a úkoly, které povedou k rozvoji této oblasti.

Hlavním cílem Státního programu EVVO je zvýšení povědomí a znalostí obyvatel o životním prostředí. Environmentální vzdělávání, výchova a osvěta náleží do základů všeobecného vzdělání, které získáme výchovou v rodině i ve školách, celoživotním sebevzděláváním, vlastními zkušenostmi i citem.

Státní program EVVO České republiky je platformou pro otevřenou širokou spolupráci mezi státní správou, samosprávou, veřejnoprávními institucemi, ziskovým i neziskovým sektorem, při propojení činností jednotlivých resortů. Vychází z přesvědčení, že dosažení harmonického stavu, kdy lidé chrání přírodní prostředí a váží si všech forem života, aktivně uplatňují principy a cíle udržitelného rozvoje, povede k zachování druhového bohatství Země, zlepšení životního prostředí, udržování kulturního a architektonického dědictví i zajištění zdravého rozvoje lidské populace.

Akční plán ⁶ je přílohou státního programu, navazuje na předešlé akční plány a reaguje na klíčové výstupy a doporučení studií a analýz k EVVO zpracovávaných v roce 2009 z prostředků technické asistence Operačního programu životní prostředí a Operačního programu vzdělávání pro konkurenceschopnost. Část opatření má průběžný charakter (jedná se zejména o průběžnou metodickou, informační či finanční podporu vzdělávacích institucí v oblasti EVVO a jejich sítí) a část opatření představuje nové aktivity, které pomáhají lépe nastavit systém EVVO na národní i regionální úrovni.

Mezi opatření týkající se mateřských škol patří mimo jiné:

---

⁶ Aktuální Akční plán SP EVVO na léta 2010-2012 s výhledem do roku 2015 schválený usnesením vlády č. 1302 dne 19. října 2009.

Do roku 2012 definovat provozní standardy a vzdělávací výstupy environmentálně zaměřených MŠ a vytvořit podmínky pro jejich rozvoj (např. zavádění environmentálně šetrných provozů). Garantem (ministerstvem odpovědným za plnění) tohoto opatření je MŠMT. Provoz lesní mateřské školy je právě jeden z nejšetrnějších provozů.

1.2.3 Strategie vzdělávání pro udržitelný rozvoj

Vláda ČR schválila dne 9. 7. 2008 *Strategii vzdělávání pro udržitelný rozvoj České republiky pro léta 2008 - 2015*.⁷ Jedná se o koncepční dokument, který přenáší základní principy a témata udržitelného rozvoje do vzdělávání všech typů a úrovní, který ve vzdělávání výrazně propojuje souvislosti (zejména mezi ekonomickými, sociálními a environmentálními aspekty rozvoje společnosti). Strategie hodlá využívat především rozvoje kompetencí vzdělavatelů na všech stupních vzdělávání (v rámci předškolního, základního a středního, vyššího odborného, vysokoškolského i dalšího vzdělávání). Přijetím Strategie se Česká republika připojila k právě probíhající Dekádě UNESCO pro vzdělávání k udržitelnému rozvoji 2005-2014 vyhlášené OSN v roce 2005.

Výchova k udržitelnému rozvoji v raném věku dítěte a v předškolním vzdělávání:

Z hlediska výchovy k udržitelnému rozvoji je pro tuto etapu vzdělávání důležitá oblast informálního učení (zejména informální učení v přírodním prostředí) cílové skupiny dětí ve věku 0 až 3 roky a prevence odcizování dětí přírodě obecně. Za klíčové je považováno působení na rodinu jako celek. V ČR tato problematika není systémově řešena na resortní ani meziresortní úrovni. Přitom zejména v městských aglomeracích dochází dlouhodobě ke snižování možnosti dětí trávit čas v přírodním prostředí.

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání z části problematiku udržitelného rozvoje zohledňuje. V předškolním vzdělávání nacházíme velký potenciál působení na dítě v raném věku, protože vzděláváním, navzdory tomu že není povinné, prochází velká část české populace. Vzhledem k nízkému věku dětí v předškolním vzdělávání (cca 3 až 6 let) musí být kladen důraz na schopnost dětí vnímat okolní prostředí, vlastní úlohu v něm a zodpovědnost vůči němu. Tomuto přístupu a jeho

---

⁷ Strategie vzdělávání pro udržitelný rozvoj České republiky (2008 – 2015)

implementaci do praxe bude uzpůsobena pregraduální i postgraduální příprava pedagogů a zajištěna přiměřená metodická podpora.⁸

Hlavním cílem Strategie výchovy k udržitelnému rozvoji ČR je do roku 2015 začlenit principy a tematické obsahy výchovy k udržitelnému rozvoji jako přirozené součásti celoživotního učení do kurikulů na všech úrovních vzdělávacího systému ČR a to prostřednictvím efektivní implementace Strategie vzdělávání pro udržitelný rozvoj přijaté Evropskou hospodářskou komisí OSN. Dílčí cíle Strategie výchovy k udržitelnému rozvoji ČR vycházejí z identifikovaných problémových okruhů a jsou členěny dle základních etap vzdělávání.

Konkrétně v raném věku dítěte a v předškolním vzdělávání je cílem zajištění podnětného prostředí pro informální a neformální učení dětí v raném věku, s důrazem na vyvážené působení nejen společenských, kulturních, ale i přírodních faktorů na utváření jejich osobnosti a u dětí v předškolním věku zajištění potřebných kompetencí ve vztahu k udržitelnému rozvoji (např. v oblasti péče o zdraví, péče o přírodní prostředí, nakládání se zdroji aj.).⁹

1.2.4 Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže

Ačkoli je známo, že například pobyt v přírodě a turistika mají mimořádně příznivý vliv na psychický a sociální vývoj dětí a mládeže, jeho socializační a preventivní význam z hlediska prevence sociálních deviací, včetně drogové závislosti, nebyl zcela doceněn. (Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže, Česko, 2007)

*Mezi hlavní cíle koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže je vytváření vhodných podmínek pro podporu zdravého životního stylu osobnostní rozvoj mladých lidí a jejich uplatnění ve společnosti, výchovu k aktivnímu občanství včetně participace, ochranu před negativními jevy a jejich následky.*¹⁰

---

⁸ Zdroj: [http://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/strategie_vzdelavani/\\$FILE/OEV-Strategie_VUR_%C4%8CR-20080808.pdf](http://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/strategie_vzdelavani/$FILE/OEV-Strategie_VUR_%C4%8CR-20080808.pdf) :str. 5.

⁹ Zdroj: [http://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/strategie_vzdelavani/\\$FILE/OEV-Strategie_VUR_%C4%8CR-20080808.pdf](http://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/strategie_vzdelavani/$FILE/OEV-Strategie_VUR_%C4%8CR-20080808.pdf) : str. 7.

¹⁰ Zdroj: <http://www.msmt.cz/mladez/koncepce-statni-politiky-pro-oblast-deti-a-mladeze-na-obdobi-2007-2013>(str.10)

1.2.5 Krajské koncepce EVVO

Krajské koncepce EVVO jsou strategické dokumenty vypracované na základě Státního programu EVVO v ČR pro účely aplikace vzdělávacích a osvětových aktivit na území určitého kraje. Krajské koncepce podléhají pravidelným aktualizacím v rámci jejich akčních plánů.

Akční plán krajské koncepce EVVO kraje Hlavní město Praha na období 2009 - 2010

Cílem Akčního plánu je vytvořit podmínky a předpoklady pro systematickou realizaci EVVO v hlavním městě Praze, zajištění souladu, vzájemné komunikace a spolupráce zúčastněných subjektů a pozitivního systematického a dlouhodobého působení na obyvatele a návštěvníky Prahy směrem k šetrnému a zodpovědnému chování vůči přírodě a svému okolí. (Hlavní město Praha, 2009)

1.2.6 Program Zdraví 21

Usnesením vlády ČR č. 1046 byl přijat v říjnu roku 2002 *Dlouhodobý program zlepšování zdravotního stavu obyvatelstva ČR - Zdraví pro všechny v 21. století* (zkráceně ZDRAVÍ 21).

Jedním z cílů tohoto programu je „zdravé a bezpečné životní prostředí“ (cíl 10). Program ZDRAVÍ 21 je rozsáhlý soubor aktivit zaměřených na stálé a postupné zlepšování všech ukazatelů zdravotního stavu obyvatelstva. Základní zodpovědnost za plnění programu má vláda a její Rada pro zdraví a životní prostředí, při níž byl zřízen Výbor pro tento program. Těmto otázkám se Rada a její Výbor ZDRAVÍ 21 pravidelně věnuje. Řídícím centrem programu je Ministerstvo zdravotnictví České republiky.

Programem je obsáhlý dokument o dlouhodobé zdravotní strategii ČR, poprvé, po v podstatě nedokončených pokusech na počátku 90. let.vznikl rozsáhlejší koncepční text. Ve ZDRAVÍ 21 je uplatněna koncepce cílů definovaných ukazateli zdraví, nikoli parametry činnosti zdravotních služeb. Cíle se opírají o analogický dokument Světové zdravotnické organizace, nejsou však pasivně přebírány. Současně je zaváděno monitorování ukazatelů, které budou indikovat realizaci ZDRAVÍ 21, signalizovat problémy a iniciovat případné úpravy.

Vznik Lesních mateřských škol podporuje cíl 3: „Zdravý start do života“.

Zdravotní stav dětské populace v ČR se i přes dobrou úroveň zdravotnické péče o tuto skupinu obyvatelstva výrazně nezlepšuje. Stoupá počet vrozených vad, alergických onemocnění, trvá nárůst onemocnění nervového systému, mentální retardace, závažných poruch chování, poměrně značně stoupá počet závažných úrazů a toxikomanie u dětí a mladistvých. Extrémně vysoká nemocnost akutními respiračními onemocněními se vyskytuje zejména u dětí navštěvujících předškolní dětská zařízení. Za nejzávažnější příčiny tohoto stavu lze považovat nesprávnou životosprávu, nepříznivé socioekonomické vlivy a některé faktory životního prostředí dítěte (Dlouhodobý program zlepšování zdravotního stavu obyvatelstva ČR – Zdraví pro všechny v 21. století (dále Zdraví pro všechny):str. 12).

Lesní mateřské školy se týká i cíl 11: „*Zdravější životní styl*“, dílčí úkol č. 11. 1. - rozšířit zdravé chování ve výživě a zvýšit tělesnou aktivitu

Více než polovina české populace nesplňuje doporučovanou úroveň pohybové aktivity. Nedostatek středně intenzivní pohybové zátěže způsobuje časté vady držení těla, podílí se na vzniku mnoha chronických neinfekčních onemocnění (obezity, kardiovaskulárních nemocí, diabetu, osteoporózy aj.), které postihují značný počet lidí produktivního věku a jsou častou příčinou dlouhodobé pracovní neschopnosti (Zdraví pro všechny, 2002: str. 63).

Mezi navrhované aktivity patří: „*Prostřednictvím školy zlepšit stav pohybového aparátu dětí, zavádět školní tělesnou výchovu zaměřenou především na všestranný a zdravý tělesný rozvoj*“ (Zdraví pro všechny, 2002: str. 65).

1.2.7 Závěry jednání Poradního sboru pro EVVO při MŠMT

Metodický pokyn MŠMT k zajištění environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty¹¹ poskytuje metodický pokyn - názorný a podrobný návod, jakým způsobem realizovat environmentální vzdělávání ve škole a jak tuto realizaci zakotvit v dokumentaci školy. Mezi doporučeními je mimo jiné: využívat přírodní učebny, poznávat okolní prostředí v regionu (Metodický pokyn: str. 7). Zřizovatelům je doporučováno kromě zařizování vnitřních prostor i zařizování venkovních prostor pro potřeby EVVO (Metodický

---

¹¹ Metodický pokyn MŠMT k zajištění environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty.

pokyn: str. 5). V oblasti kompetencí je metodický pokyn zaměřen na základní vzdělávání, základy jednotlivých vyjmenovaných kompetencí ale pro mateřské školy mohou platit též.¹²

1.2.8 Výzva „Zpátky pod stromy“

Signatáři výzvy se domnívají, že kdyby děti dostaly ve správný čas a ve správné míře příležitost strávit část svého času pod stromy (míněno obrazně i doslova), byly by všestrannější, spokojenější, životoschopnější a lépe vybavené pro život (Flegr, 2004). Mezi iniciátory výzvy patří i autorka předkládané práce. V současné době je pod výzvou podepsáno mnoho význačných osobností z oboru pedagogiky, sociologie, lékařství, filosofie, antropologie a další.

Text výzvy vyzývá k získávání vědecky podložených informací k tématu, rešerší odborné literatury a k většímu zájmu odborníků. Zohlednění příslušných poznatků při výchově dětí od nejtělejšího věku a dále ve výuce, vzdělávání pedagogů i rodičů v této oblasti (Flegr, 2004).

1.3 Výzkumy a studie

1.3.1 Výzkumy o vlivu pohybu a pobytu v přírodě na děti v ČR

V ČR zatím studie o lesních mateřských školách nebyly zveřejněny. Proběhly ale výzkumy, které zkoumaly odcizení dětí přírodě. Kromě výše uvedeného výzkumu Strejčkové a kol. jsou významné výzkumy Jančaříkové. Tyto byly prováděny s dětmi ze ZŠ. Proces odcizování dětí přírodě je potvrzen např. ve výzkumu *Poznáš dřeviny*. Zde se projevilo, jak málo děti znají naše dřeviny. Především u jabloně byla znalost velmi malá (poznalo ji méně než 15% dotazovaných dětí). Výzkum *Hmatová krabice* také potvrdil odcizování přírodě. Poukázal na skutečnost, že dnešní žáci jsou v častějším kontaktu s předměty umělými než s předměty přírodními. Téměř ve 100 % děti poznaly

---

¹² ...aktivně využívat kooperativní a komunikační dovednosti jako nástroje pro řešení problémů životního prostředí, hledat různé varianty řešení problémů životního prostředí, schopnost kriticky posuzovat a vyhodnocovat informace související s životním prostředím, uplatňovat principy udržitelného způsobu života v občanském a pracovním jednání, znát z vlastní zkušenosti přírodní a kulturní hodnoty ve svém okolí, chápat příčiny a následky jejich poškozování, rozumět jedinečnosti svého regionu...

počítačovou myš. Žalud a peříčko nedokázala určit ani polovina dětí. (Jančaříková, 2008b).

Systematické preventivní prohlídky dětí předškolního věku, prováděné jak pediatry, tak ortopedy i pedagogickými pracovníky ukazují značné procento dětí s vadným držením těla a ochablým svalstvem. Jako jedna z hlavních příčin je uváděn jak nedostatek pohybové stimulace, tak omezená možnost spontánního pohybového vyžití (Dvořáková, 1985).

1.3.2 Zahraniční a mezinárodní průzkumy

V zahraničí byla o přínosu LMS vypracována řada vědeckých výzkumů a studií.

Ve Švýcarsku jsou přijímány děti ve věku 5-7 let. V Německu a skandinávských zemích i děti mladší, již od tří let. Přestože doba otevření a struktura jsou rozdílné, v Německu i Skandinávii se výsledky kryjí (Kiener, 2004: str. 10).¹³

1.3.2.1 Pobyt dětí venku

Švýcarská společnost Isopublic provedla v letech 2002-2003 mezinárodní průzkum, jehož cílem bylo kromě jiného zjistit, kde si děti hrají. „Průzkumu se účastnily děti z Finska, Švédska, Norska, České republiky a Holandska. Výsledky ukázaly, že kdyby měly možnost, daly by děti přednost hraní venku. Avšak ze tří dětí, které si chtějí hrát venku, si skutečně může venku hrát jen jedno: ve všech zemích si skoro 30 % dětí hraje výlučně uvnitř, 10 % výlučně venku a 60 % si hraje venku i uvnitř“ (Suchochlebová, 2006: s. 35).

Dotazování rodičů a zprávy o zkušenostech z Dánska (Bickel, 2001; Winther, 1995; Vognaes, 2000), Německa (Gorges, 2000b), Lucemburgu (Thoma, 2006) a Švýcarska (Gugerli-Dolder, 2004; Kiener & Stucki, 2001; Kläui-Schaub & Risch, 2001)¹⁴ uvádějí, že u dětí, které pobývaly v přírodě:

- vzrostl zájem o přírodu,
- vzrostlo pochopení přírody,

---

¹³ Kiener, Sarah. *Fördert das Spielen in der Natur die Entwicklung der Motorik und Kreativität von Kindergartenkindern?*

¹⁴ Podle Kiener, 2008.

- děti se v přírodě cítí dobře,
- děti dělají velké pokroky v hrubé motorice,
- děti se učí společné hře, navzájem si více pomáhají a mají méně konfliktů,
- děti jsou emocionálně vyvážené a umějí se lépe koncentrovat,
- děti jsou méně často a méně dlouho nemocné,
- hra s nestrukturovaným materiálem podporuje fantazii a kreativitu.

Dle výše uvedených průzkumů je pro rodiče obzvláště důležité, že jejich děti se pohybují volně v přírodě, na čerstvém vzduchu, poznávají přírodu a jsou ušetřeny záplavě hraček. Kritizují, že dny v přírodě jsou za každého počasí nebo trvají moc dlouho a děti se příliš zašpiní. Pedagogové vidí v pobytu venku příležitost k pestrému vnímání a různorodému pohybu, pozitivní působení na sociální kompetence, posilování obranyschopnosti a získávání zkušeností v prostředí. Jako překážky vidí problémy s hledáním doprovodu, klíšťata, špatné počasí a protesty rodičů vůči špinavému oblečení.

1.3.2.2 Vztah k přírodě

Podle výzkumníků je na získávání přírodních zkušeností u dětí cenné zejména to, že při nich mají relativně velkou možnost nebýt na očích rodičů a pedagogů (Gebhard, 1998, in Beyersdorf et al.; Studien: Oderstätt, 1962, Hart, 1979, Johansmeier, 1985; Brachmann, 1974; Schottmayer & Christmann, 1977).¹⁵ Střet dětí s přírodou je na počátku mírný, děti experimentují a zkoumají. Toto jednání je nemusíme nově učit, ale musíme jim pomoci jej kultivovat.

Johansmeier (1986) zkoumal tři až šesti leté děti.¹⁶ Podle něj je hodnota přírody v tom, že děti zde mohou mít obrovskou možnost mobility, zároveň ale uspokojuje potřebu bezpečnosti, návaznosti, nespoutané divokosti a dobrodružství. Pozitivní zkušenosti s přírodou v dětství a mládí mají doložitelný vliv na přípravu k jednání v oblasti vědění,

---

¹⁵ Referát Wauquiez, 2008.

¹⁶ Referát Wauquiez, 2008.

zájmů a emocionální sounáležitosti s přírodou. (viz např. Langeheine, Lehmann, 1986; Grob, 1991; Kals, 1998; Maack-Rheinländer, 1999; Bögeholz, 1999; Lude, 2001).¹⁷

Znát přírodu jako součást svého životního prostoru je pro vývoj dítěte rozhodující (Johannsmeier, 1985). Unterbruner, Fischerlehner a Gebhard (1993, s. 175)¹⁸ zjistili, že:

- přírodní prvky mají důležitý význam pro základy her,
- přírodně zaměřený prožitek poskytuje pomoc pro rozpoznávání vlastního postavení ve světě,
- přírodní prožitek podporuje vzájemné společenské působení,
- intenzivní vztah k přírodě podporuje rozvoj kreativity,
- konkrétní zkušenosti s přírodou jsou nutné k získání emocionálního vztahu k přírodě.

V roce 2007 byly zveřejněny výsledky výzkumu, který u předškolních dětí z německých velkoměst zjišťoval úroveň ekologického uvědomění (Nutzel, 2007).¹⁹ Nutzel zjišťoval úroveň znalostí o rostlinách a zvířatech, zacházení s odpady a vztah k drobným členovcům. Výzkum ukazuje, že čím více dnů děti strávily v přírodě, tím větší znalosti o přírodě měly, tím přátelštější a ekologičtější vztah k přírodě měly. Čím více byly děti v kontaktu s přírodou, tím méně odporu měly k členovcům (Nutzel, 2007: str. 174).²⁰

Technologizace a medializace vedla u nás lidí k úbytku přírodních zkušeností. Respekt a zodpovědnost k rostlinám, živočichům a nám samým je možný získat jen konkrétními zkušenostmi. Častý a přímý pobyt v přírodě v dětském věku vede k pochopení základních vazeb v přírodě a vede k tomu, že dospělý jedinec je připraven a chce

---

^{17,18} Rovněž referát Wauquiez, 2008.

¹⁹ Forderung des Umweltbewusstseins von Kindern : Evaluation von Naturbegegnungen mit Kindergartenkindern einer Grosstadt.

²⁰ Více k výzkumu Nutzela je v DP Předmět spontánního zájmu v přírodě u dětí v předškolním věku (Martinovská, 2009).

přírodu chránit (Berck, Klee, 1992; Bögeholz, 1999; Chawla, 1998; Gebauer, 1994; Harvey, 1993; Langeheine, Lehmann, 1986; Lehmann, 1993; Palmer, 1993).²¹

K otázce, jestli docházka do lesní mateřské školy podporuje vztah dětí k přírodě, dosud průzkumy neexistují. V evaluační studii švýcarské organizace *Naturspielgruppen Dussle Verusse* (Sdružení přírodních herních skupin) bylo zjištěno, že přes 80% z devadesáti dotazovaných rodičů přisuzuje pozitivní změny ve vztahu jejich dítěte k přírodě a návštěvě přírodní herní skupiny. Tyto herní skupiny navštěvovaly tří- až pětileté děti jednou týdně na pět hodin (Kiener, Stucki, 2001).

1.3.2.3 **Koncentrace**

Švédská studie (Grahm et al., 1997) porovnávala mateřskou školu v malém městě (Klippan) která využívá venkovní přírodní prostředí (les, louka, pole, divoká zahrada, vysoké stromy, velké skály, nerovná krajina, velké písčiny, houpačky, lana) s mateřskou školou ve velkoměstě (Malmö) s moderním extravilánem (rovný pozemek, tráva, hřiště, cesty, pískoviště, malá prolézačka na lezení a klouzání, dva malé stromy, květinový záhon). Děti byly ve věku od 3 do 7 let. Výzkumníky zajímalo, jak působí utvořený venkovní prostor na děti. Všech 22 dětí "přírodní mateřské školy" obstálo ve všech zkoumaných oblastech vývoje lépe: v hrubé motorice byli šikovnější, dokázaly se lépe koncentrovat a chyběly méně kvůli nemocem, nežli 21 dětí, které si hrály v naplánovaném umělém prostředí (Grahm et al., 1997).

Interdisciplinární tým pozoroval hru dětí venku po celý rok, především co se týká aspektu kreativity (různorodost a komplexnost hry), koncentrace a řešení konfliktů.²² Každé čtyři měsíce byla schopnost koncentrace dětí testována (Addes, McCarney, 1989). Z 27 pozorovaných oblastí byla ve 23 případech schopnost koncentrace dětí z „přírodní mateřské školy“ lépe vyvinuta. Lépe naslouchaly, dokázaly se lépe koncentrovat, dodržovaly pokyny, méně se rozptylovaly, méně často braly ostatním dětem věci, byly méně nemocné a působily méně bezradně a frustrovaně. Častěji ale měly nepořádek ve svých věcech, zapomínaly dodržovat rutiny, častěji měnily hru a měly méně očního kontaktu s vychovatelkami (Addes, McCarney, 1989).

---

²¹ Referát Wauquiez, 2008.

²² Referát Wauquiez, 2008.

1.3.2.4 Školní připravenost

Gorges (2000) oslovil 37 učitelek první třídy, které měly ve třídě bývalé lesní předškoláky, aby zhodnotily jejich dovednosti v učení a chování s dalšími spolužáky. Häfner (2003) požádal o posouzení dovedností dětí učitelky prvních tříd, které měly ve třídě 230 bývalých lesních předškoláků a 114 předškoláků z běžné MŠ (tentokrát učitelky nevěděly, které děti jsou ze které školky).²³ V obou těchto německých průzkumech dosahovaly dřívější lesní předškoláci lepších výsledků v oblasti schopnosti koncentrace, než děti z běžných mateřských škol. Ve studii Häfnera projevil také více vytrvalosti a motivace ve škole.

1.3.2.5 Nemocnost

V šetření (Grahm et al., 1997) bylo také zjišťováno, kolik dnů děti chybí kvůli nemoci. Kvůli nemoci chybělo v běžných mateřských školách 8% dětí. V přírodních mateřských školách byl výsledek nepřítomnosti kvůli onemocnění méně než 3%. V evaluační studii přírodních herních skupin „Dusse Verusse“ více než polovina z dotazovaných 90 rodičů odpovědělo, že je jejich dítě díky docházce do přírodního mateřského centra méně nemocné, především méně často nachlazené a stalo se více odolným. Medicínské průzkumy, stejně jako empirické studie v lesních mateřských školách zabývající se otázkou nemocnosti, zatím chybí.

Imunitní systém dětí, které jsou za každého počasí venku, je neustále posilován. Těmto dětem se stává i méně úrazů, protože venku děti mohou pomalu a samostatně rozvíjet své pohybové kompetence.²⁴

Uveďme příklad. V jedné německé školce bylo mnoho úrazů. Pojišťovna se proto rozhodla udělat ve školce šetření. Skupina odborníků, v níž byl bezpečnostní kontrolor, pracovník pojišťovny a psycholog se vydala do školky, aby zjistila důvody úrazů. Ve školce zjistili, že školka je až příliš „bezpečná“ (dávám do uvozovek, protože

---

²³ Ústní sdělení Vošahlíkové na MŽP, skupina pro kontakt dětí s přírodou 9/2010.

²⁴ Kiener, <http://www.wakita.ch/waldp%8Adagogik3.htm>.

výsledkem byl vlastně opak bezpečnosti). Ve školce byly ochrany rohů stolů a rohů zdí, na schodech byla bezpečnostní vrátka, děti byly zahrnovány příkazy a zákazy.²⁵

Výsledky německé studie Institutu Roberta Kocha (Kurth, BM., 2006) zkoumající 17641 účastníků, zveřejněné roku 2006 ukazují, že:

- 43 % dětí ve věku od 4 do 17 let nedosáhne v předklonu na chodidla,
- 15 % dětí a mládeže ve věku od 3 do 17 let trpí nadváhou,
- 17 % dětí do 17 let trpí alergickými onemocněními,
- 22 % dětí od 11 do 17 let vykazuje známky poruch chování.

Německá studie 23 000 účastníků z roku 2010 dokazuje, že pozornost věnovaná celkem jednoduchým faktorům zdravého životního stylu má na prevenci chronických nemocí silný dopad (Ford a kol., 2009).²⁶

Kanadská psycholožka, která se zabývá doplňováním rostlin do školních prostor a na základě přítomnosti či nepřítomnosti rostlin ve třídě porovnává vývoj dětí zjistila, že děti, které mají okolo sebe zelené rostliny lépe rostou a vyvíjejí se (Coffey, 2009).

1.3.2.6 Sociální chování

Ve studiích Gorges (2000) a Häfner (2003) hodnotili sociální chování dětí učitelé bývalých lesních předškoláků zřetelně lépe, než chování dětí běžných mateřských škol. Přes 70% rodičů, jejichž dítě navštěvovalo přírodní mateřské centrum „Dusse Verusse“ pozorovalo zlepšení v sociálním chování dětí, které přisuzovali návštěvě přírodní skupiny (Kiener & Stucki, 2001).

1.3.2.7 Motorika

Psycholožka Sarah Kiener provedla v roce 2003 studii při Institutu pro psychologii na Univerzitě ve Fribourgu ve Švýcarsku.²⁷

---

²⁵ Martus, ústní sdělení, 2010.

²⁶ Healthy living is the best revenge (Zdravé žití je tou nejlepší odměnou), 2009 SZÚ.

²⁷ Sarah Kiener (Wauquiez) je psycholožkou, učitelkou prvního stupně, přírodní pedagožkou a ředitelkou lesní mateřské školy. Výzkum byl zaměřen na úroveň hrubé a jemné motoriky a na kreativitu.

Výzkum byl uskutečněn ve třech typech mateřských škol (pět klasických mateřských škol, pět mateřských škol, kde děti pobývají jeden den v týdnu v lese a čtyři lesní mateřské školy). Dohromady získala údaje o 181 dětech. S každým dítětem vedla na začátku a konci docházky motorický test (MOT 4-6 od Zimmera, Volkamera, 1987, podtest „Grafomotorik“ z psychomotorického screeningového testu od Naville, Weber, 1993, dále „Indian Skip“ a „holubička“, Fjortoft, 2000).

Mezi testy motoriky byly úkoly: 30 sekund stát na jedné noze, takzvaná holubička, kresba obloučků, tečkování – po dobu 10 sekund na list papíru fixou vytvořit co nejvíce teček, sbírání zápalek – oběma rukama z obou stran plnit sirky do krabičky.

Souhrn výsledků:

- Děti z lesní mateřské školy dělaly významně větší pokroky v hrubé motorice ve srovnání s dětmi z klasických mateřských škol. Nebyly patrné významné rozdíly mezi dětmi z klasických mateřských škol a dětmi z mateřských škol, které mají zavedený jeden den v týdnu v lese.
- Velké, avšak ničím nepodložené obavy mnoha rodičů a předsudky mnohých učitelek mateřských škol o tom, že děti z lesních mateřských škol mají nedostatky v jemné motorice, se nepotvrdily.

Tato studie ukázala, že hraní si v přírodě má pozitivní vliv na vývoj dětské motoriky a kreativity. Kromě toho měly děti z lesních mateřských škol více trpělivosti, dokázaly se častěji samy zabavit, déle vydržely zabývat se jednou věcí a často zkoušely rozličné cesty, aby dosáhly cíle.

Lettieri (2004) zkoumala, jestli návštěva lesní mateřské školy působí pozitivně na rozvoj motoriky dětí. Ve městě Brütten ve Švýcarsku vedla terapeutka psychomotoriky psychomotorický screeningový test s 12 dětmi z lesní mateřské školy a 17 dětmi z běžné mateřské školy (Naville, Weber, 1993). Předškoláci z LMŠ obstáli v testu hrubé motoriky lépe. V oblasti jemné motoriky se neukázaly žádné významné rozdíly.

Asistentky pedagoga v několika prvních třídách ZŠ hodnotily děti z LMŠ z pohledu rozvinuté hrubé motoriky stejně (Häfner, 2003) nebo lépe (Gorges, 2000) oproti dětem z běžné MŠ. Z pohledu jemné motoriky hodnotily děti z LMŠ u Gorgese lépe,

u Häfnera hůře, ve srovnání s dětmi z běžných MŠ. To, že se hra v přírodním prostředí odráží pozitivně ve vývoji předškolních dětí, ukazuje také studie z Norska (Fjortoft, 2000).²⁸ Výzkumníci zkoumali 46 dětí ve věku pěti až sedmi let, které si mohly denně, jednu až dvě hodiny, hrát v lese. Ty projevovaly v tělesné koordinaci a udržování rovnováhy významně vyšší zlepšení, než 29 dětí, které si hrály na běžném hřišti. Mimo to dělaly „přírodní“ děti větší pokroky v motorickém vývoji.

Děti, které docházely do LMŠ pět dnů v týdnu vykazovaly lepší výsledky, než takové, které přicházely jen na dva, tři dny. To, že se i jeden den v týdnu strávený v přírodě působí pozitivně na motorický vývoj dětí, potvrzují výsledky evaluační studie z přírodní herní skupiny „Dusse Verusse“. Ty uvádějí, že více než 60% rodičů přisuzovalo změny v obratnosti pohybu návštěvě přírodní herní skupiny (Kiener, Stucki, 2001). Také výzkumný tým kolem Grahna (Grahna et al., 1997) se zabýval průzkumem motorických dovedností dětí. Výzkum probíhal ve dvou švédských mateřských školách. Každé tři měsíce bylo vychovatelkami každé dítě testováno (EUROFIT, Adam et al., 1988, Indiánský skok a balancování na kládě). EUROFIT je dosti fyzicky náročný test pro děti, který měří převážně sílu a vytrvalost. V celé škále všech motorických zkoušek vykazovaly „přírodní děti“ významně lepší výsledky.

1.3.2.8 Kreativita

Na otázku, jak si vysvětluje své objevy, odpověděl Albert Einstein:

„Protože jsem stále zůstal dítětem a mohl jsem se déle než jiní udivovat prostoru a času.“²⁹

Lettieri (2004) se zabývala otázkou vývoje kreativity u dětí z LMŠ. S 10 dětmi z LMŠ a 14 dětmi z běžné MŠ, které navštěvovaly MŠ v Bruttenu druhým rokem byl proveden test kreativity (Krampen, 1996).

Tento test zjišťuje kreativitu (různé způsoby pohybu, jak dopravit různými způsoby papírový pohárek do koše na papír, jak použít pivní tácek různým způsobem), činnosti jemné motoriky (z oválu dokreslit různé obrázky) a verbální kreativitu (hádání, co

---

²⁸ Referát Wauquiez, 2008.

²⁹ Ostermann na Workshopu Les jako třída pro předškoláky, Praha 2010.

všechno může znamenat jednoduchá kresba). Použit byl také test zaměřený na tok myšlenek (množství představ) a pružnost představ (odlišnost nápadů).

Děti z LMŠ podaly lepší výkony v toku myšlenek a pružnosti představ, rozdíly ale nebyly statisticky významné. Významně lépe než děti z běžných MŠ byly děti z LMŠ v obou testech, v nichž se kreativita odvíjí od konkrétních činů. Měly více nápadů a rozmanitější nápady o tom, jak dostat papírový kalíšek do koše a co vše se dá udělat s pivním podtáckem.

Sarah Kiener provedla v roce 2003 se 181 dětmi rovněž test kreativity (Krampeln, 1996). Test obsahoval tyto body:

- Dítě má ukázat, kolika různými způsoby se dostane z jednoho konce na podlaze nakreslené čáry na druhý konec.
- Dítě má ukázat, kolika různými způsoby dostane papírový kelímek do koše na papír.
- Dítě má na listu předkresleno mnoho oválů. Barvami domaluje, co vše by to mohlo být.
- Dítě dostane list s 16 políčky, má 10 minut na to, aby do každého políčka nakreslilo libovolný obrázek.

Děti z LMŠ měly větší trpělivost, uměly si lépe najít zaměstnání, uměly déle pracovat na jedné věci a častěji testovaly různé cesty k dosažení cíle. Co se týká jemné motoriky, nebyly patrné významné rozdíly mezi jednotlivými skupinami dětí.

Děti z LMŠ vykazovaly po jednom roce významně lepší výsledky v toku myšlenek a pružnosti představ, než děti z běžné MŠ. Čím více dnů děti z běžných MŠ trávily venku v přírodě, tím rozmanitější byly jejich představy a zvětšovala se kreativita.

Také prvňáčkové, kteří přišli z LMŠ byli učitelkami hodnoceny, jako kreativnější, než jejich spolužáci (Gorges, 2000, Häfner, 2003).

Grahanův výzkumný tým (Grahn a kol., 1997) pozoroval v přírodních mateřských školách rozmanitější a na fantazii bohatší hry, než v běžných MŠ, kde se hlavně jezdilo na vozíčkách. Rolové a pohybové hry se objevovaly zřídka. Hra byla často přerušena jinými dětmi nebo vychovatelkou. To se v přírodní mateřské škole stávalo zřídka. Konflikty mezi dětmi se v přírodní MŠ vyskytovaly vzácně, vychovatelky také málokdy

zasahovaly do konfliktní situace dětí. Přes 60 % rodičů dětí z přírodní herní skupiny „Dusse Verusse“ zjistilo, že jejich dítě se stalo kreativnější díky docházce do přírodní herní skupiny a nemá žádné problémy se v přírodě zabavit (Kiener, Stucki, 2001).

1.4 Lesní a venkovní pedagogika

Pod pojmem lesní (někdy též venkovní) pedagogika máme většinou na mysli pedagogické působení na děti (žáky, studenty...) ve venkovním prostředí s využitím všech možností, jaké nám okolní příroda dává. Takto pojatá pedagogika je založena na vzdělávání v přírodě a o přírodě na základě vlastního prožitku. Při tom všem je kladen důraz na vštěpování myšlenek udržitelného rozvoje.³⁰

Kohler uvádí za hlavní cíle lesní pedagogiky:

- zprostředkovávání vědomostí vztahující se k problematice lesa,
- podpora pozitivního postoje k problematice lesa,
- umožňování přírodních prožitků.

V lesních mateřských školách se přidávají další cíle:

- rozvoj osobnosti,
- zdokonalování motorických dovedností,
- budování sociálních kompetencí (Kohler, 2007).

Lesní pedagogika není definována v naší ani v evropské legislativě. V březnu 2010 byl zástupci Lesů České republiky, Ministerstva zemědělství a řady lesnických organizací

---

³⁰ Udržitelný rozvoj znamená uspokojovat potřeby současných generací, aniž by byla ohrožována možnost, aby další generace uspokojovaly své potřeby. Je to proces propojující ekologickou, sociální a ekonomickou oblast (Kohler 2010 na semináři „Les jako třída pro předškoláky“).

Vzdělávání pro udržitelný rozvoj je prioritně zameřeno na vzájemnou interakci a souvislosti mezi ekonomickými, sociálními, environmentálními a právními aspekty rozvoje (globálního i lokálního), je významně interdisciplinární povahy a široce se opírá o společenskovední disciplíny. Zdroj: [http://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/strategie_vzdelavani/\\$FILE/OEV-Strategie_VUR_%C4%8CR-20080808.pdf](http://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/strategie_vzdelavani/$FILE/OEV-Strategie_VUR_%C4%8CR-20080808.pdf) :str. 2.

podepsán dokument: *Jednotný postup pro realizaci lesní pedagogiky u lesnických subjektů*.³¹ Dokument obsahuje zásady, které napomohou k tomu, aby jednotlivé lesnické organizace v oblasti lesní pedagogiky používaly společná pravidla.

V Rakousku mají od roku 2002 v lesním zákoně zakotvenu povinnost zajišťovat lesní pedagogiku a jejím garantem je ministerstvo zemědělství, lesnictví, životního prostředí a vodního hospodářství. V Rakousku a Německu jsou pořádány kurzy lesní pedagogiky. Tyto kurzy jsou otevřené absolventům s lesnických oborů, aby si rozšířili vzdělání v pedagogice a absolventům pedagogických oborů, aby se vzdělali v lesnictví. Jedním z dlouholetých vzdělavatelů v lesní pedagogice v Německu je Univerzita Freiburg a její Institut für Forst- und Umweltpolitik (Institut pro politiku lesa a životního prostředí) a Fachhochschule Kiel – University of applied sciences (Vysoká odborná škola v Kielu - Univerzita aplikovaných věd).

Vzděláváním předškolních pedagogů se v ČR zabývá například Centrum environmentálního vzdělávání a výchovy na katedře biologie a environmentálních studií Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy. Centrum organizuje různé specializační kurzy pro učitele v praxi, exkurze, semináře k ochraně přírody a k různým otázkám životního prostředí.

Od podzimu 2010 probíhá na Univerzitě Karlově Projekt Alma Mater Studiorum, jenž je určen učitelům Středočeského kraje, kteří se zabývají otázkou „Jak začlenit průřezové téma Environmentální výchova do mého předmětu, popř. do ŠVP?“³²

Od září 2010 probíhá zatím pilotně vzdělávání koordinátorů ekologické výchovy z pražských mateřských škol ve Středisku ekologické výchovy hl. m. Prahy Toulcův dvůr.³³

Občanské sdružení Ekodomov nabízí od září 2010 akreditované celodenní semináře s tematikou lesních mateřských škol.³⁴

---

³¹ Zdroj: WWW: <<http://www.svol.cz/aktuality/lesni-pedagogika-do-praxe-zavazek-prednich-lesnickych-subjektu/>>.

³² <http://almamater.cuni.cz/>

³³ <http://www.toulcuvdvur.cz/specializacnistudium.asp>

³⁴ http://www.ekodomov.cz/index.php?id=seminare_cesty_lms

1.5 Počátky lesní a venkovní pedagogiky

1.5.1 Historie lesních mateřských škol ve světě

Skandinávie

Historie lesních mateřských škol pochází ze skandinávských zemí. Švédové i Norové tráví v přírodě hodně času. Švédský stát pobyt lidí venku vždy podporoval a podporuje. Roku 1892 vznikla ve Švédsku organizace „friluftsfraumjandet“, která nabízí celoročně aktivity v oboru přírodní pedagogiky pro všechny věkové skupiny (Miklitz, 2005). Dnes je ve Švédsku kolem 180 LMŠ (Uzel, 2010).

Velká Británie

V roce 1914 Rachel a Margaret McMillan založily „open-air nursery“ (školka pod širým nebem). Školka byla pro 30 dětí ve věku od 18 měsíců do sedmi let. Během prvních šesti měsíců zde byl pouze jeden případ nemoci a ten se na další děti nerozšířil (John Simkin, 2007).

Dánsko

Ve městě Sölleröd, v Dánsku Ella Flatau chodí se svými dětmi a s dětmi dalších rodičů do lesa. Roku 1954 zakládá spolu s dalšími rodiči první občanskou iniciativu, která zřejmě první lesní mateřskou školou provozovala (Miklitz, 2005). V současné době je v Dánsku přibližně sto takovýchto zařízení (Lier, 2007).

Německo

V roce 1968 Ursula Sube ve Wiesbadenu dostává úřední povolení k otevření první lesní mateřské školy v Německu. Zařízení bylo financováno z prostředků rodičů dětí, protože Sube neměla pedagogické vzdělání. V roce 1993 Kerstin Jebsen a Petra Jäger zakládají podle dánského vzoru lesní školku ve Flensburgu. Už v roce 1994 následovaly další iniciativy, které se dále šířily. Zpočátku byli úředníci k této formě předškolního vzdělávání skeptičtí, ale po roce 2000, kdy vznikl „Bundesverband der Natur- und Waldkindergärten“ (Spolkový svaz přírodních a lesních mateřských škol) a další zemská sdružení, byla pozice lesních mateřských škol posilována. Rychlost šíření

myšlenky si můžeme představit, srovnáme-li počty LMŠ v jednotlivých letech v tabulce č. 1.

Tabulka 1 Počet LMŠ v Německu v jednotlivých letech

Rok	Počet LMŠ	Citovali
v roce 2003	300	Pommereau, 2003 in: Uzel 2010
v roce 2005	450	Miklitz, 2005
v roce 2007	700	Uzel, 2010
v roce 2008	1000/700	Vošáhlíková, 2009 Uzel, 2010 Martinovská, 2010 ³⁵

Další země

Idea výchovy dětí pod širým nebem se objevuje v Kanadě³⁶, Švýcarsku³⁷, Rakousku³⁸, Japonsku³⁹, Koreji⁴⁰ a dalších zemích.

Poměrně podrobně jsou počátky lesních mateřských škol ve světě popsány v několika již publikovaných pracích (Martinovská, 2010, Uzel, 2010).

1.5.2 Přírodní mateřské školy u nás

O prospěšnosti vzdělávání venku, v pohybu, při práci byli přesvědčeni pedagogové již dávno. Zmiňme jen některé.

Jan Amos Komenský (1592 – 1670) zdůrazňoval, aby bylo u dětí záhy pěstováno dobré zdraví, aby byly vedeny k otužilosti, ale i k čilosti a činnostem, které jsou předpokladem pozdější pracovní aktivity. Stálý zřetel nejen ke zdraví tělesnému, nýbrž i duševnímu je zřejmý a záměrný: „Čím více dítě dělá, běhá, pracuje, tím lépe na to spí,

---

³⁵ Všichni tři se odkazují na paní Kutsch, která uváděla počet všech lesních mateřských škol a to včetně neregistrovaných a provozovaných nepravidelně. Autorka práce se dotazovala přímo předsedkyně německého Bundesarbeitskreis Natur- und Waldkindergärten (Svazu lesních mateřských škol). Paní Maria-Luise Sander jí sdělila, že k 17.9.2010 je v Německu přes 700 LMŠ a přírodních mateřských škol. (Jsou to stabilní zařízení.)

³⁶ Zdroj: <http://www.carpridgelearningcentre.ca/forestpreschool.html> / cit. 16. 9.2010.

³⁷ <http://www.waldkindergarten.ch/> / cit. 16.9.2010/.

³⁸ <http://www.firecat.at/waldfexxx/> / cit. 16.9.2010/.

³⁹ Karuizawatown 389-0111 Japan, in <http://www.waldkinder.de/7032.htm> / cit. 16.9.2010/.

⁴⁰ Universitaet Incheon (Korea), <http://www.waldkinder.de/http://www.waldkinder.de/> / cit. 16.9.2010/.

tím lépe zažívá, tím lépe roste, tím lépe jadrnosti a čerstvosti těla i mysli nabývá“ (Čapková, 1968: str. 91). Cíl výchovy spatřuje v harmonické jednotě člověka s přírodou, lidmi i Bohem. Klade důraz na tělesnou výchovu, na rozvoj smyslů jemné a hrubé motoriky (Opravilová, 2009).

Na počátku 20 století vrcholí **hnutí za novou výchovu**. Představitelé nové výchovy, která bývá též označována jako pedagogický naturalismus, jsou přesvědčeni, že úspěch výchovy jedince je podmíněn způsobem života, který musí být v souladu s přírodou. Přírodou není jen samo vnější přírodní prostředí, ale i to, co je člověku vrozeno, jeho instinkty a potřeby (Opravilová, 2005).

„Škola mateřská co nejvíce čerpá venku v přírodě a z přírody..... Pobyť v přírodě, na vzduchu a tělesný pohyb je tu nejpřirozenější a nejžádoucnější“ Sjezd učitelů v roce 1920 (Morkes, 2004: str. 23).

V prvních mateřských školách větší část zaměstnání probíhala venku – z důvodu malých místností, ale i pro pochopení mimořádného zdravotního významu pohybu na čerstvém vzduchu (Morkes, 2004: str. 22). Vrámci nařízení z roku 1872 byly sepsány „Zásady zdravého životního stylu“, tzv. Zdravotní desatero F.S. Kodyma.

Jednotlivé školy jsou popsány v následujících kapitolách.

1.5.2.1 Školy v přírodě (vývoj na našem území)

Škola na volném vzduchu

Na Žižkově při skladišti a chorobinci byl v meziválečném období učiněn a zdokumentován zajímavý pokus. Učitel F. Lev za pomoci lékaře a školního inspektora zde založil **školu na volném vzduchu**. Lékařem bylo vybráno 80 dětí z obvodu ohrožených tuberkulózou. Děti pobývaly ve škole 2 měsíce, od května do prázdnin. Z následných měření vyplynulo, že pobyt dětí na vzduchu značně prospěl jejich zdraví. Toto vyučování se udrželo i v dalších letech (Štorch, 1929).

Zahradní škola při Olivově léčebně v Říčanech

Záslouhou odborného učitele V. Rohleny byla r. 1923 zřízena při Olivově léčebně v Říčanech zahradní škola, jakožto zvláštní třída při ústavní škole. Vysílány sem byly slabé děti z Prahy (Štorch, 1929).

Lesní škola u Domštátu

Roku 1923 založil učitel F. Hrušák lesní školu v přírodě u Domštátu. Škola fungovala dva měsíce – květen a červen (Štorch, 1929).

Vyučování v přírodě v pokusných třídách

Také některé pražské pokusné třídy zaváděly **vyučování v přírodě** a koncem školního roku se přestěhovaly na několik týdnů navenek, **do hor nebo i k moři** (Štorch, 1929).

Dětská farma Eduarda Štorcha

Příkladem je pokus Eduarda Štorcha, vyvést školní žáky z těsných budov škol do přírody na Dětskou farmu na Libeňský ostrov. Farma byla provozována v letech 1926 - 1930.

Eduard Štorch, autor knih o pravěku, patří mezi nejznámější osobnosti českého reformního pedagogického hnutí meziválečného období. Tento učitel obecných a měšťanských škol dospěl k principům tzv. zážitkové pedagogiky nejen prostřednictvím odborné literatury, ale hlavně vlastní výchovou a vzdělávací praxí na školách ležících v průmyslových regionech Čech (Mostecko, Praha - Karlín, Praha - Libeň), které byly pro život a vývoj dětí nepříznivé. Jeho názory na zlepšení životních podmínek dětí a mládeže prostřednictvím dlouhodobých pobytů v přírodě vycházely přímo z potřeb praxe. Své přesvědčení Štorch opíral o zjištění **prof. MUDr. Stanislava Růžičky**, tehdy přednosty Ústavu hygieny lékařské fakulty Univerzity Komenského v Bratislavě, který byl přesvědčen, že „*hlavní původ všech nemocí z 80% společný jest ten, že lidstvo ztratilo základní přirozenou cestu života.*“ (Štorch, 1929: str. 162) *a zvláště život ve městě nevyhovuje požadavkům zdravotní vědy* (Rýdl, 1999).

Tato slova zkušeného hygienika přece neznamenají nic jiného, nežli důtklivou výzvu k zakládání škol v přírodě (Štorch, 1929).

„Právě život v přírodě se vším, co dětem přináší, je nejkrásnější reformou, jakou můžeme v našem školství zavést. Na volném vzduchu samy se učitelé nabízejí přečetné moderní metody, které ve staré škole zůstávají namnoze nesplnitelnými ideály“ - poznámka Štorcha k úvodu do výuky (Rýdl, 1999: str. 14)

Učební program Dětské farmy obsahoval mimo jiné i následující body:

- **stálý pobyt na čerstvém vzduchu a slunci,**
- **přiměřená lehká tělesná práce, zejména zahradní.**

Štorch se inspiroval ve Francii, Německu a Švýcarsku, kde byly zakládány podobné školy v přírodě s „moderní výchovou“. Jejich program byl zaměřen na následující oblasti:

- **Tělesná výchova,** život venku v dostatku vody, vzduchu a světla. Práce, povinné pro všechny žáky: polní práce, truhlářství, zahradnictví, kovářství. Tělesné zdraví je základem duševního zdraví.
- **Duševní výchova,** nikoliv pamětní učení. Užití metody pozorování, hypotéza, potvrzení, zákon.
- **Mravní výchova,** rodinný život. Nikoliv autorita, která působí zvenčí dovnitř, nýbrž mravní svoboda, která tvoří individuální i sociální pravidla z vnitřku navenek. Výchova k iniciativě, odpovědnosti, k sebevládě.

Na Libeňském ostrově založil Štorch školu v přírodě „Dětskou farmu“ v roce 1926. Ministerstvo, projektant i rada vyšli s plným porozuměním vstříc Štorchově myšlence: zachránit ostrov pro tělesnou výchovu a zotavení pražské mládeže. Úkolem Dětské farmy bylo poskytovat velkoměstské mládeži, čeho nejvíc postrádá: volného vzduchu, slunce a vody (Štorch, 1926: str. 1).

Školní úřady povolily, aby žactvo z měšťanské školy v Jindřišské ulici bylo vyučováno v přírodě. Za nepříznivého počasí se žáci skrývali na otevřené verandě. Žáci z ostatních škol a z předměstí sem přicházeli ve volných půldnech a v neděli. O prázdninách tu byly děti od rána do večera. Příval hlásících se dětí ukázal, že rodiče touží po takovémto prázdninovém pobytu pro své děti, které samy říkaly, že ani na venkově tolik neužijí. Štorch školu označoval termínem *sadová škola* (Štorch, 1926: str. 2).

Postupně zde budoval zahradu. Kvetlo zde nepřehledné množství květin, ovocných keřů a stromů, které děti se Štorchem vysazovaly. Na farmě byla políčka, na kterých děti hospodařily, místa pro hry v trávě a koupání. Bylo zde místo pro drobné domácí zvířectvo. *Na jaře 1928 byla na Dětské farmě vystavěna opatrovna, kde některé děti i přespávají* (Štorch, 1929: str. 159). V opatrovně se starší dívky staraly o malá dítká.

Farma a její pokus o novou výchovu měla mnoho obdivovatelů, mezi ně patřil i prezident Tomáš Garrigue Masaryk.

„Stává se mi, že přijde mi poděkovati matka za synka, kterého pobyt v přírodě, hra i práce napravily tak, že – podle jejích vlastních slov – synka sama teď ani poznat nemůže. Farma vysvobodila hochu od špatné společnosti, biografů a lajdáctví, zachránila ho od kouření, karet, tancovaček a zato naučila ho prostému, veselému životu v přírodě, na zdravém vzduchu“ (Štorch, 1926).

Udržitelnost Dětské farmy

V Dětské farmě shrnul Štorch své dosavadní pedagogické zkušenosti a jejím zbudováním naznačil obraz budoucí moderní školy.

„Veliký podnik, jako je dětská farma, vymyká se silám a obětavosti jednotlivce“ říkal Štorch a vyzýval korporace, aby uvažovaly, jak dětskou farmu přičleniti do soustavy sociální péče o mládež. Kvůli ztrátě pozemku a kvůli tomu, že Štorchovi došly finanční prostředky, byl úspěšný projekt po sedmi letech ukončen.

Sadová škola v Kinského zahradě

Škola v přírodě na hřišti, **Sadová škola v Kinského zahradě**, byla v roce 1926 zřízena na pokus sociálním úřadem. Fungovala šest neděl na podzim roku 1926 a pět měsíců v roce 1927. Rozvoj této školy byl zabrzděn nejasnou kompetencí sociálního úřadu ve směru školském (Štorch, 1929: str. 44). Školu navštěvovalo 52 dětí, které byly vybrány mezi slabými a ohroženými dětmi. Personálem školy byli: odborný učitel Václav Rohlena, druhý učitel, vychovatel, pěstounka pro odpolední dozor a školnice.

Emilie Strejčková a Mateřská škola Semínko

O rozvoj a šíření myšlenky lesních mateřských škol v Čechách se výrazně zasazovala paní magistra Emilie Strejčková, zakladatelka pražského ekologického centra Toulcův

dvůr. Její snahy o otevření lesní třídy však narazily na nevoli úředníků odvolávajících se na přísné hygienické normy evropské unie. Evropská unie však problém s lesními mateřskými školami nemá, to dokazuje i skutečnost, že jejich počet v zemích Evropy rok od roku roste (viz výše uvedená tabulka č. 1).

Provozováním mateřské školy Semínko, ve které jsou děti společně s učiteli většinu času venku pod širým nebem, ukazovala Strejčková zaměstnancům státní správy, že pobyt venku v přírodě je slučitelný s předškolním vzděláváním. Děti ze Semínka dokazovaly svou pohyblivostí, zdravotním stavem, citovými i rozumovými dovednostmi, že je jim v přírodě dobře a prospívají. O tom, že jsou děti dobře připraveny na školu, získává MŠ zpětnou vazbu každoročně ze ZŠ.

Školní vzdělávací program mateřské školy zaměřené na venkovní pedagogiku vychází z koloběhu přírody. Při každodenním pobytu venku mohou děti pozorovat změny kolem sebe. Pak také dokážou zcela bezprostředně vnímat vše živé. Je úžasné pozorovat, jak na ně působí změny ročního období, když jsou obklopeny třešňovým a jabloňovým sadem, když sledují život v mokřadu a rybníčku, pozorují žáby, mloky či raky nebo opatrně sledují život okolo včelích úlů (Školní vzdělávací program MŠ Semínko).

Na téma výchovy v přírodě, uspořádala MŠ několik seminářů. Například: Význam ekologické výchovy a osvěty v partnerství měst České republiky, Německa a Polska (2003), Uspořádání venkovních a vnitřních prostor ekologických mateřských škol (2004), Seminář k projektu Odcizování městských dětí přírodě (2004), Seminář k projektu Odcizování člověka přírodě (2005), Jak se řeší ekologická výchova v Hamburku a v Praze (2005), Skleníkové děti nová výzva pro EV (2008), Dobrá praxe ekoškolek (2008). Na semináře byli zváni zástupci ekologických mateřských škol ze zahraničí, zástupci lesních mateřských škol, zřizovatelů, architektů, kteří radili, jak vytvářet a budovat mateřské školy blízko přírodě. Též byli zváni čeští zřizovatelé, pedagogové a zástupci státní správy.

Na sklonku svého života se paní Strejčková stala poradkyní ministra životního prostředí i ministryně školství. Na její popud se podařilo vytvořit pracovní skupinu, která se dnes nazývá Pracovní skupina pro kontakt dětí s přírodou. Skupina propojuje ministerstva

(MŠMT, MŽP, MK, MZd, MZe, MPSV) a hledá způsoby, jak dětem v kontaktu s přírodou pomoci.

Jejím motem jsou slova E. Strejčkové: *„Život nedává nic zadarmo. Utečeš od praktického seznamování svých dětí s přírodou k pohodlnějšímu předávání informací pomocí slova a obrazů. Ušetřil sis čas, námahu a různé komplikace s deštníky, přepravou, bolením nohou, žízni a co já vím, čím ještě mohou děti obtěžovat rodiče na cestách za poznáním. Dítě jsi ale trvale ochudil o hloubku skutečných pravdivých zážitků, o nedefinované chápání souvislostí mezi vším, s čím jste mohli přijít do kontaktu.“* (Strejčková, 2005).

1.6 Lesní mateřské školy

Učitelky běžných mateřských škol chodí s dětmi často ven, někdy s sebou vezmou svačiny a pití a vyjdou na celé dopoledne. Existují ale také mateřské školy, kde jsou děti venku pět dnů v týdnu, po celý rok, za každého počasí. Prostor pro zážitky a zkušenosti nabízí les, pole, louka a voda. Tři až čtyři hodiny denně prozkoumávají děti svým vlastním tempem přírodu. Všemi smysly prožívají čtyři přírodní živly: vodu, půdu, oheň a vítr. Pozorují proměny ročních období, hrají si s přírodními materiály, naplňují své potřeby pohybu, učí se zacházení s rostlinami, zvířaty a lidmi.

Lesní mateřské školy jsou zřizovány stejně jako obvyklé mateřské školy. Mají obecně platné vzdělávací cíle. Tělesný, duševní a sociálně - citový vývoj má být posilován pobytem a pohybem probíhajícím v přírodě. Přírodní prostor není zaplavený dráždivými prvky, množstvím hraček, materiálů a médií jako jsou televize a počítač.

Mohou děti v přírodě získávat kompetence k učení, řešení problémů, komunikativní kompetence, kompetence sociální a personální a kompetence činnostní a občanské? Autorka je přesvědčena, že ano. V přírodě je vedle psychické odolnosti posilována také tělesná a manuální schopnost dětí. Lesní mateřská škola má přínos v posilování tělesného zdraví i v prevenci nemocí. V neposlední řadě je za pobytu venku posilován imunitní systém.

Celosvětově se zvyšuje počet dětí s poruchami učení a pohybu. Mohou sice své pohybové schopnosti posilovat v různých kroužcích (jako je např. gymnastika, balet, hokej, plavání), tam ovšem nemají takovou možnost samostatnosti, jaká je možná ve

vhodném prostředí s dalšími dětmi. Výsledky německého výzkumu ukazují, že pro předškolní děti je větším zdrojem pohybových aktivit volná hra před uměle strukturovanou pohybovou aktivitou (Frost, 1992, Frost et al., 2000, Myers, 1985).⁴¹

Jasně směřující, linie programu a postoje k tomuto tématu ještě nejsou vypracovány úřady, pedagogy, pedagogickými školami, univerzitami ani pedagogickými ústavy. Téma „lesní mateřská škola“ nebo „lesní den“ není součástí studia na pedagogických školách a vyvolává některé obavy. Často jsou posuzováni jednotliví výchovní činitelé (v porovnání klasické MŠ a LMŠ) jako jednostranné nebo nevhodné k naplnění učebních osnov. K zavrnutí myšlenky vedou i nepedagogické důvody, jako je např. neochota obcí vynakládat další finance.

1.6.1 Definice lesní mateřské školy

Na základě studované literatury lze dospět k následující definici LMŠ:

Lesní mateřská škola je formou předškolního zařízení, v jehož programu se většina aktivit odehrává venku, děti si hrají a učí se za každého počasí v lese, v krajině, v prostředí, které bylo po staletí pro vývoj dítěte přirozeným. Práce s dětmi je propojována s ročními obdobími. Prostřednictvím osobních zkušeností a zážitků se děti seznamují s přírodními zákony, učí se vzájemné spolupráci, rozvíjejí pozorovací schopnosti, vnímáním vlastního těla a rozvíjejí sebedůvěru. V lesních mateřských školách nechybí činnosti výtvarné ani činnosti zaměřené na jemnou motoriku, rozvoj řeči a školní připravenost.

1.6.2 Typy LMŠ

Existují dva typy lesních mateřských škol:

- LMŠ založena čistě na pobytu v přírodě, zpravidla je polodenní,
- Integrovaná LMŠ využívající zázemí klasické MŠ, s polodenním či celodenním provozem.

---

⁴¹ Sarah Kiener: Fördert das Spielen in der Natur die Entwicklung der Motorik und Kreativität von Kindergartenkindern?, 2003 s. 14.

V České republice zatím vznikají LMS převážně jako dětské kluby, které jsou provozovány po vzoru lesních mateřských škol. Právní postavení mají jako občanská sdružení.

Pokusné ověřování provozu lesní mateřské školy při mateřské škole zařazené v rejstříku škol probíhá v Mateřské škole Semínko.

1.7 Pobyť venku

1.7.1 Proč je pobyt venku potřebný?

Psychologové na desítkách studií zjistili, terapeutické účinky pobytu v krajině. Změřili, že při pohledu na krajinu se pozitivně mění fyziologické parametry lidského organismu, tep, krevní tlak a četné další (Librová, 2006: str. 9).

Kdyby se nám jako společnosti podařilo ozdravit vztah dětí k přírodě a naučit je, jak venkovního prostředí využít pro životní inspiraci i relaxaci, zásadně bychom přispěli k ozdravení světa, ve kterém žijeme (Louv, 2008).

Nedostatečný pobyt venku ohrožuje zdraví i psychiku dětí a celé budoucí populace. Ohrožuje také vztah těchto dětí k přírodě – prohlubuje proces odcizování přírodě. Problém, který si uvědomuje jen malá skupina zainteresovaných, narůstá a hrozí. Současná situace by potřebovala stejně razantní změnu, jakou naše generace zažila v porodnicích (Jančaříková, 2008b).

V přírodě je posilována nejen psychická odolnost, ale také odolnost manuální, tělesná. Také je pozitivně podporován duševní, citový a sociální vývoj dětí. Podstatnou věcí je, že pobyt venku posiluje imunitní systém a pomáhá k prevenci nemocí. Slouží i k prevenci úrazů, protidrogové prevenci, alergiím atd.

Hra v přírodě u dětí podporuje kreativitu, komunikační schopnosti, plánování, ale i neméně důležité prvky, jako sebedůvěru, vytrvalost, schopnost koncentrace. Prostředí děti inspiruje k tvůrčí činnosti, šikovnosti, rozvíjení fantazie. V přírodě je možné citlivěji prožívat a to všemi pěti smysly.

Lesní mateřské školy řeší nedostatek míst v mateřských školách. Lesní mateřské školy nabízejí pro matky částečné úvazky. Lesní mateřské školy nabízejí komunitní život.

Při venkovních aktivitách, tedy volném i organizovaném pobytu v přírodě se utváří environmentální citlivost (senzitivita). Je to vlastnost skládající se z těchto na sebe logicky navazujících komponent:

- z dispozice zájmu o přírodu – touha poznávat, pozorovat, nacházet zákonitosti v systémových funkcích a strukturách přírody,
- ze schopnosti uvědomovat si poškození přírody,
- z potřeby přírodu a životní prostředí ochraňovat,
- a ze skutečného jednání pro ochranu přírody a životního prostředí (Jančaříková, 2009) .

1.7.1.1 Vliv na zdraví

Pohyb podmiňuje normální růst a vývoj. Intenzivní tělesné zatížení zvyšuje tělesnou zdatnost dětí. Pohybová aktivita s dostatečným aerobním zatížením ovlivňuje složení těla. Častým pobytem venku a fyzickou zátěží se zvyšuje kapacita plic, ta vede k lepší krevtvořbě. Aerobní zátěž, která pozitivně ovlivňuje srdečně cévní systémy, se projevuje při dlouhodobé pohybové činnosti po dobu 15 – 20 minut třikrát týdně. ZŠ nároky na rozvoj aerobní zdatnosti nenaplnuje (Dvořáková, 2007). V MŠ sledování neproběhlo.

Americká studie vědců z lékařské fakulty při Univerzitě Kalifornie v San Diegu v USA potvrzuje, že přehnaná hygiena oslabuje schopnost regenerace a hojení ran. Výzkum poskytuje molekulární základ k pochopení hypotézy přehnané hygieny a odhaluje některé prvky principu hojení ran, které dosud nebyly známé. Potvrzuje se tak předpoklad, že vystavení organismu mikrobům v raném dětství často obrní děti proti alergiím.⁴² Zkušenosti z MŠ Semínko, zkušenosti pedagogů LMŠ i výzkumy dokazují, že děti z lesních mateřských školek jsou méně nemocné. Důvodem může být menší počet dětí ve skupině, pobyt na čerstvém vzduchu, kde se infekční mikroorganismy nešíří tak dobře, ale i postupná adaptace na větší rozpětí teplot venku což přirozeně posiluje obranyschopnost organismu dítěte.

---

⁴² www.novinky.cz [online]. 2009 [cit. 2010-09-20]. Věda-školy.

Poruchy percepce a koordinace smyslů

Díky zvýšenému využívání elektronických médií se rozšiřuje doba, kdy dítě, sedíc u přístroje, zapojuje pouze smysly zrakové a sluchové. Ostatní smysly jsou oslabovány.

Nedostatečné ovládání psychického zatížení a společenských požadavků

Mnoho dětí a mladistvých prochází společenskými konflikty a duševním zklamáním. To způsobuje agresivní chování nebo ve vyšším věku únik k užívání návykových látek.

Všechny tyto body souvisí s nedostatečným soustředěním, špatným otužováním, a nízkou odolností.

Deprivace

O deprivaci a ranné deprivaci píše Koukolík. Deprivace znamená odnětí, v tomto případě odnětí informací a kontaktů. Výsledkem těžší, dlouhodobější deprivace mohou být zejména u vnímavějších dětí celoživotní odchylky citového a sociálního života, které poškozují jak je, tak jejich okolí. Důsledkem deprivace je ochuzení, přesněji řečeno přestavba neuronálních sítí, kterou později změnit není možné vůbec nebo jen s krajními obtížemi a neúplně (Koukolík, 2008: str. 93).

1.7.1.2 Různorodé přírodní prostředí

Různorodé přírodní prostředí působí na **rozvoj hrubé a jemné** motoriky, smyslů i na zdravý tělesný vývoj. V přírodě je posilována nejen psychická odolnost, ale také odolnost manuální, tělesná. Také je pozitivně podporován duševní, citový a sociální vývoj dětí. Pobyt venku posiluje imunitní systém a pomáhá v prevenci úrazů i nemocí. Hra v přírodě u dětí podporuje kreativitu, komunikační schopnosti, plánování, ale i neméně důležité prvky, jako sebedůvěru, vytrvalost, schopnost koncentrace. Prostředí děti inspiruje k tvůrčí činnosti, šikovnosti, rozvíjení fantazie. V přírodě je možné vše citlivěji prožívat a to všemi smysly. V předškolním období se formují základní životní návyky. V tomto věku se tvoří základy praktické inteligence, vytrvalosti, obratnosti, přizpůsobivosti, tolerance a schopnosti improvizovat. Je třeba, aby se dětem od nejtútlejšího věku dostávalo dostatek pohybu v přírodním prostředí. Aby se děti seznamovaly s přírodou, která je obklopuje a zároveň se jim vtiskávala důležitost a nezastupitelnost přírody spolu s nutností ohleduplnosti k ní. Pohyb ve volné přírodě

umožňuje dětem zdravý růst. Úplně přirozeně si pak uvědomí, že příroda je neoddelitelnou součástí jejich života, váží si jí, milují ji a jsou připraveni ji chránit (Kapuciánová, 2010).

Jak je možné, že nejefektivnější jsou principy existující po statisíce až miliony let? Odpověď nabízí Koukolík a Drtikolová (2001). Uvádějí, že v našich současných hlavách nosíme mozky, které odpovídají mozkům ze starší doby kamenné. Náš mozek je tedy stále přizpůsoben podmínkám a životu před 100 000 lety. Kam nás směřují, k čemu slouží uvedené principy? Cílem je celistvý rozvoj osobnosti, směrem ke spokojenému a plnohodnotnému životu a také uspokojení základní potřeby bezpečí a vytvoření neohrožujícího, tedy přirozeného, dítětem očekávaného prostředí, víceméně stejného, na které je připravováno již po statisíce let.

1.7.1.3 Vnímání rytmů v koloběhu přírody

Svědectví mnoha ochránců přírody dosvědčují, že právě čas, který strávili v raném dětství v přírodě, jim umožnil pochopit komplexně přírodu a přírodní jevy. Díky dětství v přírodě se stal z Luthera Burbanka fantastický šlechtitel, z Jima Corbetta skvělý stopař zvířecí, z Geralda Durrella zoolog a ochránce přírody. Díky dětství strávenému v přírodě odhalila Rachel Carsonová souvislost mezi znečištěním a nemocemi z prostředí, severská příroda pomohla Astrid Lindgrenové vcítit se do dětské duše a napsat Pipi Dlouhou Punčochu a Ronju, dceru loupežníka (Jančaříková, 2010c).

1.7.1.4 Souvislost s mozkově kompatibilním vzděláváním

Lze definovat osm zásad s mozkově kompatibilními prvky:

- nepřítomnost ohrožení,
- smysluplný obsah,
- možnost výběru,
- přiměřený čas,
- obohacené prostředí,
- spolupráce,
- okamžitá zpětná vazba,

- dokonalé zvládnutí (Nováčková, 2003).

Mozek potřebuje prostředí, které by ho tak jako v reálném světě, přímo zaplavilo podněty. Jen v takovém prostředí je schopen hledat významy, vytvářet „vzorová schémata“ – tedy učit se. I když upravíme třídu v tomto duchu co možná nejvíc, stále se to nevyrovná bohatosti skutečného světa. Proto se v modelu integrované tematické výuky objevuje požadavek, aby se dětem neposkytovaly jen náhražky reality, ale aby se vytvářely podmínky pro co největší množství přímých zážitků a zkušeností (Nováčková, 1994).

Nováčková uvádí, že dítě se rádo učí to, co má pro něj smysl. Z výzkumu mozku je dokázáno, že pochopení smyslu souvislostí uvolňuje endorfiny a způsobuje příjemný pocit, to nás motivuje, abychom pokračovali. Děti ve škole nepotřebují zábavu a hru, klíčem ke kvalitnímu učení je zejména smysluplnost, přiměřenost učiva a metod věku, vlastní aktivita dětí, spolupráce a pohoda (Nováčková, 2003).

Nováčková ve své knize uvádí, že tradiční pojetí vzdělávání děti poškozuje, o mylných východiscích, na kterých škola stále setrvává. Tradiční škola nedává možnost rozvinout individuální dispozice a schopnosti, snižuje sebevědomí, vytváří závislosti na autoritě, málo rozvíjí komunikační dovednosti a kritické myšlení, dává dětem představu, že soutěžit a dokazovat druhým, že jsou horší, než já je správné a že je to důležitější než spolupráce (Nováčková, 2003).

Do změn, kterými se mozkově kompatibilní vzdělávání zabývá, podle Nováčkové patří:

- Tvrzení, že by se děti neučily bez donucení je většinou mylné.
- Učit se lze nejlépe učením druhých.
- Učitel by neměl být ve třídě hlavním hercem, ale režisérem.
- Spolupráce je důležitější (přínosnější), než soutěžení.
- Rozvoj osobnosti dětí se neděje přímým působením učitele na jednotlivého žáka, ale tím, že učitel vytvoří podmínky k vzájemnému působení obrovského potenciálu dětí samotných.

Například kázeň založenou na strachu můžeme nahradit kázní založenou na pravidlech, která jsou vyvozována společně s dětmi.

1.7.1.5 Efekty pro životní prostředí

Modely lesní mateřské školy ukazují, že předškolní vzdělávání je možné i bez rozsáhlé infrastruktury.

„Žijeme ve světě, kdy děti díky možnosti sledování kvalitních televizních dokumentů pojmenují živočichy z australské pouště snáze než ptáky, denně přilétající do krmítka za jejich oknem,“ všimá si publicista Richard Louv a vyzývá rodiče, aby význam přírody pro život svůj i dětí nepodceňovali: *„Dopřejte dětem, aby byly často venku a chodte ven také společně a to za každého počasí. Pojmenovávají rostliny a živočichy, kteří žijí v okolí vašeho do a dohledávejte informace o tom, co k svému životu potřebují. Všimněte si proměny přírody v koloběhu ročních období a nechte ji na sebe působit. Už jsem byl mnohokrát svědkem toho, jak obnovení pouta s přírodou uzdravilo i vztahy mezi lidmi, resp. vztah člověka k sobě samému“* Richard Louv americký publicista, autor publikace *Last Child in the Woods (Poslední dítě v lese)*. Jeho kniha nedávno rozpoutala v západních zemích živou debatu na téma ztráty vztahu nejmladší generace k přírodě a možných následků tohoto faktu pro budoucnost (Lábusová, 2008).

1.7.2 Rámcově vzdělávací program pro předškolní výchovu a venkovní pedagogika

Rámcově vzdělávací program pro předškolní výchovu (RVP PV) poskytuje mateřským školám základní informace, pokyny a podněty k tvorbě a realizaci školního vzdělávacího programu. RVP PV stanovuje cíle předškolního vzdělávání, povinný obsah vzdělávání i podmínky, za nichž má vzdělávání probíhat. Jako pedagogický dokument poskytuje celkový rámec a je tedy závazný jako celek. Cíle, obsah i podmínky jsou chápány globálně.

Mezi hlavními principy RVP PV jsou:

- Vytváření prostoru pro rozvoj různých programů a koncepcí i pro individuální profilaci každé mateřské školy.

- Umožňování mateřským školám využívat různých forem i metod vzdělávání a přizpůsobování vzdělávání konkrétním regionálním i místním podmínkám, možnostem a potřebám.

Koncepce předškolního vzdělávání je založena na týchž zásadách, jako ostatní obory a úrovně vzdělávání a řídí se s nimi společnými cíli: orientuje se k tomu, aby si dítě od útlého věku osvojovalo základy klíčových kompetencí a získávalo tak předpoklady pro své celoživotní vzdělávání umožňující mu se snáze a spolehlivěji uplatnit ve společnosti znalostí (RVP PV, 2006: str. 7).

Všeobecný cíl LMSŠ lze popsat slovy z Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání (závazného dokumentu pro předškolní zařízení), který říká: „*Záměrem vzdělávacího úsilí pedagoga v environmentální oblasti je založit u dítěte elementární povědomí o okolním světě a jeho dění, o vlivu člověka na životní prostředí (počínaje nejbližším okolím a konče globálními problémy celosvětového dosahu) a vytvořit základy pro otevřený a odpovědný postoj dítěte (člověka) k životnímu prostředí.*“ (RVP PV, 2004).

1.7.3 Kompetence rozvíjené v přírodním prostředí

Klíčové kompetence reprezentují v současném vzdělávání cílovou kategorii, vyjádřenou v podobě výstupů. Obecně jsou formulovány jako soubory předpokládaných vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj a uplatnění každého jedince. Kompetence představují soubory činnostně zaměřených a prakticky využitelných výstupů, které se propojují a doplňují. Jejich osvojování je proces dlouhodobý a složitý (RVP PV, 2004: str. 11).

Dobré a dostatečné základy klíčových kompetencí, položené v předškolním věku, mohou být podstatným příslibem dalšího příznivého rozvoje a vzdělávání dítěte. Nedostatečné základy mohou být naopak brzdou, která dítě na jeho životní a vzdělávací cestě může znevýhodňovat. Proto předškolní vzdělávání o jejich vytváření cíleně usiluje. Některé klíčové kompetence se překrývají. Je to proto, jelikož klíčové kompetence neexistují na papíře, ale v dítěti. Dobře zvládat nějakou práci, nějakou úlohu znamená obvykle i dobře myslet, dobře postupovat i dobře komunikovat s ostatními (Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2007).

Pro etapu předškolního vzdělávání jsou za klíčové považovány tyto kompetence: kompetence k učení, kompetence k řešení problémů, kompetence komunikativní, kompetence sociální a personální, kompetence činnostní a občanské (RVP PV, 2004: str. 12).

Pročteme-li podrobně očekávané úrovně jednotlivých kompetencí, které jsou definovány v Rámcově vzdělávacím programu předškolní výchovy, zjistíme, že všechny úrovně je možné rozvíjet venku. Žádná z kompetencí není taková, aby pro její dosažení musely být děti v interiéru.

1.8 Podmínky pro provoz LMŠ

1.8.1 Vhodné místo

Česká republika je země pro vycházky a výlety do přírody jako stvořená. Cizinci žasnou nad tím, jaké tu máme možnosti. Celá třetina republiky je pokryta lesem a lesy jsou veřejně přístupné. Horská pásma obklopují českou kotlinu na všech stranách, i vnitrozemí je většinou zvlněné. Ať se vydáme ze své domovské obce kterýmkoli směrem, vždycky brzy dojdeme do kopců. Máme přírodu tak rozmanitou, že je v ní zastoupena většina druhů evropských zvířat, ptáků a rostlin (Zapletal, 2003).

Místo setkávání je v blízkosti lesa. Stanoviště v lese by mělo být dobře dosažitelné, nedaleko od místa setkávání s upraveným místem k sezení, možnostmi na hraní a místem pro toaletu. Možnost používat vybrané místo je třeba dohodnout s majitelem lesa, lesníkem, správcem lesa, případně s mysliveckým spolkem. Ideální je mnohotvárná část lesa s různými stromy (druhu i stáří), rovnou plochou, svahem, s dostatečným množstvím materiálu na stavění a lezení (okolo ležící větve, staré kmeny), v nejlepším případě s potokem, svahem vhodným k lezení a klouzání. Místo pro sezení by mělo mít možnost upevnění plachty jako střechy. Jako ochrana před silným větrem by poblíž měla být houština nebo z větví vystavěná stěna. Měla by zde být možnost založit ohniště (Miklitz, 2005).

Pro krajní nouzi při velmi špatném počasí v případě bouřky, vichřice nebo extrémně nízkých teplot je třeba mít k dispozici ochranný úkryt. K tomuto může posloužit stavební maringotka nebo možnost schovat se v zastřešené místnosti.

Z bezpečnostních důvodů děti opatrují dva učitelé, kteří mají absolvovaný kurs první pomoci. K dispozici je neustále mobilní telefon a lékárnička. Každé dva roky by mělo být lesní stanoviště prohlédnuto odborníky pro případ možného pádu stromu či větvi (Miklitz, 2005).

Školy v přírodě, které jsou u nás běžné a rozšířené jsou příležitostí k častějšímu pobytu venku. Děti dostávají možnost přímého kontaktu s přírodním prostředím a jeho různými složkami (Čeřovský, Záveský, 1989: str. 183)

1.8.2 Materiální vybavení

Děti jsou při nižších teplotách oblečeny v nepromokavých overalech. Pod overaly nosí „cibulovité“ oblečení. Takové oblečení, které mohou dle potřeby svléknout nebo naopak obléknout. Na tělo je doporučováno oblečení, které odvádí vodu (pot) od těla, tedy vlněné (kdo snese) nebo jiné. Děti i pedagogové nosí obvykle turistické nepromokavé boty. Doporučován je mít goretexové oblečení i obuv, v němž se pot odpařuje ven, ale voda se dovnitř nedostane. Na zádech si nesou batůžek (s prsním pásem). V něm mají svačinu, láhev nebo termosku s pitím a izolační podložku, aby se mohly kdekoli posadit na zem nebo na kmen stromu (Milkitz, 2005).

Všechny materiál je uložen blízko místa srazu nebo v mateřské škole. Ráno učitelé připraví vše potřebné do vozíku (Gerwig, 1996).

Za vhodné vybavení lesní mateřské školy je považováno: vozík, lupy, kalíškové lupy, určovací klíče - na určování hmyzu a rostlin, kapesní nůž, lopatky, kbelíky, lano, provaz, příruční kufr na nářadí: pilka, vrtačka, gumové kladivo, materiál pro kutily: nůžky, lepidlo, barvy, podložky, rošt nebo trojnožka nad oheň, deka, kanistr na vodu, biologicky odbouratelné mýdlo, ručníky, toaletní papír, kapesníky, univerzální plachta (4 x 6m), lano, háčky na postavení střechy proti dešti a další, co si zrovna děti nebo pedagogové vzpomenou (Gerwig, 1999).

Mateřská škola bez hraček je prevencí **proti závislostem**, protože děti se zpočátku nudí, ale nudu dokáží překonat. Hledají, přemýšlejí, co by mohly dělat. Naučí se vyplňovat

prázdnotu. A později v životě, když cítí prázdnotu, nesklouznou k špatné partě, cigaretám či jiné závislosti (Berenz, 2010).⁴³

1.8.3 Financování LMŠ

V Německu jsou lesní mateřské školy financovány státem, městem a rodiči. Církevní lesní mateřské školy jsou financovány státem, církví a rodiči. Rodičovské příspěvky na lesní mateřskou školu jsou stejně vysoké, jako příspěvky v klasické mateřské škole.

Náklady na LMŠ jsou nižší než náklady na mateřskou školu současného typu. Odpadají náklady s výstavbou budovy, není třeba platit topení, elektřinu, vodu, odpad, hračky, úklid. Vyšší náklady jsou v LMŠ na učitele. Protože ke každé skupině jsou třeba dva pedagogové. Skupinu často doprovází ještě student na praxi (Gerwig, 1996).

V Německu je výhoda FOJ (Freiwiliges ökologisches Jahr). Mladí lidé po ukončení střední školy hledají místo, kde mohou jeden rok sloužit. Toto místo hledají v sociálních službách nebo v ekologických organizacích. Přirovnat by se to nejspíš mohlo k civilní službě, která byla obvyklá v ČR před deseti lety.

1.8.4 Počasí

To, že bývají děti venku, se neodráží ve vyšší **nemocnosti**. V Görlitz byly letos v lednu nemocné jen tři děti. A to byla několik dní i teplota kolem -15°C (Berenz, 2010). V dalších navštívených LMŠ mají podobné zkušenosti. Mají-li děti dobré vybavení, není jim zima a nemají počasí za nepřítele.⁴⁴

1.8.5 Pravidla pro pobyt dětí v LMŠ

Na základě prostudovaných koncepcí (LMŠ Freiburg skupina Günterstal, LMŠ Bienenwagen (Včelín) v Emmendingen, LMŠ Zirkuswagen (Cirkusový vůz) v Emmendingen, LMŠ Freiburg Rieselfeld skupina Moswald (Mechový les), LMŠ v Görlitz, LMŠ Coppenbrügge (Německo) LMŠ Carpridge v Kanadě), lze dojít k následujícím pravidlům:

- nepřinášet hračky,
- svačina by měla být taková, aby nevznikaly neodbouratelné odpadky,

---

⁴³ Walter Berenz 2010 ústní sdělení na workshopu „Les jako příroda pro předškoláky“, 2010

⁴⁴ ústní sdělení dotazovaných (Hodková, Rubešová, Uzel, Gerhard, Marcus)

- nejíst bez dovození lesní plody,
- nenosit sladkosti,
- při jídle se sedí,
- nelámat živé větve, neplenit stanoviště mechů a rostlin,
- šermování s klacíky je možné pouze v případě, že obě zápasící strany souhlasí a že se dodržuje základní bezpečnost,
- neodnášet živočichy domů,
- pokud hoří oheň, je u něj vždy přítomný pedagog.

V koncepci lesní mateřské školy Lesníček jsou pravidla podrobněji rozvedená. (viz příloha č. VIII).

1.8.6 Požadavky na pedagoga

Požadavky na učitelku/učitele lesní mateřské školy jsou velmi vysoké, vyžadují spojení přírodní pedagogiky a učitelství. Ve Švýcarsku jsou mezi hlavními požadavky: několik let praxe, osobní kladný vztah k přírodě, chuť pracovat flexibilně, umět spontánně měnit program, přijímat zdrženlivý a pozorovací postoj (Kiener, 2003).

Ochranářskou vycházku do přírody může vést i ten, kdo není odborník. Důležitý je zájem, nadšení a láska k věci. Stačí, když vedoucí dovede s kolektivem objevovat. Je samozřejmě výhodné, když je svými vědomostmi a odbornými znalostmi vede, ale právě tak dobře může objevovat zároveň s dětmi (Čeřovský, Závěský, 1989: str. 24).

Pedagog má mít povědomí o tom, jak se chovat při nebezpečí v lese, např. při bouřce, vichřici, znát jedovaté rostliny, znát nebezpečí – oheň a syntetické oblečení dětí, nemá nechat k extrémnímu počasí nebo to dokáže skrýt a povznést se nad tím.

Vyučující v lesní mateřské školce by měl být připraven jít novými cestami a odhodlán nabízet dětem činnosti přírodně blízké (Kiener, 2003). Pedagogové LMŠ bývají osoby, které jsou schopny vysoce se v práci angažovat (Gerwig, 1999).

Lesní mateřská škola poskytuje větší uplatnění mužům pedagogům, kteří práci v běžné mateřské škole příliš nevyhledávají (Uzel, 2009).

Jaké jsou kladeny nároky na učitelku v lesní mateřské škole? Jaká by měla být? Kde takové učitelky hledat a získávat?

Z rozhovoru s vedoucími lesních mateřských škol v Německu vyplynulo, že v lesních mateřských školách bývá velká fluktuace zaměstnanců. Zvláště zpočátku. Noví pedagogové, kteří přijdou do lesní mateřské školy nejsou připraveni na to, že práce s dětmi tolik závisí na konkrétním počasí, na rozpoložení dětí. Sami nejsou dobře vybaveni (Bannert, 2010, ústní sdělení).

1.9 Současné Dětské kluby a Lesní mateřské školy v ČR

V létě roku 2010 byly zřízeny webové stránky www.lesnims.cz (Vošahlíková, 2010).⁴⁵ Jsou zde k nalezení zkušenosti o fungování a programu lesních MŠ. Jsou zde též k dispozici odkazy na školení týkající se dané problematiky. Dětské kluby a lesní mateřské školy, které v ČR fungují k září 2010, jsou popsány v přehledové tabulce č. 1.

1.9.1 Dětské kluby

V roce 2009 zahájila činnost občanská sdružení, která nabízejí předškolním dětem prožívání mnoha dnů v roce pod širým nebem. Nazývány jsou většinou „dětský dopolední klub inspirovaný lesní mateřskou školou“. Jsou popsány nejen v několika studentských pracích (Uzel, 2010), (Rubešová, 2010), ale i na internetových stránkách, které uvádím.

- ***Zelená školka***

V České republice v Jitřavě v Podještědí na Liberecku založila „Zelenou školku“ v roce 2007 paní Linda Kubale. Školka vznikla z potřeby a iniciativy rodičů, kteří chtěli své předškolní děti vychovávat v neustálém kontaktu s přírodou a hospodářskými zvířaty (Vošahlíková, 2009). Ochranné zázemí měla skupina 10 dětí a dvou dospělých v zemědělské usedlosti. V roce 2009 se odstěhovala do Prahy a spolupracovala na založení dětského klubu Šárynka v pražské Šárce.

---

⁴⁵ vytvoření stránek bylo finančně podpořeno v rámci grantového projektu Deutsche Bundesstiftung Umwelt / Německé nadace pro životní prostředí: Lesní mateřská škola v Praze – první modelová lesní MŠ v České republice

- **Šárynka**

Občanské sdružení Ekodomov provozuje pod Ekocentrem Šárynka od září 2009 dětský klub Šárynka. Klub se nachází v Praze, v údolní nivě Šáreckého potoka v údolí Přírodní rezervace Dolní Šárka na levém břehu Vltavy. Děti obvykle vyrážejí na okolní vršky, kde je na výběr louka nebo les. Začátek a konec dne tráví obvykle v zahradě Ekocentra Šárynka, která je postupem času přeměňována na permakulturní. V zahradě jsou vysázené a vystavěné vrbičkové stavby. Důležitou součástí zahrady je ohniště, u kterého probíhá ranní kruh. V bezprostřední blízkosti protéká potok, u něhož si děti hrají a poznávají vodu a život kolem ní. V zahradě se také nachází kompostovací záchody přímo upravené pro děti.

Přístřeší dětem poskytuje vytápěná jurta. Zde děti tráví čas při velmi nepříznivém počasí nebo při programu, který je přímo určen do interiéru.

Provoz klubu je pět dní v týdnu, ve skupině je maximálně 15 dětí a dva dospělí.

Základní koncepcí práce s dětmi je školní vzdělávací plán. Je cíleně zaměřen na předškolní výchovu a vzdělávání dětí od tří do šesti let. Vychází z RVP PV. Podrobnější informace jsou k nalezení na internetových stránkách Ekodomova.⁴⁶

- **Taras**

Taras je volné sdružení rodičů, dětí a lektorů. Skupinku až 12 dětí doprovází vždy 2 lektoři. Děti z Prahy jezdí s lektory vlakem do dobřichovického lesa, kde se k nim připojí děti z Dobřichovic a Řevnic. Ochranné místo mají nedaleko Černošic, případně v jurtě u Solopysk (Jančaříková, 2010d).

V době dokončování této práce aktéři Tarasu (dosud volné a neorganizované sdružení rodičů) založili Občanské sdružení Esedra. Tomu bude věnován samostatný odstavec.

- **Občanské sdružení Esedra**

Občanské sdružení provozuje od září 2010 dětský klub. Zázemí má místo ve staré třešňovce v Roztokách u Prahy. Zde je postaven dřevěný srub, který sem byl šetrně

---

⁴⁶ <http://www.ekodomov.cz/index.php?id=sarynka>

převezen z původního místa v jižních Čechách, poté byl znovu postaven a opraven. O děti pečují dva lektoři. Skupina dětí je patnáctičlenná. Děti mohou být v klubu od 8 do 13 nebo i do 16 hodin. Zajímavou skutečností je, že rodiče nemohou k třešňovce jezdit auty a chodí ráno i při vyzvedávání s dětmi pěšky. (Takto se Esedra rozhodla, proto, že nechce krajinu narušovat hlukem motorů a nechce, aby kvůli jezdícím autům měla neshody s místní komunitou).⁴⁷

O pedagogické koncepci je napsáno více na stránkách Esedry.⁴⁸

- ***Dětský dopolední klub na Tišnovsku***

Dětský dopolední klub na Tišnovsku, dříve Klub v Pejškově, je dobrovolná aktivita rodičů pod záštitou občanského sdružení Za sebevědomé Tišnovsko. Dětský klub inspirovaný lesní mateřskou školou nabízí prožitkový program pro děti od 3 do 7 let, který probíhá celoročně, za každého počasí venku. Zároveň umožňuje pobyt v základním táboře pro rodiče s dětmi mladšími 3 let. Provoz je zajištěn každý čtvrtek a pátek od 8.45 do 12.30.

Rodiče děti ráno přivázejí na místo příjezdu a setkání s pedagogy. Skupina dětí se schází na pokraji lesa, kde se loučí s rodiči. Děti posléze procházejí lesní bránou do jiného světa, kde se úvodními rituály a písněmi přivítají. Poté procházejí lesem, loukami do základního tábora. V základním táboře je týpí, hygienické zázemí a různá stanoviště pro děti (lesní dětská kuchyň, hudební koutek, dřevěné a lanové průlezky, písek, zahrádka, políčko, místo pro pracovní nářadí). Jedním ze stanovišť je i lesní koutek s Montessori pomůckami vytvořenými z přírodních materiálů. Podrobnější informace jsou na internetových stránkách.⁴⁹

Od září 2010 se sdružení chystá otevřít program inspirovaný lesní mateřskou školou pro jednu stálou skupinu dětí na pět dní v týdnu.⁵⁰ V době dokončování této práce byl

---

⁴⁷ dle ústního sdělení Zuzany Sýkorové ze září 2010

⁴⁸ <http://www.esedra.cz/home>

⁴⁹ www.klubpejskov.tisnovsko.eu

⁵⁰ dle písemné informace od paní Silvie Dračkové (květen 2010)

provoz klubu v Pejškově přerušen. V současné době organizátoři hledají nové místo pro realizaci svých idejí.⁵¹

- ***Klub Rarášci pod občanským sdružením Premalot***

Klub funguje zatím jako mateřské centrum, kde se děti schází jedno dopoledne v týdnu na 1,5 hodiny. Otevření přírodní školky se chystá od září 2010, nyní je ve fázi oslovování širšího spektra rodičů. Nachází se na vesnici, ale do budoucna vidí zájem i mezi rodiči z města. Předpokládá se, že od září začne školka provoz ve 2-3 celých dnech. Zakladatelé nechtějí jít cestou školky zapsané do sítě škol, neboť by nebyli schopni unést požadavky, které jsou na založení MŠ kladeny ani to vlastně není jejich cíl. Nepotřebují zázemí, které by díky pobytu venku stejně nevyužili. Nejschůdnější cestou se tedy zdá jít formou rodiči placené aktivity v rámci občanského sdružení.⁵²

V době odevzdání práce se objevují další skupiny dětí a pedagogů, kteří po vzoru lesních mateřských škol pobývají v přírodě (Mokrovraty – Děti v lese, Lesní klub na Jelenici, Lesní školka Furt venku).

1.9.2 Lesní třída při mateřské škole

- ***Lesníček***

Program předškolního vzdělávání Lesníčku (zřízeného při MŠ Semínko v Toulcově dvoře v Praze) je vypracován tak, aby vedl děti k harmonii s přírodou a aby co nejvíce činností mohlo probíhat venku, na čerstvém vzduchu, v přírodě a to za každého počasí.

Lesníček nabízí dopolední péči pro děti předškolního věku od 3 do 6 let (případně do 7 let) zaměřenou na harmonický, tělesný i duševní rozvoj dětí. Třída pro maximálně 15 dětí funguje prozatím zkušebně dva dny v týdnu (ve čtvrtek a v pátek), od 8:00 do 12:30 hodin. Pobyt venku probíhá pod vedením kvalifikované učitelky a asistentky. V dubnu 2011 bude provoz rozšířen na pět dnů v týdnu.

---

⁵¹ informace z www.lesniklub.tisnovsko.eu (citace 28. 9. 2010)

⁵² Dle informací od Radky Jensen Vaculové z února 2010

Vzdělávání v Lesníčku probíhá podle RVP PV, podle školního vzdělávacího programu a třídního vzdělávacího programu. Lesníček představuje formu integrované LMŠ, která bude využívat zázemí Mateřské školy Semínko v areálu Toulcova dvora.

Ochranný prostor bude dětem poskytovat maringotka umístěná v areálu 8 hektarové plochy Toulcova dvora. Časový harmonogram založení LMŠ Lesníček je v příloze č. V.

Dne 4. června 2010 Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy vyhlásilo podle § 171 odst. 1 zákona č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů, pokusné ověřování provozu integrované lesní mateřské školy Lesníček při Mateřské škole Semínko.⁵³

Pokusné ověřování bylo zahájeno 1. září 2010, ukončeno bude 31. srpna 2012.⁵⁴ Cílem pokusného ověřování je zjistit, zda a za jakých podmínek je možné integrování lesní mateřské školy do provozu klasické mateřské školy. Součástí plánovaného pilotního projektu integrované LMŠ je vytvoření pedagogické koncepce a metodiky, ověření bezpečnostních a hygienických opatření, porovnání rozvoje dětí v LMŠ Lesníček a MŠ Semínko z hlediska nemocnosti, úrazovosti a školní připravenosti (v případě přijetí předškoláků).

Plná verze žádosti o povolení pokusného ověření a vyhlášení pokusného ověřování je v příloze č. VI a VII.

1.9.2.1 Zkušenosti ze zahraničí

Při zakládání Lesní mateřské školy v Copenbrügge v Německu bylo též nejdříve navrženo pokusné ověřování provozu. Tentokrát tříleté. Po jednom roce provozu se ukázalo, že děti nejsou více nemocné, nemají častěji úrazy a jsou dobře připraveny na školu. Pokusné ověřování tak bylo po roce ukončeno a škola přijata do sítě škol mezi školy, které mohou čerpat finanční podporu od státu.⁵⁵

---

⁵³ (MŠMT č.j. 10886/2010-22)

⁵⁴ Text vyhlášení pokusného ověřování je na: <http://www.msmt.cz/file/10806>

⁵⁵ Zdroj: Anne Gerhard na workshopu „Les jako třída pro předškoláky“, 2010.

Tabulka 2 Přehledová tabulka Lesní mateřské školy v ČR v roce 2010

Název	Taras Černošice	Esedra	Dětský dopolední klub na Tišnovsku	Šárynka	Klub Rarášci	Lesníček	Dítě v lese
právní forma	volné sdružení rodičů, dětí a lektorů	Občanské sdružení Esedra	Občanské sdružení za sebevědomé Tišnovsko	Ekodomov občanské sdružení	Premalot občanské sdružení	Mateřská škola Semínko, obecně prospěšná společnost	vlastní aktivita
kontakt. osoba	Daniela Kořínková	Zuzana Sýkorová	Silvie Dračková	Katka Hodková	Radka Jensen Vaculová	Magdaléna Kapuciánová	Miluše Jekoschová
max. počet dětí	12	15	15	15	14	15	není určeno
počet dnů v týdnu	3		2	5	2	2, později 5	3
počet pedagogů doprovázejících skupinu	2	2	2	2	2	2	1
provoz	dopoledne	8 do 13, nebo i do 16	8.45 do 12.30.	8:00 - 14	8:00 - 16:30	8 do 12	8:00 - 14
zázemí	jurta	sруб	týpí	vytápěná jurta	slaměno-hliněný domeček	maringotka	týpí

2. Vlastní výzkum

2.1 Vymezení cíle, úkolů a formulace hypotéz

Cílem výzkumu bylo získání konkrétních poznatků o praxi lesních mateřských škol a získání informací o tom, jak se k tématu LMŠ staví odborníci a laická veřejnost. Zásadní dvě otázky (hypotézy), na které měla výzkumná práce odpovědět, vycházely z legislativních požadavků na předškolní vzdělávání v ČR. Byly dvě a vycházely z obecného povědomí a prvotní zkušenosti autorky:

Lze v lesní mateřské škole dodržet podmínky Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní výchovu?

Předpoklad: Ano.

Bylo by možné za současných podmínek založit lesní mateřskou školu, která bude zapsána do rejstříku škol a nebude v rozporu se zákony a vyhláškami?

Předpoklad: Ne

K jejich zodpovězení bylo třeba nejprve ujasnit, co termín „lesní mateřská školka“ vlastně znamená. Jak taková školka funguje v praxi, jaké jsou zkušenosti jejich provozovatelů a jaké jsou představy a očekávání dotčených lidí v českém prostředí, kde jsou zatím LMŠ vesměs ve stádiu úvah. **Na základě studia s tématem související literatury (viz část Teoretická východiska práce) byly stanoveny následující dílčí cíle (dále pouze C) vlastní výzkumné práce:**

C1: Zjistit jaké podmínky jsou v LMŠ s dlouhodobou praxí.

C2: Zjistit názor odborníků a veřejnosti, zdali je LMŠ schopna rozvinout potřebné kompetence dítěte pro vstup do ZŠ v porovnání s klasickou MŠ.

C3: Zjistit očekávání a obavy rodičů ve vztahu k LMŠ.

C4: Zjistit mínění o LMŠ u tzv. ohniskových skupin.

C5: Zjistit, jaké jsou legislativní nařízení pro zakládání LMŠ v ČR.

K těmto cílům byly stanoveny tyto pracovní úkoly (dále pouze U):

U1: Navštívit pět různých LMŠ s dlouhodobou praxí.

U2: Formou dotazníku předloženého respondentům zjistit názor odborníků a veřejnosti, zdali je LMŠ schopna rozvinout potřebné kompetence dítěte pro vstup do ZŠ v porovnání s klasickou MŠ.

U3: Formou dotazníků oslovit rodiče předškolních dětí s otázkami: Co by v LMŠ očekávali?, Čeho by se báli?

U4: Analyzovat skupinové rozhovory při zjišťování mínění u tzv. ohniskových skupin.

U5: Analyzovat právní předpisy související s předškolními vzdělávacími zařízeními.

2.2 Charakteristika a popis výběrového souboru

2.2.1 Výzkumný vzorek

Výběr LMŠ s dlouhodobou praxí

V ČR nemají LMŠ dlouhodobou praxi, proto autorka hledala mezi LMŠ v zahraničí.

Výběr respondentů k vyplnění dotazníku

Výběr respondentů byl selektivní. Cílem bylo oslovit respondenty z různých organizací, učitele MŠ, pedagogy SŠ, VŠ, pracovníky ČŠI, MŠMT, VUP. Cílem bylo oslovit 50 učitelek, 10 pracovníků ministerstva, 10 pracovníků ČŠI.

Způsob získávání respondentů byl metodou sněhové koule. Respondenty, které autorka získala, žádala o kontakty na další osoby, které znají a odpovídají zvoleným kritériům. Konstrukce vzorku byla graduální. Vzorkování bylo ukončeno, jakmile bylo dosaženo teoretické nasycenosti a zahrnuté případy již nepřinášely žádné nové informace (Švaříšek, Šed'ová, 2007).

2.3 Metody sběru a vyhodnocení dat

- **rozhovor** s pedagogy LMŠ, návštěvy zařízení, **pozorování**,

- **písemný dotazník** pro učitelky MŠ, odborníky a rodiče - Statistické analýzy byly provedeny v programu *The SAS System for Windows 9.2 (SAS)*.
- **ohniskové skupiny** - zjišťování stavu mínění u skupin osob, které problematiku LMŠ znají a dokáží posoudit,
- **analyticko syntetická práce s vybranými dokumenty**, které souvisejí s předškolními vzdělávacími zařízeními a předškolní výchovou.

Ve výzkumu se autorka snažila o to, aby byly dodrženy tyto zásady:

- Krystalizace – hlubší porozumění bylo spjato s pochopením různých úhlů pohledu.
- Triangulace – pro sběr dat bylo využíváno několik zdrojů a více prostředků.
- Pro úplnost zprávy a získání vlastního názoru poskytuji v příloze další informace a původní zdroje dat.

2.3.1 Rozhovor s pedagogy LMŠ, pozorování

V rámci přípravy praktické části diplomové práce se autorka vydala na zkušenou do lesních mateřských škol v Německu. Některé MŠ přímo navštívila a prožila s dětmi i pedagogy celý den, o některých jen hovořila s jejich pedagogy. Každá lesní mateřská škola je trochu odlišná. Liší se zejména v počtu dětí, v zajištění jídla, v délce pobytu. Dále se liší v osobnostech pedagogů, kteří svým přístupem školky tvoří. Autorka měla velkou výhodu v tom, že mohla zažít různé odlišnosti a podle svého přesvědčení, uvážení a zkušeností německých pedagogů pak vybrat nejvhodnější variantu pro své zařízení.

- Počet dotazovaných pedagogů: 10.
- Délka pohovoru s pedagogy: 30-60 minut.

2.3.2 Písemný dotazník

2.3.2.1 Příprava dotazníku a distribuce

Způsob vytvoření dotazníku

K vytvoření podoby dotazníku autorku inspirovala schůzka skupiny „Pro kontakt dětí s přírodou“ (podrobněji o skupině viz kap. 2.3.3).

Na setkání účastníci debatovali o tom, jaké výzkumy by odborné diskusi o větším kontaktu dětí s přírodou prospěly. Byly navrhovány výzkumy zaměřené na nemocnost a motoriku (ale vzhledem k tomu, že první LMŠ je otevírána až v září roku 2010, nebylo možné nashromáždit potřebná data). Dalším nápadem bylo zjistit, jaké kompetence LMŠ rozvíjí. Zjištění rozvíjených kompetencí, z již uvedeného důvodu nelze. Autorka se tedy rozhodla koncipovat dotazník na zjišťování názoru respondentů.

Z Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní výchovu byly vybrány kompetence - soubory předpokládaných vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj a uplatnění každého jedince (RVP PV, 2004).

Během studia byl kruhu, kde autorka studovala, uložen úkol pospojovat kompetence z RVP PV. Zestručnit je tak, aby neobsahovaly 44 bodů, ale méně bodů stručněji vyjádřených. Aby mohla být vytvořena pomůcka, kterou může mít učitelka po ruce při hodnocení své přípravy. Autorka použila tyto své pospojované kompetence.

Žádná z kompetencí nebyla vynechána, žádná nebyla přidána.

Charakter obou typů MŠ byl stručně představen takto:

1) současná klasická mateřská škola (MŠ)

- většina dne pobyt v budově, děti chodí ven na vycházky a na zahradu,
- skupina až 28 dětí,
- 1 pedagog,
- pomůcky: hračky, knihy, didaktické pomůcky, počítač, televize.

2) lesní mateřská škola (LMŠ)

- pobyt v LMŠ (jen venku),
- skupina až 15 dětí,
- 2 pedagogové,

- vybavení pomůckami: nalezené přírodniny, encyklopedie, lupy, dalekohledy, lékárníčka, telefon.

Cíle dotazníku

Cílem 1 bylo zjistit názor na to, jaká forma mateřské školy bude jednotlivé popsané kompetence lépe rozvíjet.

Cílem 2 bylo zjistit, co by respondenti od LMŠ očekávali

Cílem 3 bylo zjistit, čeho by se dotazovaní v LMŠ báli

Otázky dotazníku:

Otázky k cíli 1:

Respondenti byli požádáni, aby u 12 kompetencí vybrali vhodnější formu. Pod každou otázkou byly možnosti: lépe v MŠ /lépe v LMŠ /nastejno.

Charakteristika kompetencí v dotazníku:

(Plné znění dotazníku je v příloze č. III)

- pozorování, zkoumání, experimentování, uplatňování zkušeností,
- řešení problémů, na základě bezprostřední zkušenosti,
- orientace v prostředí, ve kterém dítě žije,
- odpovědné chování,
- kladení otázek a hledání odpovědí,
- zájem o druhé, o jejich práci, i o to, co se kolem děje,
- vyjadřování různými prostředky,
- rozšiřování slovní zásoby, využívání informativních a komunikativních prostředků,
- uvědomování si svých práv i práv druhých, respektování,
- odhadování své síly, hodnocení svých osobních pokroků, napodobování modelů prosociálního chování,
- komunikace bez zábran a ostychu, ale vůči neznámým lidem obezřetná,
- umění rozpoznat a využívat vlastní silné stránky, poznávat svoje slabé stránky, odhadování rizika svých nápadů.

Otázky k cíli 2,3:

Co byste od lesní mateřské školy očekávali?

Čeho byste se v lesní mateřské škole báli?

Doplňující otázky dotazníku – **možné faktory ovlivňující názor** respondenta:

- pohlaví (muž/žena),
- věk (do 30 let/31 až 40 let/41 až 50 let/51 až 60 let/61 let a více),
- počet dětí (0/1/2/3 a více),
  - místo vyrůstání (v interiéru a v ulicích města/občas v přírodě/často v přírodě/v přírodě/jinde),
  - povolání (učitel/ka MŠ/pedagog SŠ/VŠ/pracovník VÚP/pracovník ČŠI/pracovník MŠMT/jiné povolání).

Vzhledem k nízké návratnosti dotazníků bylo pro účely analýzy dat některé úrovně faktorů sdružit. Analyzované faktory pak měly následující úrovně:

- pohlaví (muž/žena),
- věk (do 30 let/31 až 40 let/41 až 50 let/51 let a více),
- počet dětí (0/1/2/3 a více),
- místo vyrůstání (občas v přírodě/často v přírodě/v přírodě),
- povolání (učitel MŠ/pracovník nadřízeného či kontrolního orgánu (MŠMT, ČŠI)/pedagog SŠ a VŠ/jiné).

Způsob distribuce dotazníků

Dotazníky byly distribuovány e-mailem. Autorka rozeslala dotazníky svým kolegyním z ročníku a požádala je o přeposlání dalším kolegyním, které znají. Dále autorka dotazníky poslala učitelkám, na které zná e-maily. Dotazníky na Českou školní inspekci a Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy autorka poslala úřednicím, na které zná emaily a požádala je o přeposlání dalším kolegům z úřadu (plné znění dotazníku je v příloze č. III).

2.3.3 Ohniskové skupiny

Ohnisková skupina (*focus group*) představuje výzkumnou metodu, pomocí které jsou získávána data za využití skupinových interakcí, které samovolně vznikají a probíhají

v debatě na předem určené téma (Švaříček, Šed'ová, 2007). Téma diskuse bylo lesní mateřská škola. Někdy bylo téma jasné a srozumitelné pro všechny účastníky, jindy bylo třeba, aby autorka téma představila a podrobněji vysvětlila. Při ohniskových skupinách bylo využito interakcí vznikajících v průběhu šetření. To zvyšovalo i kvalitu výzkumných dat.

Do ohniskové skupiny chtěla autorka zařadit i Českou školní inspekci, jak bylo i navrhováno pedagogy katedry primární pedagogiky, se kterými autorka plán diplomové práce konzultovala (Opravilová, 2010). Autorka připravila dopis ve kterém žádá vyjádření (*Jak bude lesní mateřské školy hodnotit Česká školní inspekce?*) a odeslala jej na Českou školní inspekci. (viz. příloha č.IV). Zpět byla zaslána tato pochopitelná odpověď:

Oficiální stanovisko České školní inspekce zní: *„Lesní školky jsou v pokusném ověřování a závěr dělá MŠMT, není tedy žádoucí, aby před koncem ověřování dávala Česká školní inspekce nějaké stanovisko.“*

2.3.4 Analyticky syntetická práce s vybranými dokumenty

Aby se LMS mohla oficiálně nazývat „mateřská škola“, je třeba, aby splňovala všechny podmínky zákonů a vyhlášek. V současné době jsou to tyto legislativní dokumenty:

- K založení školy či školského zařízení se vztahují ustanovení paragrafů 146, 147 a 148 školského zákona č.561/2004 Sb.

Kromě školského zákona se mateřská škola se musí dále řídit podle:

- Vyhlášky MŠMT ČR č. 14/2005 Sb., o předškolním vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů
- Vyhlášky MŠMT ČR č. 43/2006 Sb., o předškolním vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů
- Zákona č. 563/2004 Sb. o pedagogických pracovnících, ve znění pozdějších předpisů
- Zákona č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů

- Vyhlášky č. 107/2005 Sb., o školním stravování, ve znění pozdějších předpisů
- Zákona, který upravuje její právní postavení (např. u o.p.s. zákona o obecně prospěšných společnostech č. 248/1995 Sb., ve znění pozdějších předpisů nebo zákona o sdružování občanů 83/1990 Sb., ve znění pozdějších předpisů u občanských sdružení) či dalších.

2.4 Výsledky

Přehled jednotlivých realizovaných výzkumů s daty konání a počtem respondentů jednotlivých výzkumných aktivit je uveden v tabulce 3.

Tabulka 3 Přehled realizací výzkumu a počet respondentů jednotlivých výzkumných aktivit

Název	Metoda	Datum realizace	Počet respondentů/výstupů
Pracovní skupina pro kontakt dětí s přírodou	ohnisková skupina	19. 4. 2010	25
Dotazník kompetence očekávání/obavy	dotazník	květen-srpen 2010	80
Lesní mateřská škola v Görlitz	rozhovor	25. 5. 2010	2
Skupina připravující asociaci lesních mateřských škol	ohnisková skupina	21. 6. 2010	10
Prostor pro rodinu	ohnisková skupina	28. 6. 2010	20
LMŠ Freiburg skupina Günterstal	rozhovor, pozorování	12. 7. 2010	2
Emmendingen Lesní mateřská škola Bienenwagen (Včelín)	rozhovor, pozorování	13. 7. 2010	2
LMŠ Cirkusový vůz v Emmendingen	rozhovor, pozorování	14. 7. 2010	2
LMŠ Freiburg Riesefeld skupina Mechový les	rozhovor, pozorování	15. 7. 2010	2
Lesní mateřská škola Coppenbrügge	rozhovor	9 – 13. 8. 2010	1
Školení pedagogů LMŠ	ohnisková skupina	9 - 13. 8 2010	32
Setkání pražských koordinátorů EVVO	ohnisková skupina	24. - 26. 9. 2010	16
Setkání pražských koordinátorů EVVO	ohnisková skupina	15. – 17. 10. 2010	20
Studium literatury	analyticko-syntetická práce s textem	2007 - 2010	100
Studium bakalářských, diplomových a disertačních prací, výzkumů	v českém, německém a anglickém jazyce	2010	50
Studium legislativy v ČR	analytickosyntetická práce s textem	2007 - 2010	20
Studium koncepcí LMŠ	v českém, německém a anglickém jazyce	2009 – 2010	30

2.4.1 Analýza koncepcí a podmínek provozu LMŠ

Seznam navštívených německých LMŠ je uveden v tabulce 4. Dále jsou zde uvedeny také stručné charakteristiky jednotlivých školek.

Tabulka 4 Přehledová tabulka sledované LMŠ v Německu

Název	Waldkindergarten Freiburg Gruppe Günterstal	Emmendingen Waldkindergarten Bienenwagen	Waldkindergarten Zirkuswagen Emmendingen	Waldkindergarten Freiburg Rieselfeld Gruppe Mooswald	Waldkindergarten Görlitz
název přeložený do ČJ	LMŠ Freiburg skupina Günterstal	Emmendingen LMŠ Včelín	LMŠ Cirkusový vůz Emmendingen	LMŠ Freiburg Rieselfeld skupina Mechový les	LMŠ v Görlitz
počet dětí ve skupině max.	15	20	20	15	20
provoz dnů v týdnu	5	5	5	5	5
počet pedagogů	2	2 + 1	2	2 + 2	3
časové podmínky provozu	7: 45 - 13:45	7 – 13:45	7 – 13:45	7: 45 - 13:45	8:00 - 17
zázemí	dřevěná chata	2 maringotky	maringotka	maringotka	zděná budova
stravování	vlastní z domova	vlastní z domova	vlastní z domova	vlastní z domova	vlastní svačina / oběd dovážený

2.4.2 Dotazování pedagogů

V rámci sledování LMŠ se autorka pedagogů dotazovala, co považují v LMŠ za nejdůležitější. Odpovědi se podobaly. Nikde nechybělo napojení na přírodu, vztah, důvěra. U vedoucích pak zazněl jasný koncept, jedna linie a spolupráce celého týmu. Dotazování pedagogů LMŠ probíhalo tak dlouho, dokud nedošlo k teoretickému nasycení vzorku (nové pojmy, entity). Dotazování byli pedagogové z německých LMŠ, protože mají delší, často deseti až patnáctileté zkušenosti. Zjištěné odpovědi od 7 pedagogů jsou uvedeny v tabulce 5.

2.4.2.1 Počet pedagogů a velikost skupiny

V navštívených skupinách bylo **15 – 20** dětí. Děti doprovázeli **dva pedagogové**, někdy ještě 1-2 praktikanti.⁵⁶ V jedné skupině měla jedna z učitelek náhradní volno (za večerní akci s rodiči) a dozor nad dětmi vykonávala pouze jedna dospělá osoba. V LMŠ Copenbrügge v případě nepřítomnosti jednoho pedagoga z důvodu nemoci, studia nebo jiného pomáhají v zajištění dohledu rodiče. Na celý rok si rozdělí dny provozu a dle potřeby jsou připraveni přijít (nebo zajistit dozor – např. zaplacením jiné osoby).

⁵⁶ Zajímavostí je, že v Německu nemají pedagogové MŠ rozdělenou pracovní dobu na přímou pedagogickou činnost a přípravu. V MŠ mají učitelé většinou neúplné úvazky. (dle ústního sdělení pedagogů v MŠ Wackelzahn Hamburg, 2008)

Tabulka 5 Co považují pedagogové LMŠ za nejdůležitější

	pedagog 1	pedagog 2	pedagog 3	pedagog 4	pedagog 5	pedagog 6	pedagog 7
Název LMŠ	LMŠ Freiburg skupina Günterstal Německo	LMŠ Včelín v Emendingen Německo	LMŠ Cirkusový vůz v Emendingen Německo	LMŠ Freiburg Riesefeld skupina Mechový les Německo	LMŠ Freiburg Riesefeld skupina Mechový les Německo	Lesní mateřská škola v Görlitz Německo	Lesní mateřská škola Coppenbrügge Německo
Co považujete v LMŠ za nejdůležitější ?	ne pedagogika jak ji známe ale „Losungsorientierte erziehung“ (činnosti zaměřené na řešení)	místo, které není ohraničené čtyřmi zdmi, je otevřené	bezpečnost	kompaktní skupina	možnost více se napojit na přírodu, zemi,	vytvořit v dětech chuť jít ven	rytmus přírody
	sociální kontakty	děti mají skutečnou volnost	místa (děti potřebují vazbu k místu)	hezké místo, které děti vyzývá k hraní	získat k přírodě vztah	předat dovednosti jak pracovat s nářadím	zapojení všech smyslů
	otevřenost přírodě	pohyb – pohyb v přírodě je jiný	skupinová práce	ochrana	spolehnout se - pedagogové na děti, rodiče na pedagogy	prožitková pedagogika	ticho
	prožívání elementů	prožívání, smysly – děti cítí všechno na vlastní kůži – déšť na obličej, teplo na tváře, na ruce u ohně	spolupráce se všemi pedagogy LMŠ navzájem	hranice	málo hraček – pro děti je někdy těžké rozhodnout se, když nevědí co dělat,		vztahy
	co prožíváš, můžeš poznat a pak chránit		společný koncept	personál	pedagog by měl umět dítěti pomoci, aby si našlo hru, zábavu		celostní učení
	děti nepotřebují plot, cítí vazbu a tu vyhledávají. (vazbu s místem i s pedagogem)			koncept – jedna linie - předem vyjasnit co chceme, co nechceme, pravidla	uvědomění si filozofie – pravěký život v lese,		
	děti nemají hračky, výjimečně si hračku mohou přinést první týden.			všichni táhnout za jeden provaz	trvale udržitelný život		
	důležitá je jasná koncepce			důvěra rodičů v nás, nás v děti	respektovat Zemi, ona nás nepotřebuje		
	učitel nemá vedoucí roli, ale vedlejší						

To vidím, jako rozumnou cestu, aby mohla být zajištěna bezpečnost dětí a zároveň nemusely být navyšovány náklady na zaměstnance. V LMŠ Görlitz, kde je provoz celodenní se pedagogové střídali tak, že jeden byl u dětí celý den a druzí dva na půl dne dopoledne a půl dne odpoledne.

2.4.2.2 Časové podmínky provozu

Navštívené LMŠ byly provozu polodenního. Děti byly přiváděny mezi 7 hodinou a 8:45. Posléze probíhaly aktivity jako přivítání dětí, ranní kruh, cesta, svačina, společná činnost, volné hry, cesta zpět, závěrečný kruh, rozloučení, vyzvedávání dětí. Vyzvedávání bylo v čase od 13 do 13:45 hodin. Některé LMŠ měly provoz prodloužený až do odpoledních hodin (Görlitz), celkem 9 hodin. Většina německých LMŠ (ale i MŠ) je v provozu i o školních prázdninách.

2.4.2.3 Zázemí

Nejčastější typ zázemí byla **maringotka**. V Görlitz měli dříve také maringotku, až při rozšíření provozu změnili zázemí na **zděnou budovu**. V jedné LMŠ byla zázemím dřevěná chata. Z pozorování a ze zkušeností pedagogů se mi maringotka jeví jako nejlepší řešení. Není snadno odcizitelná (jako třeba týpí), je jednodušší její instalace na místo i přestěhování do vhodnějšího místa (např. při změně majitele místa nebo sousedů). V našich zeměpisných podmínkách mohou být týpí a jurty navíc ohrožovány plísní.⁵⁷ Fotografie jednotlivých LMŠ jsou v příloze č. XII.

2.4.2.4 Hygiena

Umývání rukou před jídlem je řešeno přineseným kanystrem s pitnou vodou. Je-li voda spotřebována, jeden z pedagogů jde pro vodu další. Na cestě používá pedagog mokré kapesníčky. Toaleta – na malou různě, kde je potřeba. Na velkou se vyhrábne dolík a po utření (papírem, mokrým kapesníkem) se zahrábá. Pedagog dítěti pomáhá. Nebývá k tomu určeno jedno stálé místo ani část pozemku.

---

⁵⁷ Ze zkušenosti T. Hodka – ústní sdělení 9. 9. 2010

2.4.2.5 Stravování

Před každým jídlem se zpívá. Děti si nosí vlastní svačiny z domova v pevné uzavíratelné krabičce. Rodiče jsou poučeni, jaké ingredience by zdravá svačina měla obsahovat. Ve všech navštívených LMŠ byl zákaz nošení sladkostí (bonbónů, lízátek, sušenek, koláčů). K pití si děti nosí vodu nebo čaj.

Jednou týdně bývá organizována společná svačina. Jedno z dětí přinese suroviny. Na každé dítě vyjde řada přibližně dvakrát do roka. To, že může vybrat a připravit jídlo pro další děti, je pro něj velká čest. Na pomoc s přípravou si vybere další tři děti.

Je důležité, aby jídlo probíhalo vždy na příjemném místě. Když dětem na cestě prší, mají místo, kde si snědí svačinu v suchu. Veškerý odpad je odnášen zpět domů.

V některé LMŠ se v zimě vaří vždy v pondělí polévka. Každý něco přinese a 4 děti připravují. K polévce se podává chléb. Každý musí alespoň ochutnat. Jedni rodiče pak doma myjí nádobí (mističky). V LMŠ Görlitz je oběd do lesa dovážen a nádobí je zase odváženo.

2.4.2.6 Bezpečnost

Pro zajištění bezpečnosti jsou ve všech LMŠ stanovena pravidla, která musí být ze strany dětí, rodičů i pedagogů dodržována. Za bezpečnost jsou zodpovědní všichni (ne jen pedagogové); rodiče za to, jak děti oblečou, děti za své chování. Pedagog není garantem bezpečnosti dětí. Tím je dítě samo.

Pedagogové nechodí za dětmi a nehlídají je, kam si zalezou. Dávají pozor na malé děti a na ty, které ještě nejsou integrované.⁵⁸

Děti v LMŠ šplhají na stromy, někde jsou takzvané vyhlídky (strom je ve výšce cca 2m označen - to je maximální hranice pro lezení), někde mohou lézt, kam dokáží (6 i 8 metrů). Pedagog důvěřuje dětem, rodiče důvěřují pedagogovi. Pod stromem nesmí být kameny, kmeny, větve.

---

⁵⁸ „Siefriedkinder“ – děti, které nemají strach.

Nůž bývá v držení pedagoga a dítě o něj může požádat nebo mají nože určené místo pro práci s nimi. Mám nůž, musím dávat pozor. Pravidla nože jsou podrobně popsána v LMŠ Gorlitz.

Při výletu je vždy jeden pedagog vpředu a jeden vzadu. Výletu se malé děti účastní, až když dokážou být pozorné na cestě, nejdou jinam než skupina, sledují skupinu a učitele, jsou klidné v tramvaji, dokážou bezpečně a samostatně přejít silnici (LMŠ Mechovský les).

Pedagog má kurz první pomoci a umí ji dětem poskytnout.

2.4.2.7 Spolupráce s rodiči

Ve všech lesních mateřských školách, které autorka navštívila, si rodiče s pedagogy tykali. Z jejich vztahu vyzařovalo více komunitní spolupráce nežli direktivní (z jedné, či druhé strany). Rodiče důvěřují pedagogům, rozhodli se své děti svěřit do jejich péče, do jejich koncepce. Souhlasí s tím, že děti nejsou celou dobu sledovány. Zakladatel první lesní mateřské školy v jižním Německu říká: *„Nemůžeme stát dětem stále za zády. Když někdo píše báseň, také se mu píše lépe, když není sledována každá jeho myšlenka.“* (Martus, 2010).

Rodiče přihlášením dítěte k docházce do LMŠ berou na sebe zodpovědnost, kterou v běžné MŠ tolik nemají. Např. musí zajistit dítěti vhodné oblečení. Musí dítě po příchodu z lesa prohlížet, nemá-li klíště.

LMŠ pořádá společná setkání zaměřená například na tyto činnosti a témata: výroba lampiónů, vánoční slavnosti, trhy, divadlo.

Několikrát do roka bývá společná brigáda pro rodiče. Např. se rodiče 3 x ročně zapíší do tabulky, kdy přijdou vypomoci (LMŠ Cirkusový vůz v Emendingen). Rodiče společně opravují zázemí, natírají, upravují ohniště, místečka, připravují dříví, staví nové stavbičky.

Rodičům jsou rozděleny úlohy. Jeden či více donese každé ráno kanystr s vodou, jeden odnáší pytlík s odpadem.

Pohovory s rodiči jsou rozplánované průběžně na celý rok. Navíc při přítomnosti dvou pedagogů je možné každý den o dítěti při vyzvedávání pohovořit. Jeden pedagog je připraven věnovat se rodičům, ten druhý se věnuje dětem.

2.4.2.8 Dotazování dětí

V jednotlivých školkách autorka měla možnost strávit pouze jeden den, byla spíše pozorovatelem. Někdy se autorka do práce s dětmi snažila zapojit. Pokoušela se děti i oslovit. Vztah s dětmi nebylo těžké navázat. Ptala se: „Co se vám tady líbí?“

Nejfrekventovanější odpovědi dětí:

- houpací lano,
- že mohou „hodně dělat“,
- že si mohou hrát s hlínou,
- že mohou používat nůž,
- že mohou lézt na vyhlídky a na stromy.

2.4.3 Písemný dotazník

Dotazník rozeslala autorka 30 učitelkám, 1 pracovníci MŠMT, 1 pracovníci ČŠI a 1 pedagožce SPgŠ. Všechny adresáty požádala o rozeslání kolegům z pracoviště.

Vyplněných dotazníků se zpět vrátilo:

- 39 od učitelek,
- 2 od pracovníků MŠMT,
- 4 od pracovníků ČŠI,
- 4 od pedagogů pedagogických škol.
- Tedy celkem od 49 respondentů.

Proto autorka dotazníky ještě dodatečně rozeslala rodičům dětí z MŠ Semínko. Rozeslat dotazníky rodičům dětí z MŠ původně vůbec nebylo v plánu. Situace otevření LMŠ při MŠ Semínko se ale tak přiblížila, že většina rodičů o lesní mateřské škole měla poměrně podrobné informace a podle mého názoru mohla na otázky odpovědět. Rozhodně rodiče

děti z MŠ Semínko o lesní školce byli více informováni než úředníci ministerstev, které bych oslovovala, abych naplnila vytyčený cíl počtu respondentů.

V mém původním plánu výzkumu bylo oslovení rodičů s dotazem: „Čeho by se v LMŠ báli?“ a „Co by očekávali?“. Tyto dvě otázky autorka do dotazníku přidala. Dotazníky rodičům autorka zaslala na 40 adres rodičů MŠ. Vyplněných dotazníků se vrátilo 32, tj. 80 %. Celkem se podařilo se nashromáždit 80 vyplněných dotazníků.

2.4.3.1 Vyhodnocení otázek kompetencí

Na otázky dotazníku bylo možno odpovědět třemi různými odpověďmi, které byly následně obodovány (lépe v MŠ = 1 bod; lépe v LMŠ = 3 body; nastejno = 2 body). Aritmetický průměr všech odpovědí od jednoho respondenta je jakýsi jeho pohled na MŠ (resp. LMŠ). Je-li výsledek < 2 ($2 =$ hodnota nerozhodné odpovědi), dotazovaný se svými názory přiklání k MŠ klasického typu. Naopak je-li > 2 , je přesvědčen, že MŠ lesního typu lépe rozvíjí kompetence dítěte. Průměrné hodnocení napříč všemi respondenty bylo $2,30 \pm 0,39$ bodů (průměr $\pm$ směrodatná odchylka). Respondenti tedy očekávali lepší rozvíjení kompetencí uvedených v dotazníku, v LMŠ než v MŠ.

Nejnižší průměrné hodnocení respondentem bylo 1,64 a nejvyšší 3,00. Zatímco několik lidí zapsalo ve všech odpovědích trojky (průměrné hodnocení 3,00, 5 osob) a je tedy přesvědčeno, že všechny dotazované kompetence mohou být lépe rozvíjeny v LMŠ, průměrného hodnocení 1,0 (všechny kompetence lepší v běžné mateřské škole) dosaženo nebylo.

Původním plánem bylo vyhodnotit dotazník právě podle průměrného bodového skóre každého z respondentů (pomocí obecného lineárního modelu). Rozdělení dat se ovšem zásadně lišilo od normality (Shapiro-Wilk test, $P < 0,001$), proto jsme použili téměř výhradně nástroje analýzy kategoriálních dat (např. Stokesová a kol. 2000).

- ***Vyhodnocení rozložení tří možných odpovědí na otázky kompetencí***

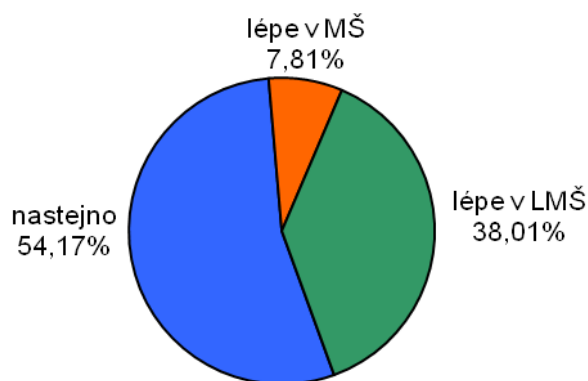
Z celkového počtu 80 vyplněných dotazníků odpověděli respondenti na 947 otázek. Ve 13 případech tedy respondenti ponechali otázku bez odpovědi. Vzhledem k tomu, že nevyplněné odpovědi byly náhodně rozloženy mezi jednotlivé otázky (1 – 2 prázdné odpovědi u každé z otázek), lze soudit, že příčinou vynechané odpovědi nebyla jedna

nebo několik nevhodně položených otázek. Nenašli jsme žádnou významnou souvislost mezi vynechanou odpovědí a vlastnostmi respondentů (pohlaví, počet dětí, kde vyrůstali), kromě jejich povolání ($\chi^2_{(3)} = 13,86$, $P < 0,01$, chí-kvadrát test, PROC FREQ, SAS, viz tab. 6). Zatímco učitelé z povolání odpověděli více než 97 % otázek, pracovníci školních institucí jen polovinu. I tento výsledek je však třeba při jednotkových počtech některých povolání respondentů brát s rezervou.

Tabulka 6 Vyplněné a vynechané odpovědi podle kategorií povolání

Počet/ procent	MŠ	Školská instituce	Pedagog SŠ/VŠ	Jiné povolání	Celkem respondentů
Respondenti, kteří vyplnili všechny odpovědi	38/ 97,44	3/ 50	4/ 100	23/ 74,19	68
Respondenti, kteří vynechali odpověď	1/ 2,56	3/ 50	0/ 0	8/ 25,81	12
Celkem respondentů	39/ 48,75	6/ 7,5	31/ 38,75	4/ 5	80

Proporce přidělení tří možných odpovědí se lišily od rovnoměrného zastoupení (tj. od 1/3: 1/3: 1/3; $\chi^2_{(2)} = 314,60$, $P < 0,0001$, chí-kvadrát test pro rovnoměrné proporce, PROC FREQ, SAS). Z 947 zodpovězených otázek zhruba v polovině odpovědí

respondenti nečinili rozdíly mezi oběma typy školek ($N = 513$, 54,2 % ze všech odpovědí). Respondenti 74krát zvolili „lépe v MŠ“ (7,8 %) a 360krát „lépe v LMŠ“ (38,0 %) viz graf 1. Respondenti tedy téměř pětkrát častěji hodnotili jednotlivé kompetence z dotazníku jako lepší v LMŠ.

Graf 1 Proporce jednotlivých odpovědí respondentů

Dále jsme testovali, zda proporce přidělených odpovědí (1/2/3) byly ovlivněny pohlavím, věkem, povoláním, počtem dětí a místem vyrůstání respondenta. Všechny faktory měly na proporcii přidělených bodů statisticky významný vliv; (viz grafy 2 – 7).

- ***Vyhodnocení vlivu testovaných faktorů na preferenci určité odpovědi na otázky kompetencí***

Pro zjištění, co určuje, že se respondent vyjádří „lepší v MŠ“ nebo „lepší v LMŠ“, jsme použili zobecněný lineární model (PROC GENMOD, SAS), ošetřený pro opakovaná měření na stejných respondentech (příkaz REPEATED). Každý respondent odpovídal na 12 otázek, tyto odpovědi tudíž nebyly na sobě nezávislé a došlo k tzv. pseudoreplikaci, kdy je jednotlivým respondentům přiřítán větší vliv, než mají. Při použití jednoduchých statistických postupů bez možnosti ošetřit analyzovaná data o vliv opakovaných měření na jednom subjektu by byly získány zkreslené výsledky.

Vzhledem k charakteru a možnostem nasbíraných dat jsme zvolili model binomické logistické regrese (závisle proměnná má dvě úrovně). Závislou (modelovanou) proměnnou tak byla pravděpodobnost, že respondent zvolí odpověď „lépe v LMŠ“ (a nikoli „lépe v MŠ“ nebo „nastejno“). Obdobně jsme sestavili druhý model, kde závislou proměnnou byla pravděpodobnost, že respondent zvolí odpověď „lépe v MŠ“ (a nikoli „lépe v LMŠ“ nebo „nastejno“).

Nejprve jsme v obou případech sestavili tzv. plný (nasyčený) model, který obsahoval všechny testované nezávislé proměnné, tedy pohlaví, věk, povolání, počet dětí, místo vyrůstání respondenta a ještě faktor „otázka“ (otázka 1 až 12). Model jsme dále ladili standardním způsobem, kdy faktory se statisticky nevýznamným vlivem na modelovanou proměnnou byly z modelu vyřazeny. Tím jsme získali konečný model, obsahující pouze statisticky signifikantní faktory.

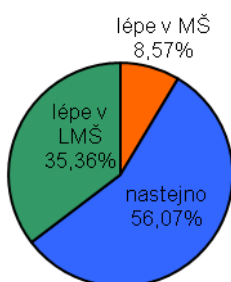
Zjistili jsme, že pravděpodobnost, že respondent zvolí hodnocení „lépe v LMŠ“ byla ovlivněna významně jeho věkem ($\chi^2_{(3)} = 15,90$, $P < 0,001$), viz příloha XI graf 1 a položenou otázkou ($\chi^2_{(11)} = 50,28$, $P < 0,0001$) viz příloha XI graf 1, nikoli pohlavím, povoláním, počtem dětí či místem, kde respondent vyrůstal.

Preference respondentů odpovídat „lépe v MŠ“ byla ovlivněna stejnými faktory jako odpovídat „lépe v LMŠ“, tedy věkem ($\chi^2_{(3)} = 7,94$, $P < 0,05$) a položenou otázkou ($\chi^2_{(11)} = 21,21$, $P < 0,05$) a navíc ještě povoláním respondenta ($\chi^2_{(2)} = 5,46$, $P < 0,07$) viz příloha XI graf 2. Vliv povolání byl marginálně (okrajově) signifikantní, ovšem zlepšoval kvalit

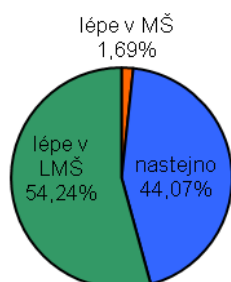
modelu a lze se domnívat, že při vyšším počtu respondentů by byl statisticky významný (na hladině $\alpha = 0,05$), viz příloha XI. Žádný z dalších testovaných faktorů neměl na pravděpodobnost volby odpovědi „lépe v MŠ“ statisticky významný vliv.

- ***Vyhodnocení otázek kompetencí v porovnání ženy/muži***

Z celkového počtu 80 respondentů bylo 75 žen a 5 mužů, vzorek byl tedy bohužel početně značně nevyvážený a neobsahuje dostatek mužů pro relevantní statistickou analýzu. Na druhou stranu odráží poměry v českém školství. „Lépe v MŠ“ hodnotilo 9% žen, „lépe v LMŠ“ 35%. Naproti tomu náklonnost mužů vůči běžným MŠ byla nižší (2%) a vůči LMŠ vyšší (54%, $\chi^2_{(1)} = 10,01$, $P < 0,01$, grafy 2 a 3). Dalo by se tedy usuzovat, že jak ženy, tak muži jsou nakloněni více LMŠ (poměr je vyšší).

Graf 2 Proporce odpovědí žen

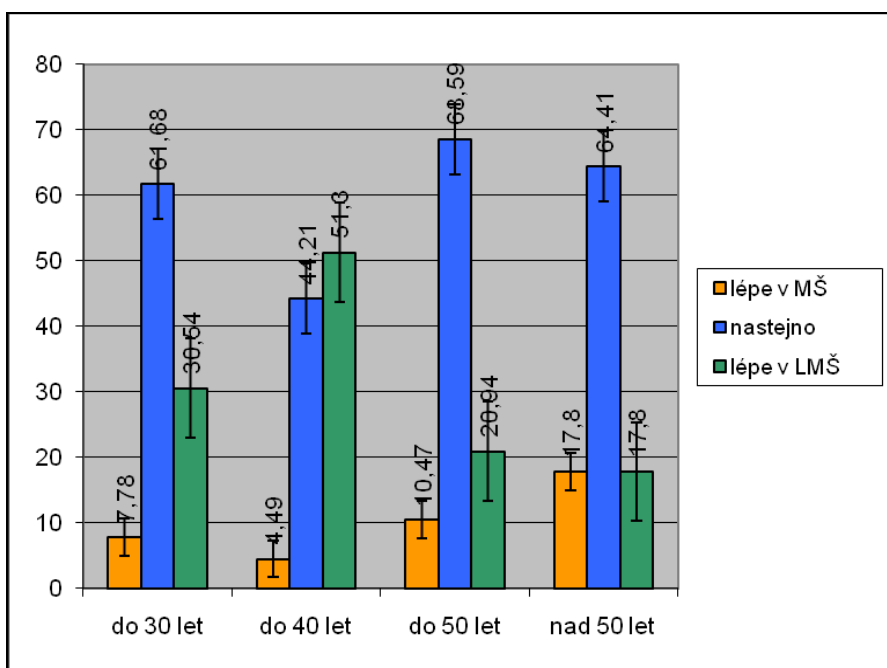

Graf 3 Proporce odpovědí mužů

Optimističtější odpovědi mužů vůči LMŠ mohou být ovlivněny také tím, že 4 z 5 mužů byli rodiči a všichni vyrůstali v častém kontaktu s přírodou, což jsou faktory, které samy o sobě vedou k vyšší preferenci LMŠ (viz výsledky této práce). Další výzkumy by tedy bylo dobré cíleně zaměřit na muže, aby bylo získáno potřebné množství respondentů.

- ***Vyhodnocení otázek kompetencí podle věku***

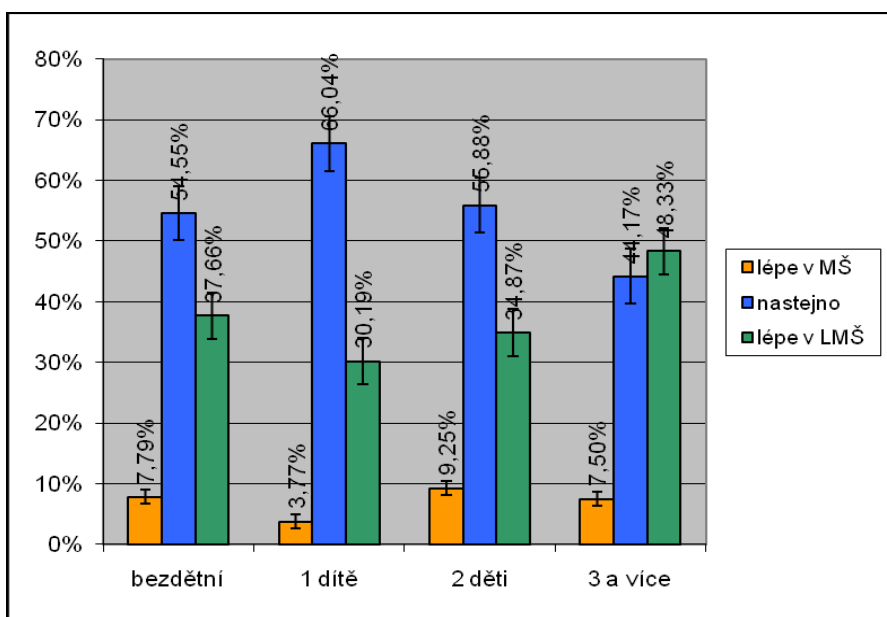
Z pohledu věku vyplývá, že nejčastěji odpovídali „lepší v LMŠ“ respondenti ve věku 30-40 let (viz graf 4). S postupujícím věkem preference LMŠ u respondentů klesá, zřejmě proto, že starší respondenti jsou konzervativnější a méně otevření novinkám a alternativám. Méně často se pro LMŠ vyslovili rovněž respondenti ve věku do 30 let. Lze předpokládat, že tyto lidé většinou sami ještě nemají děti předškolního věku a tudíž vlastní zkušenost s rozhodováním, co dětem lépe vyhovuje.

Graf 4 Proporce jednotlivých odpovědí respondentů podle věku

- *Vyhodnocení otázek kompetencí podle počtu dětí respondentů*

Mezi respondenty s počtem dětí 2, 1 a bezdětní nebyl patrný zásadní rozdíl v postoji vůči MŠ resp. LMŠ. Naopak u respondentů s 3 a více vlastními potomky je zřejmý trend větší náklonnosti k projektům LMŠ (viz graf 5).

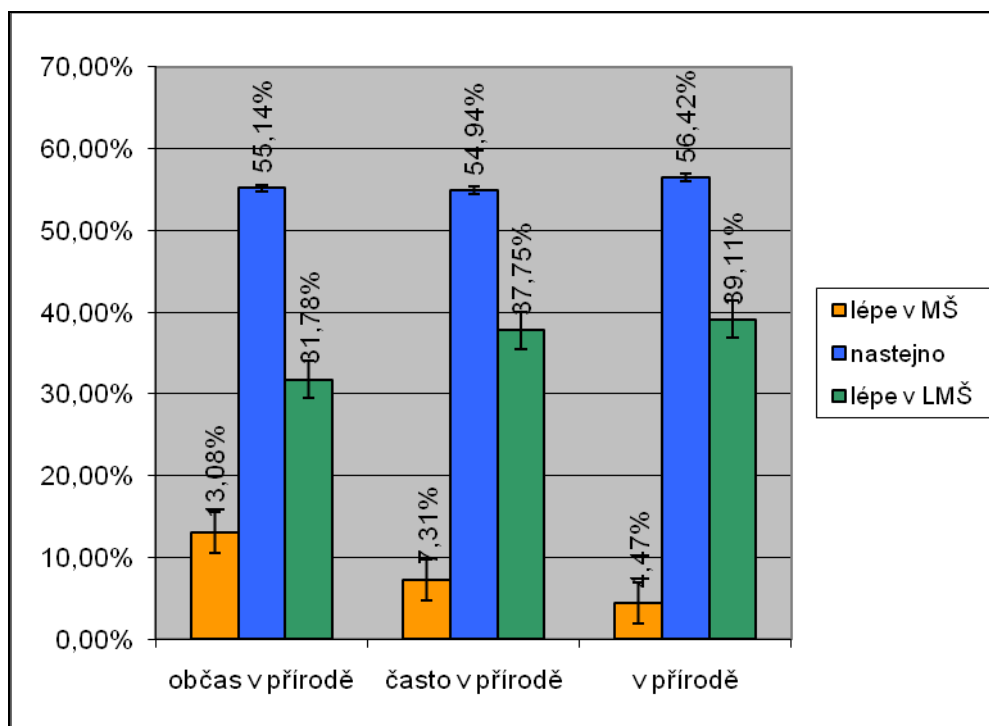

Graf 5 Proporce jednotlivých odpovědí respondentů podle počtu dětí

- ***Vyhodnocení otázek kompetencí podle místa vyrůstání***

Z analýzy dotazníků vyplynulo, že lidé vyrůstající v přírodě odpovídali „lépe v LMŠ“ častěji, než lidé vyrůstající ve městě. Čím častější kontakt s přírodou respondent měl, tím méně často odpovídal „lépe v MŠ“ (viz graf 6). Preference LMŠ při častějším kontaktu s přírodou v dětství roste, ale zvolna.

Graf 6 Proporce jednotlivých odpovědí respondentů podle místa vyrůstání

Vyrůstání v častějším kontaktu s přírodou nebo v méně častém kontaktu s přírodou mělo na odpovědi otázek významný vliv. Proto je ještě uvedena tabulka ukazující rozložení jednotlivých odpovědí podle místa vyrůstání, viz tab. 7.

Tabulka 7 Analýza ukazující rozložení jednotlivých odpovědí podle místa vyrůstání

Frequency					The FREQ Procedure				
Cell Chi-Square									
Percent									
Row Pct									
Col Pct									
		občas	často	v přírodě	celkem				
		v přírodě	v přírodě						
1	28	37	8	73					
	6.494	0.4067	2.9382						
	3.11	4.12	0.89	8.12					
	38.36	50.68	10.96						
	13.08	7.31	4.47						
2	118	278	101	497					
	0.0008	0.0108	0.0421						
	13.13	30.92	11.23	55.28					
	23.74	55.94	20.32						
	55.14	54.94	56.42						
3	68	191	70	329					
	1.3588	0.1831	0.3081						
	7.56	21.25	7.79	36.60					
	20.67	58.05	21.28						
	31.78	37.75	39.11						
celkem	214	506	179	899					
	23.80	56.28	19.91	100.00					

Summary Statistics for body by vyrostl2

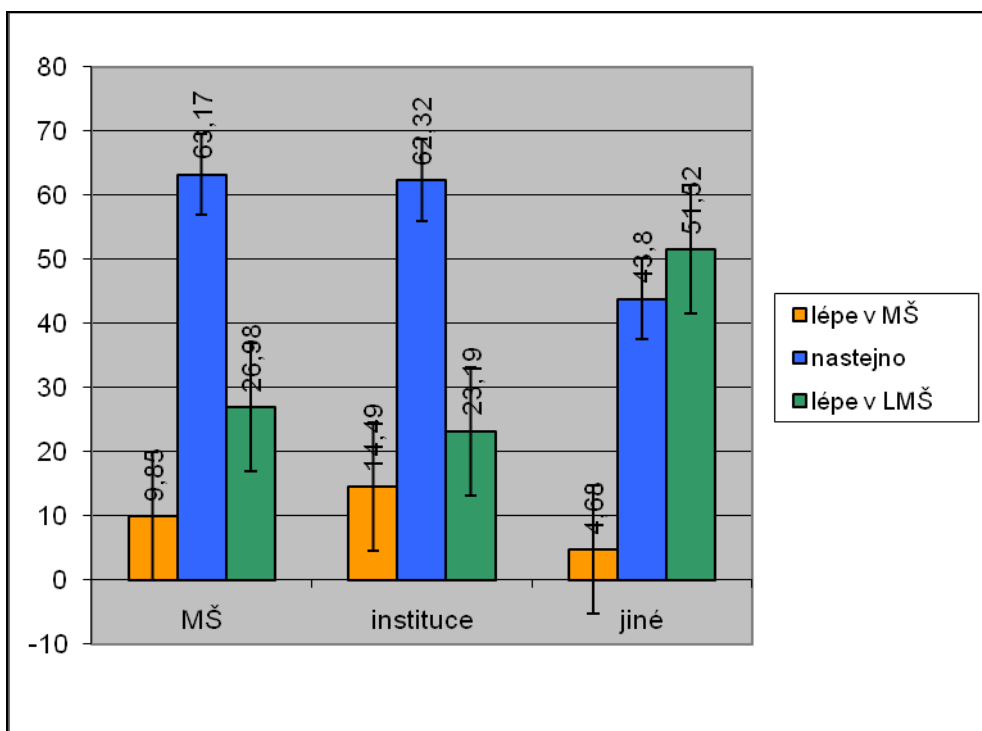
Cochran-Mantel-Haenszel Statistics (Based on Table Scores)

Statistic	Alternative Hypothesis	DF	Value	Prob
1	Nonzero Correlation	1	7.1196	0.0076
2	Row Mean Scores Differ	2	10.8008	0.0045
3	General Association	4	11.7296	0.0195

Total Sample Size = 899

- Vyhodnocení otázek kompetencí podle povolání respondenta***

Z dotazníků bylo zjištěno, že „lépe v LMŠ“ odpovídali nejčastěji respondenti z jiných zaměstnání, tedy převážně rodiče - v 52% (viz graf 7). Tato odpověď se dá vysvětlit tím, že tito vybraní rodiče se o své děti a jejich vztah k přírodě hodně zajímají. Výsledky ukazují i častější preferenci LMŠ u učitelů a institucionálních pracovníků. Z analýzy vyplývá, že se učitelé s úředníky shodnou, že předškolní výchova v LMŠ je žádoucí přístup (viz graf 7).

Graf 7 Proporce jednotlivých odpovědí respondentů podle povolání

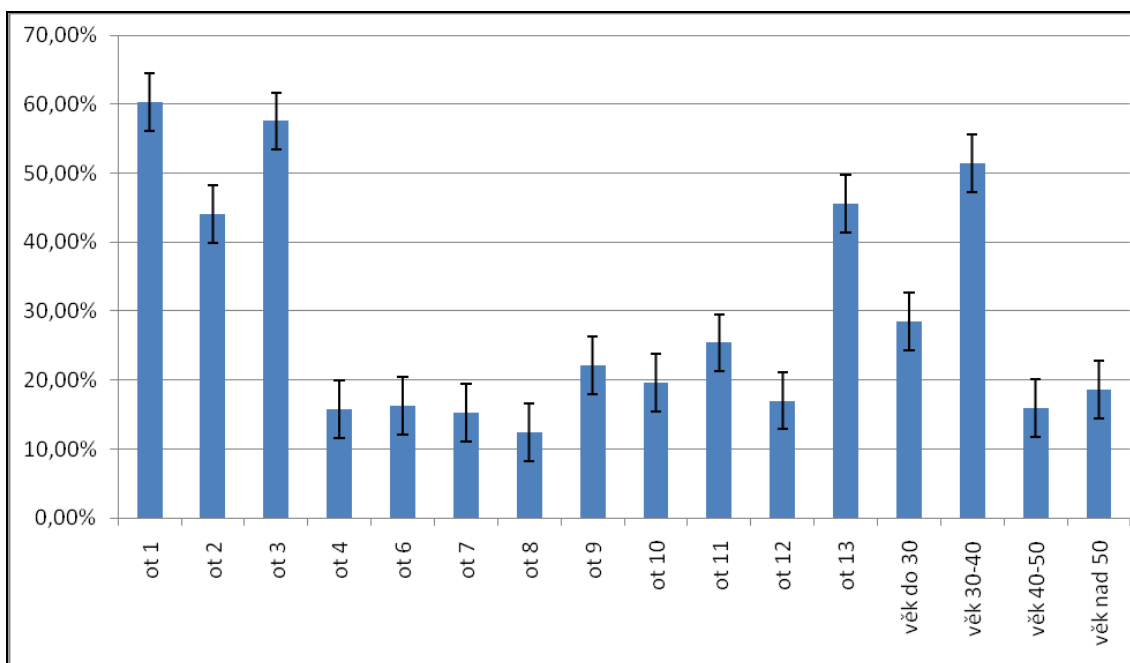
- ***Vyhodnocení jednotlivých odpovědí na každou z otázek***

Proporce jednotlivých odpovědí se lišily pro každou z otázek ($\chi^2_{(22)} = 146,19$, $P < 0,0001$) viz tabulka č. 8. Nejčastěji respondenti odpovídali „lépe v MŠ“ na otázku číslo 8 a to 18krát. Tato otázka se ptala na názor v souvislosti s rozšiřováním slovní zásoby a jejím používáním v komunikaci s okolím. Též se dotazovala na využití informativních a komunikativních prostředků. Z odpovědí je zřejmé, že se respondenti domnívají, že tyto kompetence jsou v LMŠ rozvíjeny nejméně. Publikované výzkumy ale dokazují opak (viz kap.1. 3). Výsledek naznačuje, že by otázka komunikování v LMŠ měla být více prezentována. Při popisování LMŠ by se měly prezentující osoby více zaměřit na to, jak je komunikace v LMŠ rozvíjena (otázky č. 8, 12). Za pozornost stojí také otázka 3 („má elementární poznatky o světě, dbá na zdraví a bezpečí“); 9 respondentů se domnívá, že je kompetence lépe rozvíjena v běžné MŠ. Otázka č. 4 („klade otázky a hledá na ně odpovědi, má smysl pro povinnost, zajímá se o druhé a váží si jejich práce, chápe, že násilí a agresivita se nevyplácí“) byla zmíněna také častěji (9krát).

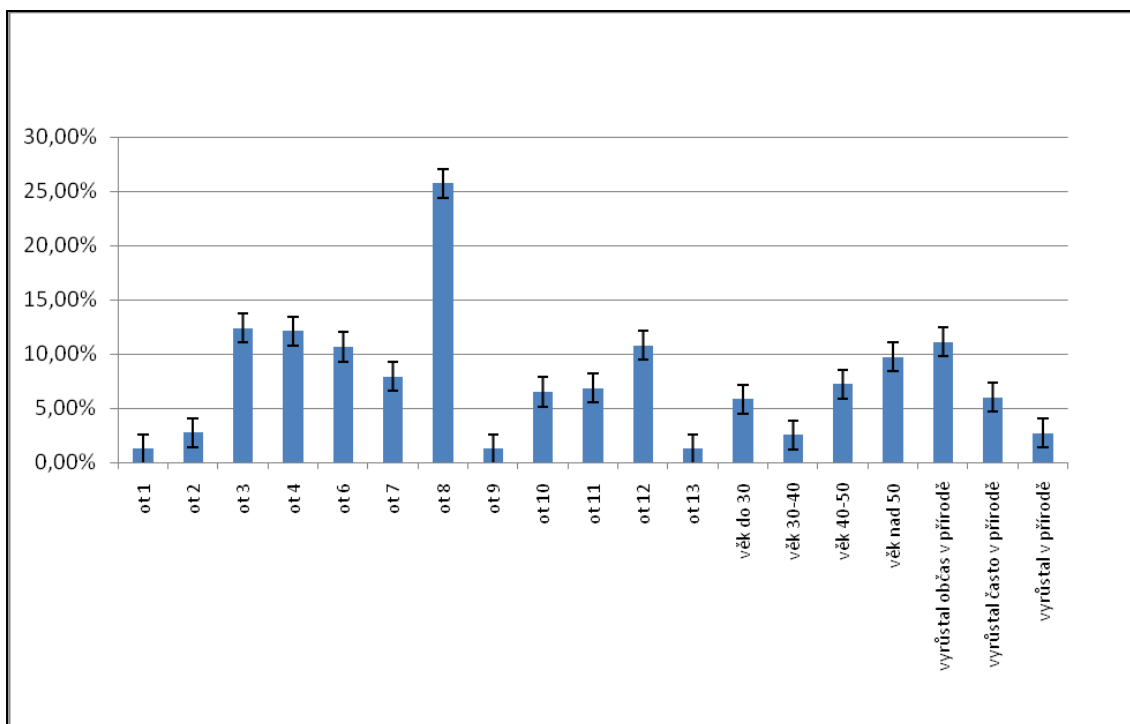
Oproti tomu analýza dotazníků ukazuje, že v kompetenci číslo 1 („pozoruje, zkoumá, objevuje, dokončí“), 2 („uvědomuje si, že za své jednání nese důsledky“), 13 („dokáže využívat vlastní silné stránky, odhaduje rizika svých nápadů“) pouhé jedno procento odpovědí zní „lépe v MŠ“. Respondenti se tedy domnívají, že tyto kompetence jsou v LMŠ rozvíjeny dostatečně. Počty jednotlivých odpovědí na každou z otázek jsou uvedeny v tabulce 8. Průměrné hodnoty odhadnutých pravděpodobností pro významné faktory při odpovědi „lepší v LMŠ“ jsou znázorněny v grafu 8. Průměrné hodnoty odhadnutých pravděpodobností pro významné faktory při odpovědi „lepší v MŠ“ jsou znázorněny v grafu 9.

Tabulka 8 Počty jednotlivých odpovědí na každou z otázek

	Otázka č.	lépe v MŠ	nastejno	lépe v LMŠ	celkem dotazníků
Frekvence	1	1	25	54	80
Procenta v řádku		1,25	31,25	67,50	
Frekvence	2	2	33	43	78
Procenta v řádku		2,56	42,31	55,13	
Frekvence	3	9	19	50	78
Procenta v řádku		11,54	24,36	64,10	
Frekvence	4	9	51	19	79
Procenta v řádku		11,39	64,56	24,05	
Frekvence	6	8	52	20	80
Procenta v řádku		10,00	65,00	25,00	
Frekvence	7	6	53	20	79
Procenta v řádku		7,59	67,09	25,32	
Frekvence	8	18	45	16	79
Procenta v řádku		22,78	56,96	20,25	
Frekvence	9	1	53	25	79
Procenta v řádku		1,27	67,09	31,65	
Frekvence	10	5	52	23	80
Procenta v řádku		6,25	65	28,75	
Frekvence	11	5	46	27	78
Procenta v řádku		6,41	58,97	34,62	
Frekvence	12	9	49	20	78
Procenta v řádku		11,54	62,82	25,64	
Frekvence	13	1	35	43	79
Procenta v řádku		1,27	44,30	54,43	
Frekvence	Celkem	74	513	360	947
Procent		7,81	54,17	38,01	100

Graf 8 Průměrné hodnoty odhadnutých pravděpodobností pro významné faktory při odpovědi „lepší v LMS“

Graf 9 Průměrné hodnoty odhadnutých pravděpodobností pro významné faktory při odpovědi „lepší v MŠ“

2.4.3.2 Analýza očekávání a obav

Pro vyhodnocení byly očekávání a obavy zapsány do tabulek. Podle toho, kolikrát respondenti zmínili dané očekávání nebo obavu, tolikrát bylo vyplněno políčko napravo od textu. Čím delší je žlutý pruh vedle textu, tím častěji bylo jednotlivé očekávání a obava zmíněno.

- **Očekávání**

Tabulka 9 Očekávání v lesní mateřské škole

Co byste v lesní mateřské škole očekávali?	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	
vytvoření kladného vztahu dítěte k přírodě																				
otužování přispěje k lepšímu zdravotnímu stavu, zlepšení imunity																				
lepší porozumění přírodním zákonitostem, lepší pochopení souvislosti mezi naším životem a okolním prostředím																				
přirozenost, prožitkovost																				
samostatnost																				
individuální přístup při větším počtu pedagogů																				
nadstandardní přístup učitelek/ učitelů																				
možnost pobytu v přírodě, na čerstvém vzduchu																				
učení se od přírody v přímém kontaktu																				
učit se, poznávat i chovat na základě primární bezprostřední zkušenosti v prostředí																				
zvyšování sebedůvěry dětí, naučit se lépe odhadovat své schopnosti																				
spolupráce, radostné vztahy																				
bystrost, nápaditost, vynalézavost																				
více pohybu, lepší fyzická kondice																				
všestranný rozvoj (všemi smysly),																				
aktivita při objevování okolního světa,																				
učení se zhodnotit reálně nebezpečí, předvídaní následků činů																				
odvaha, méně obav a strachu z překážek a nesnází																				
učení se příkladem																				
šikovnost																				
poctivost																				
svobodný prostor- pobyt v přírodě																				
svobodný prostor od pedagoga																				
možnost vybrat si z různých typů MŠ																				
zdravější životní prostředí																				
buďte posilována jejich osobnost tak, aby si tento svůj postoj uměly v budoucnu obhájit před " normálními" městskými dětmi a dokázali by jim lépe být vzorem																				
zodpovědnosti za své chování,																				
ohled ke slabším jedincům																				
nové podněty																				
hra mimo hranice konzumního okolí																				

Z analýzy očekávání respondentů vyplynulo, že největší očekávání je ve vytvoření kladného vztahu dětí k přírodě. Hned na druhém místě bylo zmiňováno zlepšení zdravotního stavu a zlepšení imunity. Respondenti často očekávali i lepší porozumění přírodním zákonitostem a pochopení souvislostí mezi našim životem a okolím. (Ostatní očekávání viz tabulka 9).

- **Obavy**

Nejčastěji respondenti uvedli, že se nebojí ničeho. Ti, kteří obavy uvedli, se nejčastěji báli vyšší nemocnosti, dále pak schopností pedagoga a špatného počasí atd. (viz tab. 10).

Tabulka 10   **Obavy v lesní mateřské škole**

Čeho byste se báli v lesní mateřské škole?	1	2	3	4	5	6	7	8
ničeho								
vyšší nemocnosti								
o schopnosti pedagoga								
špatného počasí								
nedostatečné hygieny								
úrazu dítěte								
přechodu do školy s klasickou výukou v uzavřených místnostech								
negativních reakcí okolí a nepochopení								
nedostatečného osvojení školních dovedností								
nemožnosti odpolední péče								
smogu								
finanční náročnost LMS								
elitářského prostředí								
nemožnost dávat děti mírně nachlazené nebo po nemoci								
nedostatku odpočinku								
médií								
ovladatelnosti skupiny dětí v přírodě								
podchycení správné výživy dětí								
pobyt venku může být stresor při adaptaci								
nemožnosti mít děti 100% na očích								
malého počtu pedagogů								
stálého pobytu venku								
chybějícího zázemí								
omezení možností pro získávání znalostí (informace pouze o přírodě)								
omezení mentálního vývoje								
nespolehlivosti hlídání dítěte vůči pracujícím rodičům (při onemocnění)								
vlastního strachu, že to naše dítě nezvládne								
nemožnosti některých interiérových aktivit								
nedostatečného zajištění metodického materiálu								

2.4.4 Výsledky diskusí v ohniskových skupinách

Přehled ohniskových skupin je uveden v tabulce 11. Podrobněji jsou jednotlivé skupiny rozepisovány dále.

2.4.4.1 MŽP

Setkání pracovní skupiny pro kontakt dětí s přírodou

Členy skupiny byly k tématu lesních mateřských škol diskutovány tyto body:

- **Velikost skupiny a počet pedagogických pracovníků:**

Souvisí s otázkou normativu příspěvků školkám dle počtu dětí. Dle MŠMT⁵⁹ se nedaří změnit již několik let. V nejbližší době není změna pravděpodobná. Byla vznesena otázka, zda se náklady na pedagoga nedají navýšit proti nižším nákladům na provoz budovy. To je možné, ale je to otázka domluvy se zřizovatelem. Je možné pro LMŠ využít sdruženého financování, tzn. pokusit se o příspěvek ze strany obcí či krajů (podobně jako v SRN), který umožní nižší počet dětí na pedagoga.

- **Financování:**

Systemová neinvestiční podpora (platy pedagogů) souvisí se zařazením do rejstříku MŠ. Krátkodobě lze využít zdroje Evropských sociálních fondů, zejména pro pilotní projekty. Pro investice (zázemí, maringotka, jurta apod.) lze využít Státní fond životního prostředí (platí pouze pro Prahu).

- **Stravování:**

Doporučení řešit formou vztahu LMŠ-rodíč (tzn. odpovědnost přesunuta na rodiče dětí).

- **Hygiena:**

Návrh Ministerstva zemědělství, v návaznosti na novelu školského zákona a jeho prováděcích předpisů, připravit návrh novely § 7 zákona o ochraně veřejného zdraví ke zmocnění na vydání prováděcího předpisu pro hygienické podmínky v LMŠ samostatnou novou vyhláškou – návrh zajistí MŽP ve spolupráci s MZd.

---

⁵⁹ zdroj: informace MŠMT paní Jurková

Tabulka 11 Přehled respondentů ohniskových skupin

Ohnisková skupina - název	Místo	Datum	Počet osob	Účastníci	Diskutované otázky
Pracovní skupina pro kontakt dětí s přírodou	MŽP	19. 4. 2010	25	VUP, Apus, SSEVP Pavučina, Nadační fond Zelený poklad, Nadace partnerství, Výzva „Žpátky pod stromy“, Občanská inspirace, Zelený kruh, MŠ Semínko, byli zástupci rezortů (MŠMT, SZÚ, MK, Mze, MŽP, MPSV, MZd), SFŽP, Ekodomov, Společnost pro předškolní výchovu Ateier.nro.ŽP	velikost skupiny a počet pedagogických pracovníků, financování, stravování, hygiena, zřízení,
Skupina připravující asociaci lesních mateřských škol	Praha 1	21. 6. 2010	10	Vošahlíková - koordinátorka setkání, T. Erbák - Atelier pro životní prostředí, M. Formanová - Taras – putovní lesní MS Dobříchovice a okolí, Z. a Šrůmová - Esedra, o.s., M. Kapucianová - Lesníček, I. Honsová, K. Čiháková – Řičany, L. Kubale – Zelená školka Liberecko a Šarvka	pedagogika blízká přírodě, volnost, ochranný prostor, základní tábor, další místa a biotopy,
Prostor pro rodinu	Praha 7	28. 6. 2010	20	výchovni poradci, psychologové, psychiatrii, pedagogové kurzu <i>Respektovat a být respektováni</i> , zdravotní sestry a další.	možnost péče o děti, které se nedostanou do MŠ, toaleta a hygiena,
Setkání pražských koordinátorů EVVO	Praha 10	24. - 26. 9. 2010	16	učitelé a ředitelky z pražských MŠ	problémy s oblečením dětí, odmítání dětí nosit vlastní batohy a svačiny, problémy se stejným postojem všech zaměstnanců,
Setkání pražských koordinátorů EVVO	Praha 10	15. – 17. 10. 2010	20	učitelé a ředitelky z pražských MŠ	
Školení pedagogů LMŠ	Praha 10	9 - 13. 8. 2010	32	učitelé MŠ, ředitelky MŠ, pedagogové z LMŠ, iniciátoři LMŠ, zástupci ČŠI a MŽP	souvislosti mezi EV a TUR, fungování LMŠ v Německu, učení se objevováním, metody tvoření z přírodních materiálů, hry v přírodě, dramatická činnost, vytváření vlastních projektů, jejich společná evaluace.

- **Zřízení:**

Návrh MŠMT na novelizaci vyhlášky č. 14/2005 Sb., o předškolním vzdělávání, ve znění vyhlášky č. 43/2006 Sb. – kde bude LMŠ definována jako typ mateřské školy a upraveny podrobnosti provozu a organizace LMŠ. Návrh na novelu § 122 školského zákona, kterou bude povinnost právnické osoby zajistit školní stravování vyjmuto pro LMŠ - *zajistí MŠMT*.

2.4.4.2 Skupina připravující asociaci lesních mateřských škol

Chystá se založení asociace lesních mateřských škol. Zakládající členové si vyměňují informace emailem a schází se na schůzkách. Mezi účastníkyprvních setkání byli zástupci organizací, které se snaží školu nebo klub po vzoru lesních mateřských škol založit nebo LMŠ provozují.

Za nejdůležitější pilíře, které tvoří lesní mateřskou školu vidí a považují:

- pedagogiku blízkou přírodě,
- volnost,
- ochranný prostor,
- základní tábor,
- další místa a biotopy.

2.4.4.3 Prostor pro rodinu

Na setkání školitelů v rámci projektu Vzdělávání osob pečujících o malé a předškolní děti v Praze autorka práce představila prezentaci, která se týká lesních mateřských škol a třídy Lesníček při Mateřské škole Semínko. Pro účastníky byla tato forma vzdělávání nová. Forma vzdělávání v LMŠ byla vítána z níže uvedených důvodů.

- LMŠ pomáhá dítě v dnešní době přeplněných MŠ zařadit do společnosti vrstevníků,
- vítána byla také svoboda dětí,
- hojně se diskutovalo o problému toalet a hygieny.

2.4.4.4 Setkání studujících na specializačním studiu pro pražské koordinátory ekologické výchovy

Autorka seznamovala účastníky s praxí v MŠ Semínko a modelem LMŠ Lesníček.

Diskutovalo se hlavně o otázkách:

- problémy s oblečením dětí,
- odmítání dětí nosit vlastní batohy a svačiny,
- problémy se stejným postojem všech zaměstnanců,
- některé ředitelky se domnívaly, že by o takovou třídu u nich byl zájem. Kapacitu mají vyšší než je počet dětí. Kdyby mohly od kraje čerpat na pedagogy částky normativu, otevření třídy by nabídly rodičům.

2.4.4.5 Workshop *Les jako třída pro předškoláky*

Důvody uspořádání workshopu

Seminář organizovala MŠ Semínko ve spolupráci s Univerzitou Freiburg, v návaznosti na dlouhodobější vzájemně pozitivní zkušenosti. Seminář nebyl akreditován. K jeho uspořádání se autorka práce rozhodla z několika důvodů. Autorce se podařilo zajistit finanční prostředky na absolvování ročního semináře na Univerzitě v Jeně (v Německu) pro čtyři pedagogy lesní mateřské školy Lesníček. Protože ale od roku 2009 probíhá výborná spolupráce s Univerzitou ve Freiburgu (v Německu), kde je vyučován dvouletý kurs pro pedagogy LMŠ, plán byl změněn.

Místo toho, aby čtyři učitelky každý měsíc dojížděly do vzdálené Jeny na víkendový seminář, byl naplánován týdenní workshop v Praze, tak se jej mohli účastnit i zájemci z dalších fungujících nebo připravovaných LMŠ.

Průběh workshopu

Workshop vedli pedagogové, kteří vedou roční a dvouletá studia na Univerzitě ve Freiburgu a v Kielu. Jako posluchačů se zúčastnilo více než tři desítky pedagogů a těch, kteří se zajímají o lesní pedagogiku. Němečtí lektoři předávali různými způsoby své

dlouholeté zkušenosti z oblasti teorie i praxe lesní pedagogiky. Nejvíce zastoupená prožitková pedagogika je jednou z hlavních myšlenek LMŠ.

Workshop probíhal od pondělka do pátku, celkem čtyřicet vyučovacích hodin. Hlavními tématy workshopu byly:

- souvislosti mezi environmentální výchovou a trvale udržitelným rozvojem,
- teoretické základy o lesní mateřské škole,
- historie a fungování LMŠ v Německu,
- učení se objevováním,
- metody tvoření z přírodních materiálů,
- hry v přírodě, dramatická činnost,
- vytváření vlastních projektů, jejich společná evaluace.

Části workshopu se účastnili i zástupci ze státní správy (Ministerstva životního prostředí a České školní inspekce).

Během semináře autorka ve spolupráci s Dr. Kohler vytvořila dotazník (viz příloha č. X.). Dotazník zjišťoval to, co by se čeští pedagogové o LMŠ chtěli dovědět. Mezi nejčastěji zmiňovanými dotazy bylo:

- Jak probíhá výměna zkušeností z LMŠ?
- Jaké jsou kompetence a zkušenosti pedagogů?
- Jaké jsou rizika a problémy LMŠ?
- Dotazy na praktické ukázky a inspiraci a nápady.
- Jak probíhá hygiena, jaké jsou předpisy?
- Jaká je organizace + náplň dne?

2.4.5 Legislativní podmínky v ČR

2.4.5.1 Velikost skupiny a počet pedagogických pracovníků

Vyhláška MŠMT ČR č. 14/2005 Sb., o předškolním vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů

- § 2 uvádí, že MŠ může mít nejméně 15 dětí,

- dále pak třída MŠ se naplňuje do počtu 24 dětí, ze zákona může zřizovatel povolit výjimku až na 28 dětí ve třídě,
- § 5 uvádí, že při pobytu mimo místo, kde se uskutečňuje vzdělávání, musí být počet pedagogů takový, aby jednoho pedagogického pracovníka připadlo nejvýše a) 20 dětí z běžných tříd nebo b) 12 dětí ve třídě, kde jsou zařazeny děti se zdravotním postižením.

V obou těchto bodech je provoz LMŠ v souladu s předpisy. Současných až 28 dětí v běžné třídě na jednu učitelku je v evropských vzdělávacích systémech raritou. I v Itálii, která podle studie Eurydice uvádí počet dětí až 28, jsou při počtu 28 dětí ve třídě 2 učitelé (Early Childhood Education and Care in Europe, 2009: str. 94).

2.4.5.2 Zázemí

Vyhláška č. 410/2005 Sb. o hygienických požadavcích na prostory a provoz zařízení a provozoven pro výchovu a vzdělávání dětí a mladistvých, ve znění pozdějších předpisů:

- § 4 uvádí, že na 1 dítě musí plocha denní místnosti užívané jako herna a ložnice činit nejméně 4 m², je-li ložnice stavebně oddělená, musí plocha denní místnosti činit nejméně 3 m² na 1 dítě.

V tomto bodu LMŠ nesplňují legislativní podmínky, musí žádat o výjimku.

2.4.5.3 Stravování

Vyhláška č. 107/2005Sb. o školním stravování stanovuje:

- § 2 organizace školního stravování: školní stravování zabezpečuje zařízení školního stravování nebo jiná osoba poskytující stravovací služby.
- Zajišťuje-li si škola vlastní stravování, musí se řídit Vyhláškou č. 137/2004 Sb. o hygienických požadavcích na stravovací služby a o zásadách osobní a provozní hygieny při činnostech epidemiologicky závažných.⁶⁰

Splnění vyhlášek je možné při vaření ve školní jídelně nebo při dovážení jídla.

---

⁶⁰ http://www.haccp.estranky.cz/stranka/vyhlaska-c_-137_2004-sb__

2.4.5.4 Hygiena

Vyhláška 410/2005 Sb. o hygienických požadavcích na prostory a provoz zařízení a provozoven pro výchovu a vzdělávání dětí a mladistvých, příloha 1:

- na 5 dětí musí připadat 1 dětská mísa a 1 umyvadlo; umyvadla musí být napojena na společnou mísící baterii, umývárna se vybavuje sprchami (Vyhláška č. 410/2005 Sb., příloha).

Takovéto hygienické zázemí není možné v ochranném zázemí LMŠ vybudovat. Praxe stávajících LMŠ v zahraničí ukazuje, že provoz bez takto předepsaného vybavení není hygienicky závadný.

2.4.5.5 Pobyt venku

Vyhláška 410/2005 Sb. o hygienických požadavcích na prostory a provoz zařízení a provozoven pro výchovu a vzdělávání dětí a mladistvých říká v § 21:

- doba pobytu venku je zpravidla 2 hodiny dopoledne, odpoledne se řídí délkou pobytu dětí v zařízení. V letních měsících se provoz přizpůsobí tak, aby bylo možné provádět činnost dětí ve venkovním prostředí pozemku i stíněných teras v co největším rozsahu (Vyhláška č. 410/2005Sb, § 21).

V tomto bodě LMŠ střety nemá. V bakalářské práci *Podíl času stráveného ve vnitřních a venkovních prostorech mateřské školy* (Rubešová, 2010) z dotazového průzkumu zjišťuje, že některé školky chodí ven jen na 45 minut. Za deště (nebo rizika deště) nechodí ven vůbec (Rubešová, 2010).

Z průzkumu v letošních diplomových pracích vzešlo, že děti bývají venku průměrně pouze 60 minut denně.⁶¹

---

⁶¹ zdroj: ústní sdělení (Opravilová, leden 2010)

3. Interpretace výsledků výzkumů

Výzkumy a zkušenosti pedagogů i rodičů se shodují. Přírodní prožitky mají pozitivní vliv na motorický, kreativní a sociální vývoj, vztah k přírodě, schopnost koncentrace a obranyschopnost. O stránce rozumové, jednání dětí, o tom jak se děti v přírodě cítí, žádné výzkumy nejsou. Výzkumy jsou více zaměřeny na školní dovednosti dětí než na vzdělávání týkající se prostředí, zdraví a vzdělávání pro udržitelný rozvoj.

Výsledky výzkumné části práce ukazují, že odborná i laická veřejnost je lesním mateřským školám nakloněna. Výsledky nejsou díky malému vzorku, danému nízkou návratností dotazníků, zcela objektivní a mají do značné míry subjektivní charakter. Dobře však korespondují se současnými trendy v oblasti alternativního vzdělávání a mohou sloužit jako východisko pro návazné práce. Jsou využitelné jako zdroj informací pro osoby, které se budou tématem zabývat, případně budou lesní mateřské školy sami zakládat.

Každá z navštívených lesních mateřských škol byla něčím odlišná. V každé autorka našla důležité a jedinečné postřehy, které uplatnila v koncepci pro připravovanou lesní mateřskou školu Lesníček.

Legislativní podmínky pro zakládání lesních mateřských škol v ČR nejsou zcela vyřešeny.

4. Diskuse

4.1 Diskuse přínosu LMŠ pro děti

V dnešním přetechizovaném světě stále více vzrůstá potřeba vychovávat nové generace v duchu trvale udržitelného rozvoje. My, předškolní pedagogové, kteří působíme na děti spolu s rodiči v tomto důležitém období vtiskování, k tomu máme nejlepší příležitosti.

Rozhodně není cílem této práce typ lesní MŠ hájit jako nejlepší a nejsprávnější. Určitě není ideální pro každé dítě, pro každé rodiče a pro každého učitele. Ale pro mnoho rodin může být vítanou alternativou. Od rodičů žádá LMŠ větší zapojení. Nejen při brigádách a večerních akcích, ale též například vyžaduje více pozornosti při prohlížení, jestli děti nemají zakouslé klíště, přibývá také povinnost sledovat ráno předpověď počasí, aby věděli, jak děti obléknout.

„Častý bezprostřední styk s přírodou a řádné vedení vychová nám mládež zdravou, silnou, lidi poctivé, podnikavé a energické, otevřených očí a hlav. Netečné přetvoří ve vnímavé pozorovatele, ochránce a nadšené obránce krás přírodních, kteří, bohdá, jednou napraví, čím se prohřešily doby lhostejnosti a nepochopení“ (Svojsík, in Zapletal 2003).

Už v roce 1985 upozorňovala Dvořáková (1985) na to, že zlepšující se životní úroveň vede k omezování pohybové činnosti v celodenním programu dětí i ke snižování příležitosti ke spontánní aktivitě. Myslím si, že omezování pohybové činnosti a snižování příležitosti ke spontánní aktivitě je od té doby mnohonásobně vyšší.

Strejčková upozorňuje: čím větší budou rozdíly ve vývoji motoriky, které se budou projevat v deficitu s vnímáním, sociálním chováním a sebedůvěrou, o to náročnější bude pro učitele mateřských škol poskytovat vhodné nabídky. Mateřské školy a školy základní by neměly být využívány jako „opravný deficitů“, které vznikly v prostředí nevhodném pro děti. Abychom tomuto trendu zabránili, znamenalo by to vytvořit prostředí příznivé pro potřeby dětí - jednak v domácím prostředí a jednak v prostředí mateřské školy. Jedinou šancí je začít od malička, kdy je styl života blízko k přírodě přirozenější, je dětem vlastní. Už tam by se mělo začínat uvažovat jak ve prospěch přírody, tak dětí, respektive všech lidí (Strejčková, 2008).

Dítě, které mělo příležitost poznávat přírodu ve svém okolí, dítě, které mělo „své místo“, naučí se milovat nejen toto konkrétní místo, ale později i jiná místa, bude sympatizovat s jejich problémy a bude lépe rozumět i problémům globálním (Burešová, 2007).

Lesní mateřská škola odpovídá potřebám dětí, obvykle si hrají samostatně a co nejvíce bez podnětů a zásahů dospělých. Učitel/učitelka řídí některé výchovné situace a to zejména u dětí, které se ještě neumí samy se rozhodnout, jak sbírat a zpracovávat zkušenosti a naučené převádět do nových situací.

Děti prostřednictvím svých vlastních zkušeností, prožitků, činů a jejich následků posilují sebedůvěru a své kompetence. Hra s nestrukturovaným materiálem, kterého poskytuje příroda dostatek, podporuje kreativitu, komunikační schopnosti a plánování. Pobyt venku podporuje vytrvalost, schopnost koncentrace a radost z provádění pokusů. Pobyt venku má vliv na dobré tělesné zdraví, je posilován imunitní systém. Pomáhá při prevenci nemocí, viry a bakterie se na čerstvém vzduchu nešíří tak, jako v uzavřených prostorech interiéru.

V pomocné knize pro učitelky mateřských škol autorky nabádají, aby byly dětské smysly, schopnosti a city rozvíjeny přirozenou cestou venku. Děti mají poznat přírodu a nejbližší okolí v průběhu jednotlivých ročních období, sledovat změny, které se v přírodě odehrávají, soustavným pozorováním jevů a dějů se učit chápat vzájemné souvislosti, posloupnosti a podmíněnosti přírodních jevů. V seznamování s přírodou klademe i základy správného vztahu k přírodě a její ochrany, která se má stát samozřejmou povinností každého člověka (Opravilová, Morávková, 1963).

Opravilová upozorňuje na to, že škola v životě dítěte nebude mít již tolik času a příležitosti ke vzbuzení zájmu o přírodu a k vypěstování citového vztahu k ní. To vše je důležité dnes, kdy velkou pozornost věnujeme technice a na přírodu někdy zapomínáme. Malé dítě dovede pojmenovat různé značky automobilů, z květin však nezná téměř jedinou (Opravilová, Morávková, 1963).

Při vzdělávání učitelů by bylo přínosné, aby byl kladen nejen větší důraz na pobyt dětí v přírodě, ale také na přírodě blízké zřizování zahrad mateřských škol i na prostorové

plánování. Tomu velmi napomáhá Centrum environmentální výchovy a vzdělávání. Též kniha *Environmentální činnosti v předškolním zařízení* (Jančaříková, 2010c).

Nejdůležitějším prostředkem, který je k dispozici učitelského povolání jsou sami učitelé. Musí v práci nasadit jako nástroj svoji vlastní osobnost: své vědomosti a své dovednosti, svoji řeč a svá gesta, svoji schopnost vcítění se a svůj takt, své naučené životní zvyklosti (Brezinka, 1996: str. 159).

4.2 Diskuse etablování LMŠ v dnešní společnosti

Lesní mateřská škola, tak jak je popsána v koncepcích a jak je vidět z dosavadní praxe, může zaplňovat bílá a klíčová místa v environmentální výchově. Lesní mateřská škola může zaplňovat bílá a klíčová místa české environmentální výchovy. Ta jsou popsána v práci *Environmentální výchova na ZŠ* (Jančaříková, 2008a).

Četné výzkumy ukazují, že LMŠ umožňují plnohodnotný rozvoj dětí, který není v rozporu s dalším vzděláváním. Příklady z praxe ukazují, že přes velkou organizační rozdílnost s klasickou mateřskou školou je program LMŠ realizovatelný a úspěšný.

LMŠ nepředstavují zásadní konkurenci pro mateřské školy, ale jsou vhodnou alternativou ke stávajícím možnostem předškolní výchovy dětí. Stejně jako si třeba tenisovou školku vyberou jen někteří rodiče, pro které je tenis neodmyslitelnou součástí života, tak si i lesní školku vyberou jen rodiče, pro které je neodmyslitelnou součástí života příroda. V Dánsku má polovina dětí zkušenost s návštěvou LMŠ. Bohužel výběr lesní mateřské školy v ČR často závisí na finančních prostředcích rodin. V dnešní době, kdy chybí místa ve školkách, všude se mluví o krizi a nedostatku peněz, je velmi vhodná doba ke zřízení takovýchto typů školek. To se domnívá i ekopsychog a sociální psycholog Krajhanzl (2010), který tuto myšlenku přednesl na schůzce pracovní skupiny Pro kontakt dětí s přírodou 16. 9. 2010 na MŽP.

Lesní mateřské školy jistě nenahradí klasické mateřské školy, mohou se ale vzájemně doplňovat. Děti z lesní mateřské školy by mohly být dopoledne v lese a odpoledne na školní zahradě nebo v prostorách školky. Takováto všeobecně výhodná možnost propojení obou typů školek zatím bohužel není.

Lesní mateřská škola může dobře fungovat jen tehdy, jestliže stojí všichni zúčastnění (zřizovatel, učitelé, rodiče) zcela a plně za tímto projektem. V pokusné fázi musí být vše flexibilní. Je třeba předpokládat nutnost přizpůsobení z hlediska lesního stanoviště, cesty, ev. transportu a časového plánu.

Touha být venku je reakce na způsob života, který je poznamenán růstem technických vymožeností a vzdalováním se přírodě. Tato potřeba lidí chce být uspokojována. Je možné, že dnešní formy vzdělávání a trávení volného času v přírodě představují teprve začátek ještě silnějšího společenského hnutí a moderního člověka ovládne hluboká touha po navrácení se k přírodě a po spojení se s přírodou staronovým způsobem.⁶²

Jančaříková (2010) popisuje trend ve zřizování LMŠ jako reakci na odcizování přírodě.⁶³

Koncepce LMŠ prospívá komunikaci pedagogů s rodiči, protože rodiče často bývají iniciátory takovýchto zařízení (Vošahlíková, 2009).

Rodina a komunita jsou nenahraditelným zdrojem a základem hodnotných a etických systémů. Proto je zapotřebí vysoce oceňovat veškeré aktivity oživující místní tradice (Máchal, 2000: str. 34). Mezi znaky komunity patří vzájemná důvěra a týmová práce, hájení společně sdílených hodnot, udržování vazby na okolí (Máchal, 2000: str. 35).

Mohu potvrdit, že zapojenost rodičů a jejich vazba ke školce zlepšuje podmínky spolupráce. Děti vidí, že směr výchovy školky a rodičů není ve vzájemném konfliktu a vyrůstají v prostředí vzájemné důvěry a pocitu bezpečí.

4.3 Diskuse dotazníkového šetření

Nadpoloviční většina dotazovaných hodnotila LMŠ pozitivně. Preference LMŠ stoupá u respondentů s vyšším počtem dětí a častějším kontaktem s přírodou v dětství. Analýza jednotlivých odpovědí ukázala, že v kompetencích zaměřených na odhadování rizik, pozorování, zkoumání, dokončování činnosti, se respondenti častěji domnívali o kladném působení LMŠ. Méně se tak domnívali v otázce komunikace, smyslu pro povinnost a kladení otázek a hledání odpovědí. Přitom výzkumy, viz kap. 2.1 ukazují, že

---

⁶² (<http://www.slshranice.cz/lesnipedagogika/galerie/index.htm>)

⁶³ 25. 6. 2010 ČT1 Události

v komunikaci mají děti z LMŠ výsledky lepší než jejich vrstevníci z běžných MŠ. Tomu je potřeba při prezentacích věnovat pozornost. V očekávání respondentů bylo zajímavé, že očekávání byla velmi podobná – Vytvoření kladného vztahu k přírodě a lepší porozumění přírodním zákonitostem, lepší pochopení souvislostí (bylo zapsáno ve 31 dotaznících). Naproti tomu obavy byly různé. Nejčastěji se dotazovaní nebáli ničeho – to byla pro mne zajímavá odpověď. Obavy se velmi různily – nemocnost, počasí a neschopnosti pedagoga. Ve vyplněných dotaznících mne trochu udivila obava rodičů, že stálý pobyt venku je nevhodný pro děti „mírně nachlazené“. Do mateřské školy jsou přece přijímány děti zdravé.

Bylo by zajímavé při rozdělení respondentů dle profese rozšířit kategorii pedagog MŠ i o pedagogy ZŠ. Mají podobné vzdělání a dle mého mínění jsou schopni situaci na poměrně vysoké odborné úrovni posoudit. Takto byli pedagogové ZŠ, zařazení do kategorie „jiná profese“.

Mnoho respondentů zvláště z odborné veřejnosti k vyplněnému dotazníku uvádělo, že nezáleží na tom, zda bude dítě v MŠ nebo LMŠ, ale jaká ta školka bude, jak se bude dětem věnovat, co jim nabídne. Nejvíce bude záležet na osobnosti pedagoga.

Zajímavé by bylo zjišťování odpovědí na otázku, která se týká grafomotoriky. Domnívám se, že by většina respondentů uváděla, že více příležitostí k rozvíjení grafomotoriky je v MŠ běžné.

Kompetence grafomotorická přitom v RVP PV není obsažena. Jemná motorika může být venku rozvíjena stejně dobře, jako uvnitř. Výzkumy (Hafner, 2002 i Kiener, 2004) to prokazují.

4.4 Diskuse legislativních podmínek provozování LMŠ

Jestliže MŠ splní legislativní podmínky, může požádat o zařazení do rejstříku škol. V případě kladného vyřízení žádosti může požádat o dotace – normativ neinvestičních výdajů (částka na mzdové prostředky).

Současné právní předpisy neumožňují zvýšit kapacitu mateřské školy pro další děti, jejichž vzdělávání by probíhalo mimo budovu mateřské školy (Vyhláška 410/2005 Sb.

§ 21 Provozní podmínky). Bez udělení výjimky ze stávajících podmínek pro klasické MŠ nelze pilotní projekty lesních MŠ realizovat.

Zajistit 4m² denní místnosti, ačkoli bude téměř nevyužita, je pro LMŠ problematické finančně i prostorově. Podaří-li se někomu takovýto prostor pro případ nouze zařídit (např. v případech neobsazených školek, kdy je zavírán provoz jedné třídy a nevyhraje zájem o pronajmutí místnosti), má školka vyhráno.

Zde se otevírá možnost pro mateřské školy, které mají vyšší kapacitu, než počet dětí, které ve třídách jsou. Nechtějí přijímat větší počet dětí, protože nechtějí mít přeplněné třídy (autorka takové školky zná). Ty mají kapacitní podmínky pro založení lesní třídy. Mají dostatečný počet WC, umyvadel i metrů čtverečních prostoru.

Mateřské školy, které jsou zařazeny v rejstříku a které chtějí otevřít další třídu typu LMŠ a nesplňují nějakou z legislativních podmínek, mohou požádat MŠMT o tzv. pokusné ověřování. Ministerstvo pak posuzuje, zdali škole udělí výjimku a povolí jí provoz. Jestliže je pokusné ověřování schváleno, ministerstvo školství pak zaštiťuje provoz školy, i když škola nemá splněny některé podmínky, které ukládá zákon. V ČR je to případ LMŠ Lesníček.

Dne 15. 9. 2010 bylo na MŠMT řečeno, že integrované LMŠ by mohly být do Rejstříku škol zařazeny spíše, nežli LMŠ samostatné (Jurková, 2010). To je tedy příležitost pro mateřské školy.

Státy, v nichž LMŠ běžně fungují, umožňují jejich činnost finanční i legislativní oporou (Vošahlíková, 2009).

Doplňková činnost

Situaci by šlo řešit dle § 28 zákona č. 250/200 Sb., také doplňkovou činností mateřské školy ⁶⁴ (v případě že je škola příspěvkovou organizací), což však není z hlediska finančního zatížení rodin vhodné, neboť v tomto případě by rodiče museli hradit veškeré náklady na pobyt žáků v mateřské škole. Doplnková činnost by měla ze své definice mateřské škole přinášet zisk, ne mít vyrovnaný rozpočet.

---

⁶⁴ http://cds.mfcr.cz/cps/rde/xchg/cds/xsl/182_4026.html

Miniškolka

LMŠ by šlo též zřídit jako tzv. miniškolku, či sdružení více miniškolek, v souvislosti s návrhem prorodinného balíčku. V návrhu je možnost zřízení pro nejvýše čtyři děti ve věku od 6 měsíců do 7 let (MPSV, 2008). Miniškolku, jako možnost zřízení uvádí i Vošahlíková (2010).

4.5 Diskuse pracovních otázek

Lze v lesní mateřské škole dodržet podmínky Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní výchovu.

Předpoklad: Ano.

Odpověď: Ano.

Ze zkušeností dotazovaných pedagogů a z vlastní zkušenosti mohu napsat, že v lesní mateřské škole lze dodržet podmínky RVP PV.

Bylo by možné za současných podmínek založit lesní mateřskou školu, která bude zapsána do rejstříku škol a nebude v rozporu se zákony a vyhláškami?

Předpoklad: Ne

Odpověď: Ano. Je možné založit lesní mateřskou školu, která splňuje nařízení uvedená v zákonech a vyhláškách. Největší problém vidím v tom, že by LMŠ musela mít k dispozici vytápěnou místnost (plocha 4m² na dítě, šatnu, patřičný počet toalet a umyvadel). Tyto vnitřní prostory by ale vůbec nevyužívala, protože by děti byly stále venku.

4.6 Diskuse rizik LMŠ

I přes to, že podle výzkumů je úrazovost v lesních mateřských školách nižší než v běžných předškolních zařízeních (Kolářová, 2010), jsou pedagogové připraveni na různé krizové situace. Povinnou výbavou pedagoga je lékárnička a mobilní telefon s čísly na všechny rodiče a rychlou záchrannou službu (srov. Miklitz, 2010).

Dítě je vedeno k tomu, aby dokázalo zhodnotit své schopnosti a na základě toho se pouštělo do různých pohybových aktivit. Stromy k lezení vždy nejprve prověřuje pedagog (stav větví, zdraví stromu, ...).

Zřizovatelé i pedagogové si musí být vědomi rizik, která mohou děti ohrozit. Společně s dětmi jsou postupně vytvářena pravidla, která je chrání.

Německá norma na zřizování venkovních prostor pro děti zmiňuje, že hřiště u mateřských škol by mělo umožňovat dětem „zdravý kontakt s rizikem“.⁶⁵

Naučit se sám odhadnout co je pro mne bezpečné a co není, je pro děti učení se rozlišování rizik. Vysílá-li pedagog neustálé signály ochrany (nikam nelez, neběhej, neskákej, nesahej na klacky), má dítě tendenci jim přestávat věřit a porušovat zákazy a příkazy.

Německé pojišťovny nabízejí lesním mateřským školám levnější pojištění, protože mají zjištěno, že dětem v LMŠ se stává méně úrazů, než dětem z běžných MŠ.⁶⁶

4.6.1 Diskuse počáteční adaptace

Pozornost je třeba věnovat počáteční adaptaci, aby si dítě našlo kamarády, získalo vztah ke skupině. U dítěte, které se nezapojí a nenajde vztah k ostatním dětem, je třeba hledat řešení. Neintegrované dítě se na výletě odděluje od skupiny, v lese si hraje samo a nikdo nemůže podat zprávu, jestli se např. nezranilo.

Zkušenost z provozu LMŠ Lesníček ukazuje, že počáteční adaptace je v přírodě jednodušší.

„Den byl poměrně chladný, většinu dne pršelo. Ačkoli to byl pro děti první den v mateřské škole (v odloučení od rodičů), děti neplakaly, nesháněly se po rodičích, kteří odešli. Venku toho bylo tolik na koukání, že ani nebyl čas“ (úryvek z popisu prvního dne provozu LMŠ Lesníček).

4.6.2 Diskuse bezpečnosti - hranic, odpojení od skupiny, na cestě

Aby se děti nevzdalovaly daleko od skupiny, jsou v prostoru vytvořeny hranice (např. z kmenů nebo kamenů). Postupně se hranice mohou rozšiřovat nebo je dětem povoleno

---

⁶⁵ M. Kolářová 15.9.2010 sdělení při setkání Skupiny pro kontakt dětí s přírodou. MŽP.

⁶⁶ M. Kolářová 15.9.2010 sdělení při setkání Skupiny pro kontakt dětí s přírodou. MŽP.

je překročit za předem zřetelných podmínek. Pro děti platí pravidlo, že musí být na dohled nebo doslech učitele. Po konzultaci s pedagogy jsou možné výjimky.

Děti, které chtějí při výletu předběhnout skupinu, musí čekat na tzv. zastávkách, jako jsou rozcestí, zatačky, zvláštní stromy a podobně. Při výletech je používána také veřejná doprava. Chování v silničním provozu a oblast bezpečnosti na silnicích je v LMŠ věnována velká pozornost. V jedné německé LMŠ se při přejezdu tramvají dítě ztratilo (brzy bylo nalezeno). Učitelé pak přijali významná opatření, aby k takovým situacím již v budoucnu nedocházelo. Nehlídí již všichni pedagogové všechny děti, kompetence jsou vždy zřetelně rozděleny. Jeden dospělý nyní odpovídá za skupinku 5-7 dětí.

Znát rizika a umět je rozpoznat je prevencí úrazů. To se domnívá i Ludvík Schmidtmayer, jeden ze čtyř českých certifikátorů herních prvků z Technického a zkušebního ústavu stavebního.⁶⁷

4.6.3 Diskuse zdravotních rizik

Pedagog by měl vědět o chronických onemocněních a alergiích, které děti mají. V případě pylové alergie je třeba v době květu vybírat místa, kde se daná rostlina nenachází. Další zdravotní rizika nesou klíšťová onemocnění, vzteklna, jedovaté rostliny, nedostatečná hygiena, nebezpečí na stromech a bezpečné zacházení s klacky, ohněm, nožem.

Dvořáková uvádí, že tělesná výchova, stejně jako výchova vůbec je investicí do budoucnosti (Dvořáková, 2007). I já se domnívám, že podpora pohybu i pobytu venku a samostatné odhalování rizik je investicí do budoucnosti.

Klíšťová onemocnění

Klíšťata jsou nejčastější přenašeči Lymfské boreliózy (LB). Klíšťové encefalitidy (KE) . Informace na internetu uvádějí, že přibližně každé třetí klíšť v Evropě je nositelem původce LB, u KE je uváděna prevalence klíšťat v ČR okolo 4% v závislosti na lokalitě.⁶⁸

---

⁶⁷ uvedeno bylo na semináři „Školní zahrady a hřiště v přírodním stylu“, který pořádalo MŽP 11.11.2010

⁶⁸ např. www.kliste-prevence.cz

Informace ze státního zdravotnického ústavu uvádějí, že v roce 2009 bylo hlášeno 3 863 případů LB. Nemocnost je tedy 36,9 výskytu na 100 000 obyvatel (Szu, 2010). U KE bylo v roce 2009 hlášeno 816 případů onemocnění (Szu, 2010).

Prevenčí rizika je oblečení (dlouhé nohavice, rukávy, pokrývka hlavy, aplikace přípravku proti hmyzu).

Riziko přenosu těchto chorob se zvyšuje, čím déle je klíště prisáto na kůži. Rychlé zjištění klíštěte a řádné odstranění znamená zmenšení rizika přenosu. Rodiče mají povinnost prohlížet své děti po pobytu v lese po celém těle.

(V MŠ Semínko, na základě domluvy s rodiči, pedagog dítěti klíště vyndává, místo vydezinfikuje, označí a upozorní rodiče na výskyt klíštěte.)

Vzteklinaa tetanus

Aby se zabránilo přenosu infekce, nemohou se děti dotýkat uhynulých zvířat a hladit zdánlivě krotká divoká zvířata (nebezpečí přenosu **vztekliny**). Dle zjišťování autorky se u vzteklina v ČR nadále nevyskytuje a nebyla registrována ani v letech 2005, 2006 a 2007 (Matouch, 2008). Původce **tetanu** se nachází v půdě, ve shnilém dřevu a výkalech. Infekce se může získat i přes malou ránu. Děti musí být proti tetanu očkovány.

Jedovaté rostliny

Riziko otravy přinášejí **jedovaté rostliny**. Pedagogové znají jedovaté rostliny naší oblasti a děti jsou na ně upozorňovány.

Hygiena

Aby se zabránilo riziku kontaminace jídla, před jídlem a po toaletě si děti **myjí ruce**.

Potřebují-li **vykonat potřebu**, použijí záchod v maringotce. Též mohou jít s jedním z pedagogů do školky nebo v případě malé potřeby, případně velké vzdálenosti od budovy vykonat potřebu v přírodě. K tomuto účelu nosí pedagogové s sebou malou lopatku, aby mohli odhrábnout hlínu a po vykonání potřeby zahrábnout. Vybavením pedagogů jsou i vlhké ubrousky.

Při smogové situaci by měl být omezen pobyt venku v době od 6 do 10 hodin a od 16 do 20 hodin. Ve vztahu ke smogu je též doporučováno⁶⁹: zvyšování a posilování obranyschopnosti (mimo jiné kompenzace psychické a fyzické zátěže, otužování, racionální výživa). Smogem jsou ohroženy především děti do 3 let.⁷⁰ Pro LMŠ je vhodné, vybírá-li si za smogové situace místa na kopci před místy v údolí.

Les filtruje ze vzduchu prachové částice skrze listy a produkuje přitom kyslík. Zpracovává náš spotřebovaný vzduch a do svého okolí vypouští čistý. Les je označován, jako zelené plíce měst (Hederer, Schmidbauer, 1997: str. 16). To naznačuje, že pod korunami stromů bude pravděpodobně smogu méně, nežli v uzavřené místnosti školky.

Stromy, klacky

Důležitým kritériem pro bezpečnost při **lezení po stromech** je zdraví stromu. Pedagogové rozhodnou o stromech vhodných k lezení a označí výšku, kam děti mohou. V SRN výška označována není (odhad bezpečnosti je ponechán dítěti).

Dětem je umožněno hrát si s **klacky**, pokud dávají pozor, aby neublížily jiným dětem. Klacky nesmí být v úrovni obličeje a děti s nimi nesmí běhat.

Oheň, nůž

Je-li zapálen **oheň**, jeden z pedagogů na něj neustále dohlíží. V prostředí s otevřeným ohněm se ujišťujeme, že děti se chovají kolem ohně opatrně a obezřetně. To také znamená, že klacky, které byly jednou v ohni, nesmí být již odnášeny.

Pedagog podle uvážení (na základě dovedností dítěte) rozhodne, kdy smí dítě používat **nůž**. Zpočátku pouze v přítomnosti dospělého, později podle stanovených pravidel (viz Koncepce klubu Lesníček, příloha VIII).

4.6.4 Diskuze informovanosti

---

⁶⁹ Mgr. Kamila Kanichová, 2003, koordinátorka projektů Laboratoře pro výzkum a management rizik FBI VŠB-TU Ostrava, výkonná ředitelka Sítě ekologických poraden STEP.

⁷⁰ tamtéž

Rizikem při založení LMŠ je malé množství vzorů. V ČR všichni začínáme. Informace se dají získat v zahraniční literatuře a na stránkách jednotlivých LMŠ. Za účelem lepší informovanosti byly založeny stránky www.lesnims.cz

Cílem těchto stránek je seznamování veřejnosti s českými i zahraničními výzkumy, které dokazují, že výuka ve venkovních prostorách je pro žáky či studenty přínosná zdravotně i sociálně a že žáci či studenti vzdělávání venku, nemají méně znalostí a dovedností. To je např. uvedeno také v článku *Pedagogika pod širým nebem* (Jančaříková, 2010a).

Co by pomohlo při zřizování LMŠ a jejich rozvoji v ČR? Vzorové smlouvy, dopisy jako jsou v německé knize *Waldkindergarten* (Miklitz, 2005). Také další vzdělávání pedagogů LMŠ. Rozhodně pomůže také mediální podpora a osvěta směrem k veřejnosti.

Závěry

V diplomové práci jsou popsána východiska k zakládání lesních mateřských škol. Nalezeny byly možnosti, z čeho vycházet při zakládání LMŠ v oblasti legislativy, státních dokumentů a iniciativ neziskových organizací. V zahraničních zdrojích byly nalezeny výzkumy zabývající se porovnáváním dovedností dětí z LMŠ a MŠ běžných.

Z prostudovaných materiálů autorka zjistila, že děti z lesních mateřských škol obstály ve všech zkoumaných oblastech stejně nebo dokonce lépe. Děti bývaly i méně nemocné a mívaly lepší imunitu.

Práce dále obsahuje historický vývoj lesních mateřských škol ve světě a historický přehled přírodních mateřských škol u nás.

Autorka navštívila pět lesních mateřských škol v Německu. Shromáždila dostupné informace o LMŠ u nás i v zahraničí. Z rozhovorů s pedagogy, informací o LMŠ zveřejněných a vlastních návštěv byly zjištěny a popsány důležité podmínky potřebné pro založení a provoz LMŠ.

Autorka též zjišťovala názory odborníků a veřejnosti na lesní mateřskou školu.

Za tímto účelem autorka vytvořila dotazník, pomocí něhož zjistila, jak tuto formu vzdělávání jednotliví respondenti hodnotí. Z analýzy dotazníků vyplývá, že nadpoloviční většina respondentů se domnívá, že jednotlivé kompetence budou u dětí lépe rozvíjeny v LMŠ. Mezi respondenty bylo několik, kteří se domnívají, že v LMŠ budou rozvíjeny lépe všechny kompetence. Oproti tomu se nenašel ani jeden, který by se domníval, že všechny kompetence budou lépe rozvíjeny v MŠ běžného typu. Analýza potvrdila, že lidé, kteří vyrůstali v přírodě, k ní mají bližší vztah a nemají z ní obavy. Jejich preference LMŠ byly vyšší. Výsledky analýzy ukázaly, na jaké otázky je třeba se více zaměřit. Je třeba prezentovat, že v LMŠ je komunikace rozvíjena stejně dobře, ba i lépe.

Zjišťována byla též očekávání a obavy vůči LMŠ. Z analýzy očekávání respondentů vyplynulo, že největší očekávání je ve vytvoření kladného vztahu dětí k přírodě. Hned na druhém místě bylo zmiňováno zlepšení zdravotního stavu a zlepšení imunity. Respondenti často očekávali i lepší porozumění přírodním zákonitostem a pochopení

souvislostí mezi naším životem a okolím. Nejvíce se obávali vyšší nemocnosti, dále pak o schopnosti pedagoga a špatného počasí.

V další praktické části autorka hledala názory u ohniskových skupin.

V rámci diskusí o lesní mateřské škole byla probírána témata týkající se zřizování, financování, provozu, bezpečnosti a dalších aspektů. Společně byly hledány cesty řešení těchto otázek. Na základě tohoto výzkumu autorka sestavila rizika, se kterými je třeba počítat při provozu LMŠ.

Autorka odpověděla na dvě základní praktické otázky:

V lesní mateřské škole lze dodržet podmínky Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní výchovu.

Za současných legislativních podmínek lze založit lesní mateřskou školu, která bude zapsána do rejstříku škol a nebude v rozporu se zákony a vyhláškami.

Závěry diplomové práce jsou přínosem zejména v mé práci - ředitelky mateřské školy. Výsledky budou využitelné i pro další ředitelky a zřizovatele škol, kteří se snaží v současné době umísťovat děti do předškolních zařízení.

Tato diplomová práce nabízí východiska pro další výzkumy, např.: srovnání dosažených kompetencí dětí v různých typech MŠ, srovnání nemocnosti u dětí v různých typech MŠ, srovnání hodnocení výsledků v ZŠ, týkající se schopnosti a připravenosti dětí z různých typů zařízení předškolní výchovy.

Seznam použitých zkratk

ČR - Česká republika

EVVO - environmentální vzdělávání, výchova a osvěta

LMŠ - lesní mateřská škola

MK - Ministerstvo kultury

MPSV - Ministerstvo práce a sociálních věcí

MŠ - mateřská škola

MŠMT - Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

MZd - Ministerstvo zdravotnictví

MZe - Ministerstvo zemědělství

MŽP - Ministerstvo životního prostředí

RVP PV - Rámcový vzdělávací program pro předškolní výchovu

SFŽP - Státní fond životního prostředí

SRN - Spolková republika Německo

SZÚ - Státní zdravotní ústav

VÚP - Výzkumný ústav pedagogický v Praze

ZDRAVÍ 21- Dlouhodobý program zlepšování zdravotního stavu obyvatelstva ČR -
Zdraví pro všechny v 21. století

Použitá literatura

Tištěné zdroje

- BREZINKA, W. Filozofické základy výchovy. Praha : ZVON, 1996. 214 s. ISBN 80-7113-169-5.
- BUREŠOVÁ, K; CHALOUPKY. Učíme se v zahradě. 1. Chaloupky: Chaloupky, 2007. 500 s.
- ČAPKOVÁ, D. Předškolní výchova v díle J.A. Komenského, jeho předchůdců a pokračovatelů. 1. Praha : SPN, 1968. 280 s. ISBN 14-017-67.
- ČEŘOVSKÝ, J; ZÁVESKÝ, A. Stezky k přírodě. Praha: SPN, 1989. 240 s. ISBN 80-04-22378.
- DVOŘÁKOVÁ, H. Didaktika tělesné výchovy nejmenších dětí. 1. Praha : UK - Pedagogická fakulta, 2007. 123 s. ISBN 978-80-7290-298-9.
- DVOŘÁKOVÁ, H. Tělesná výchova jako prevence vadného držení těla dětí u předškolního věku. 1. Praha : ČÚV ČSTV, 1985. 128 s. SPG30480-85.
- EACEA P9 Eurydice. Early Childhood Education and Care in Europe. Brussel : EACEA P9 Eurydice, 2009. 187 s. ISBN 978-92-9201-007-2.
- FICHNOVÁ, K.; SZOBIOVÁ, E. Rozvoj tvořivosti a klíčových kompetencí dětí. 1. Praha : Portál, 2007. 136 s. ISBN 978-80-7367-323-9.
- GERWIG, K. Waldkindergarten in Deutschland [CD-ROM]: AV1 TV and Video Produktion Kaufungen, 1996
- GERWIG, K. Erlebnise und Ergebnisse Waldkindergarten in Deutschland II. [CD-ROM]: AV1 TV and Video Produktion Kaufungen, 1999
- HAVLÍNOVÁ, M, a kol. Kurikulum podpory zdraví v mateřské škole. 1. Praha : Portál, 2003. 220 s. ISBN 80-7178-383-8.
- HEDERER, J; SCHMIDBAUER, H. Les : A praktická ekologická výchova v mateřské škole. 1. Praha : Pražské ekologické centrum, 1997. 112 s. ISBN 80-901377-0-9.
- JANČAŘÍKOVÁ, K. Environmentální výchova na prvním stupni ZŠ. Praha, 2008. 191 s. UK-PedF. Vedoucí dizertační práce RNDr. Vasilis Teodoridis, Ph.D. Dostupný z WWW: <<http://cevv-uk-pedf.blog.cz/>>.
- JANČAŘÍKOVÁ, K. Přílohy disertační práce. Praha, 2008. 107 s. UK-PedF. Vedoucí dizertační práce RNDr. Vasilis Teodoridis, Ph.D. Dostupný z WWW: <<http://cevv-uk-pedf.blog.cz/>>.
- JANČAŘÍKOVÁ, K. Výsledky empirického výzkumu dětských kontaktů s přírodou. In Člověk + příroda = udržitelnost? : Texty o proměně vztahů lidí k přírodě, environmentální výchově a udržitelnosti. Praha : Zelený kruh, 2009 str. 15-27.
- JANČAŘÍKOVÁ, K. Pedagogika pod širým nebem. Sedmá generace. 2010/1. XIX. ročník. str. 10 – 13. ISSN 1212-0499.

- JANČAŘÍKOVÁ, K. Environmentální výchova a vzdělávání [online]. 2010 [cit. 2010-10-25]. Taras lesní ško. Dostupné z WWW: <<http://cevv-uk-pedf.blog.cz/1002/taras-lesni-sko-l-ka-ve-stredoceskem-kraji>>.
- JANČAŘÍKOVÁ, K. *Environmentální činnosti v předškolním vzdělávání*. Praha : Dr. Josef Raabe, 2010. 148s. ISBN 978-80-86307-95-4.
- KAPUCIÁNOVÁ, M. *Školní řád*. Praha, 2009. 16 s. Absolventská práce. NIDV.
- KAPUCIÁNOVÁ, M. *Lesní a venkovní pedagogika*. Praha : Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2010. 52 s. ISBN 978-80-7290-451-8.
- KAŠPAR, J. Mezinárodní seminář věnovaný ekoškolkám. *Zpravodaj MŽP*. 2008, 12, s. 16 - 17. ISSN 0862-9005.
- KOMENSKÝ, Á.J. *Informatorium školy mateřské*. 1. vyd. Praha : Kalich, 1992.
- KORDA, D. *Vážně nevázně o medvědovi a "Zoo komplexu"*. In STREJČKOVÁ, Emilie, a kol. *Děti aby byly a žily*. 1. Praha : MŽP, 2005. s. 96. ISBN 80-7212-382-3.
- KOUKOLÍK, F ; DRTINOVÁ, J. *Vzpouza deprivantů : Nestvůry, nástroje, obrana*. 2. přepr. vyd. Praha : Galén, 2008. 327 s. ISBN 978-80-7262-410-2.
- KOUKOLÍK, F. *Před úsvitem, po ránu*. Praha : Karolinum, 2008. 226 s. ISBN 978-80-246-1496-0.
- KROPÁČKOVÁ, J. *Budeme mít prvňáčka : Rady pro rodiče dětí od 5 let*. 1. Praha : Portál, 2008. 160 s. ISBN 978-80-7367-359-8.
- LACINOVÁ, I, a kol. *Co dělají mateřské školy v Norsku pro zdravý vývoj dětí : Nikdo není malý*. 1. vyd. Kroměříž : Spirála, 1999. 80 s. ISBN 80-901873-3-1.
- LIBROVÁ, H. O biofilii. In KLVAČ, P, a kol. *Člověk a les*. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2006. s. 80. ISBN 80-210-4202-8.
- LIER, A. Natur- und Waldkindergärten – Ein Weg zur Integration der Gesundheitsförderung. Magdeburg - Německo, 2007. 154 s. Absolventská práce. Hochschule Magdeburg-Stendal (FH).
- MÁCHAL, A. Průvodce praktickou ekologickou výchovou. Brno: Rezekvítek, 2000. 205 s. ISBN 80-902954-0-1.
- MAŇÁK, J ; ŠVEC, V. Cesty pedagogického výzkumu. 1. Brno : Paido, 2004. 188 s. ISBN 80-7315-078-6.
- MARTINOVSKÁ, M. *Předmět spontánního zájmu v přírodě u dětí předškolního věku*. Praha, 2009. 80 s. Diplomová práce, školitel: Mgr. Ivana Šircová. UK Pedagogická fakulta.
- MIKLITZ, I. *Der Waldkindergarten*. 3. Weinheim : Beltz, 2005. 296 s. ISBN 3-407-56260-8.
- MORÁVKOVÁ, J; OPRAVILOVÁ, E. *Rok v přírodě*. Praha : SPN, 1963. 230 s. ISBN 14-030-63.
- MORKES, F. Historie ekologické a zdravotní výchovy v mateřských školách. In *Ekologická výchova v mateřských školách*. 1. Praha : Vl. nákladem, 2004. s. 24.

- NOVÁČKOVÁ, J. *Mýty ve vzdělávání : O škodlivosti některých zaběhaných představ o učení, škole a výchově*. 2. vyd. Kroměříž : [s.n.], 2003. 44 s. ISBN 80-901873-5-8.
- NUTZEL, R. *Forderung des Umweltbewusstseins von Kindern : Evaluation von Naturbegegnungen mit Kindergartenkindern einer Grosstadt*. Munchen, 2007. 211 s. Dizertační práce. Ludvig-Maximilians-Universität München. ISBN 978-3-86581-057-1.
- OPRAVILOVÁ, E., KROPÁČKOVÁ, J. *Studijní texty k předškolní pedagogice s úvodem do pedagogiky*. 1. Praha : UK Praha, Pedagogická fakulta, 2005. 87 s. ISBN 80-7290-251-2.
- OPRAVILOVÁ, E. *Pedagogická encyklopedie*. 1. Praha : Portál, 2009. Cíle a obsahy předškolního vzdělávání, s. 936. ISBN 978-80-7367-546-2.
- OPRAVILOVÁ, E., GEBHARTOVÁ, V. *Rok v mateřské škole*. Praha, Portál, 2003. ISBN 80-7178-847-3.
- PRŮCHA (ED.), J. *Pedagogická encyklopedie*. 1. Praha : Portál, 2009. 936 s. ISBN 978-80-7367-546-2.
- PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 4. vyd. Praha: Portál, 2003. 322 s. ISBN 80-7178-772-8.
- RUBEŠOVÁ, I. *Podíl času stráveného ve vnitřních a venkovních prostorách*. Praha, 2010. 65 s. Bakalářská práce, vedoucí práce: PhDr. Kateřina Jančaříková Ph.D.: UK Pedagogická fakulta.
- RÝDL, K. *Eduard Štorch : Český průkopník moderní zážitkové pedagogiky*. 1. Luneburg : Univerzita Luneburg, 1999. 24 s. ISBN 3-89569-041-4.
- RÝDL, K. *Prvky zážitkové pedagogiky v praxi učitele Eduarda Štorcha*. Gymnasion. Prázdninová škola Lipnice.roč. 2004, č.2, s.126-131. ISSN 1214-603X
- SMOLÍKOVÁ, K. a kolektiv autorů. *Rámcově vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*. 1. vyd.Praha [s.l.] : VUP, 2006. 48 s. ISBN 80-87000-00-5
- STOKES, M. E., DAVIS, C. S., and KOCH, G. G. *Categorical data analysis using the SAS system*. 2. vyd. 2000. Cary, NC, USA, SAS Institute Inc.
- STREJČKOVÁ, E. *Děti aby byly a žily*. 1. Praha : MŽP, 2005. s. 96. ISBN 80-7212-382-3.
- SUCHOCHLEBOVÁ, L. *Venku za každého počasí : O školkách v lese*. Aperió. 6.9.2006, roč. 2006, č. 3, s. 34-37.
- ŠTORCH, E. *Zvláštní otisk z „Českého světa“ roč. XXII., číslo 51-52 : Dětská farma na Libeňském ostrově*. 1. Praha : Grafické závody Neuber, Pour a spol., Praha I., 1926. 4 s.
- ŠTORCH, E. *Dětská farma : Eubiotická reforma školy*. 1. Brno : Nákladem dědictví Komenského v Praze a ústředního spolku jednot učitelských na Moravě, 1929. 183 s. Spisů Dědictví Komenského čís. 286.
- ŠVAŘÍČEK, R, ŠEĐOVÁ, K. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha : Portál, 2007. 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0.
- UZEL, V. *Uvádění lesních mateřských škol do České*. Brno, 2010. 68 s. Bakalářská práce, vedoucí práce prof. PhDr. Milada Rabušicová, Dr. Masarykova univerzita.

VOŠAHLÍKOVÁ, T. *Ekoškolky a lesní mateřské školy*. 1. Praha : Ministerstvo životního prostředí, 2010. 73 s. ISBN 978-80-7212-537-1.

Výzkumný ústav pedagogický v Praze. *Klíčové kompetence v základním vzdělávání*. 1. vyd. Plzeň : Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2007. ISBN 978-80-87000-07-06

ZAPLETAL, M. *Vycházky a výlety s dětmi*. Praha : Portál, 2003. 175 s. ISBN 80-7178-750-7.

Zelený kruh. *Jak a proč podporovat vztah lidí k přírodě*. Praha : Vydaly Zelený kruh a Hnutí DUHA v edici APEL, 2009. 18 s. Dostupné z WWW: <

<http://www.zelenykruh.cz/dokumenty/vztah-lid-k-prirode-final.pdf> >. ISBN 978-80-903968-8-3.

Zelený kruh. *Člověk+příroda=udržitelnost? : Texty o proměně vztahu lidí k přírodě, environmentální výchově a udržitelnosti*. 1. Praha : [s.n.], 2009. 100 s. ISBN 978-80-903968-5-2.

Elektronické citace

Cenia. *Cenia* [online]. 2010 [cit. 2010-07-05]. EVVO a veřejná správa. Dostupné z WWW: <[http://www.cenia.cz/web/www/web-pub2.nsf/\\$pid/MZPMSFIJSZHW](http://www.cenia.cz/web/www/web-pub2.nsf/$pid/MZPMSFIJSZHW)>.

COFFEY, Ann. *Carpridgelearningcentre.ca* [online]. 2008 [cit. 2010-09-22].

Carpridgelearningcentre. Dostupné z WWW: <

<http://www.carpridgelearningcentre.ca/forest%20preschool.html> >.

Česko. Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže na období 2007-2013. In *Koncepční materiály MŠMT*. 2007, s. 1-30. Dostupný také z WWW: <<http://www.msmt.cz/mladez/koncepce-statni-politiky-pro-oblast-deti-a-mladeze-na-obdobi-2007-2013> >.

Česko. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy Č. j. 16745/2008 - 22 Metodický pokyn MŠMT k zajištění environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty. In *Věstník Ministerstva školství*. 2008, Č. j. 16745/2008 - 22, s. 12 stran. Dostupný také z WWW: <www.msmt.cz/uploads/soubory/zakladni/VN_MP_EVVO_2008.pdf>. [legislativa]

Česko. Strategie vzdělávání pro udržitelný rozvoj. In *Usnesení vlády*. 2008, .., s. 1-20. Dostupný také z WWW: <<http://www.msmt.cz/dokumenty/strategie-vzdelavani-pro-udrzitelny-rozvoj-ceske-republiky?highlightWords=Strategie+vzd%C4%9B%C3%A1v%C3%A1n%C3%AD+pro+udr%C5%BEiteln%C3%BD+rozvoj> >.

Česko. USNESENÍ VLÁDY ČESKÉ REPUBLIKY : Dlouhodobý program zlepšování zdravotního stavu obyvatelstva ČR – Zdraví pro všechny v 21. století. In *Věstník vlády pro orgány krajů a orgány obcí*. 2002, 1046, s. 1. Dostupný také z WWW: <<http://www.mpsv.cz/cs/2872> >.

Česko. VYHLÁŠKA č. 410/2005 Sb., : o hygienických požadavcích na prostory a provoz zařízení a provozoven pro výchovu a vzdělávání dětí a mladistvých. In *SBÍRKA ZÁKONŮ*. 2005, 141, s. .. Dostupný také z WWW: < <http://www.sagit.cz/pages/sbirkatxt.asp?cd=76&typ=r&zdroj=sb05410> >.

Česko. Zákon 563/2004 Sb., : o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů. In *Sbírka zákonů*. 2004, 190,, s. 1-2. Dostupný také z WWW: < <http://www.sagit.cz/pages/sbirkatxt.asp?cd=76&typ=r&zdroj=sb04563> >.

FLEGR, J. a kol. [Http://www.iris-ops.cz](http://www.iris-ops.cz) [online]. 2004 [cit. 2010-09-14]. Výzva Zpátky pod stromy. Dostupné z WWW: < <http://www.iris-ops.cz/zpatky-pod-stromy-text> >.

GORGES, R. *R Lesní mateřská škola- ein aktuelles Konzept kompensatorischer Erziehung* [online]. Weilheim : .., 2000. 10 s. Výzkumná práce . Prof: Roland Gorges. Dostupné z WWW: < <http://www.horstweyrich.de/luw/waldkiga.htm> >.

HÄFNER, P. *Natur- und Waldkindergärten in Deutschland -eine Alternative zum Regelkindergarten in der vorschulischen Erziehung*. Heidelberg, 2002. 206 s. Dizertační práce. Universität Heidelberg. Dostupné z WWW: < http://archiv.ub.uni-heidelberg.de/volltextserver/volltexte/2003/3135/pdf/Doktorarbeit_Peter_Haefner.pdf >.

Healthy living is the best revenge: findings from the European Prospective Investigation Into Cancer and Nutrition - Potsdam study. Arch Intern Med. 2009 Aug 10;169(15):1355-62. in http://www1.szu.cz/svi/hygiena/show.php?kat=novinky_vse#100312c - Zdravý životní styl je nejlepší způsob prevence nemocí

Hlavní město Praha – Magistrát hl. m. Prahy. *Praha životní prostředí 2008 Ročenka Zpráva o stavu životního prostředí*.. Praha : Praha, listopad 2009. 330 s. Dostupné z WWW: <<http://envis.praha-mesto.cz>>.

JENSEN VACULOVÁ,R. Krátká zpráva o pobytu v přírodní mateřské škole v Dánsku, březen 2007 emailová zpráva

KIENER, S. *Fördert das Spielen in der Natur : Kindergärten in der Natur – Kindergärten in die Natur?*. Fribourg, 2004. 19 s. Absolventská práce. Institut für Psychologie, Universität Fribourg (CH). Dostupné z WWW: < <http://www.waldkindergarten.ch/downloads/lizenziatsarbeitkindergaertenindernatur.pdf> >.

KIENER, S; STUCKI, S. *Evaluation Naturspielgruppe Dusse Verusse : Zusammenfassung Elternbefragung*. Freiburg : .., 2001. 27 s. Dostupné z WWW: < http://www.dusse-verusse.ch/app_icc/xt_obj_document.asp?oid=8742&cid=&cmd=FETCH&err=0& >.

KIENER, S; STUCKI, S. *Evaluation Naturspielgruppe Dusse Verusse : Zusammenfassung Elternbefragung*. Freiburg : .., 2001. 27 s. Dostupné z WWW: < http://www.dusse-verusse.ch/app_icc/xt_obj_document.asp?oid=8742&cid=&cmd=FETCH&err=0& >.

KOHLER, B. *Evaluation der forstlichen Bildungsarbeit*. Freiburg, 2007. 100 s. Oborová práce. Albert-Ludwigs-Universität Freiburg, Institut für Forst- und Umweltpolitik. Dostupné z WWW: < <http://www.mugv.brandenburg.de/cms/media.php/2316/evalbild.pdf> >.

- KURTH, B.-M. . Symposium zur Studie. *Bundesgesundheitsbl : Gesundheitsforsch - Gesundheitsschutz*. 2006, 10, s. 1050 - 1058. Dostupný také z WWW: < http://www.kiggs.de/experten/downloads/dokumente/bgbl_KiGGS_erste_Ergebnisse_2006.pdf >.
- LÁBUSOVÁ, E. *Evalabusova.cz* [online]. 2008 [cit. 2010-09-19]. články. Dostupné z WWW: < http://www.evalabusova.cz/clanky/ucime_deti.php >.
- LETTIERI, R. *Evaluationsbericht des ersten öffentlichen Waldkindergartens der Schweiz* [online]. Zürich, Švýcarsko : ., 2004. 6 s. Oborová práce. Pädagogische Hochschule Zürich. Dostupné z WWW: <<http://www.waldkindergarten.ch/downloads/evaluationsberichtspsychologischerdienstbr.pdf>>.
- MATOUCH, O. *Svscr.cz* [online]. 2008 [cit. 2010-09-23]. Problematika vztekliny a její výskyt v České republice. Dostupné z WWW: < <http://www.svscr.cz/index.php?basket=-4909613&sid=mnh17n4ik3bmosks1mkbj5d452&art=1152> >.
- METZENER, K. *Waldkindergarten.ch* [online]. 2005. 2005 [cit. 2007-04-11]. Němčina. Dostupný z WWW: <<http://www.waldkindergarten.ch/index.html>>.
- Miniskolky.cz [online]. 2008 [cit. 2010-09-22]. *Prorodinný balíček*. Dostupné z WWW: <<http://www.miniskolky.cz/miniskolky-a-legislativa/prorodinnny-balicek/>>.
- Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. 2008 [cit. 2010-10-25]. Prorodinný balíček. Dostupné z WWW: <<http://www.mpsv.cz/cs/5892>>.
- NADACE DŘEVO PRO ŽIVOT. *Www.mezistromy.cz* [online]. 2007 [cit. 2010-04-30]. Lesní pedagogika v ČR. Dostupné z WWW: <<http://www.mezistromy.cz/cz/vzdelani/lesni-pedagogika/lesni-pedagogika-v-cr>>.
- Simkin, J. (May 2007), *Margaret McMillan*, Spartacus Education, <http://www.spartacus.schoolnet.co.uk/Wmcmillan.htm>, retrieved September 2009, in: http://en.wikipedia.org/wiki/Forest_kindergarten/ cit. 17.9.2010/
- Svol* [online]. 2010 [cit. 2010-09-16]. <http://www.svol.cz/aktuality/lesni-pedagogika-do-praxe-zavazek-prednich-lesnickych-subjektu/>. Dostupné z WWW: < <http://www.svol.cz/aktuality/lesni-pedagogika-do-praxe-zavazek-prednich-lesnickych-subjektu/> >.
- Szu* [online]. 2010 [cit. 2010-09-23]. Prevence KE. Dostupné z WWW: < <http://www.kliste-prevence.cz/> >.
- Szu* [online]. 2010 [cit. 2010-09-23]. Prevence. Dostupné z WWW: < <http://www.szu.cz/tema/prevence/lymeska-borrelia-epidemiologicka-data-1> >.
- ŠRÁM, R. *Envigogika* [online]. Praha : UK, 2006, 27.4. 2006 [cit. 2010-11-08]. Reviews. Dostupné z WWW: <http://envigogika.cuni.cz/overview/usneseni-komise-pro-zivotni-prostredi-akademie-ved-cr_en>. ISSN :1802-3061.
- VOŠAHLÍKOVÁ, T. „Lesní mateřská škola – kořeny.— Metodický portal [online]. 19. 08. 2009a.[cit. 21. března 2010]. ISSN 1802-4785. <<http://clanky.rvp.cz/clanek/c/P/3261/LESNI-MATERSKA-SKOLA---KORENY.html>>.

WAUQUIEZ, S. *WAS BRINGEN NATURERLEBNISSE VORSCHULKINDERN? : referát*. Weinfelden, Švýcarsko : [s.n.], 2008. 7 s. Dostupné z WWW: <http://www.schuletg.ch/file_uploads/bibliothek/k_21_Unterrichtsinhalte-m/k_219_MenschUmweltTechnik/k_408_Waldschulzimmer/3865_0_referatwauquiez2008naturerlebnisse.pdf>.

Www.kliste-prevence.cz [online]. 2010 [cit. 2010-09-23]. Onemocnění. Dostupné z WWW: <<http://www.kliste-prevence.cz/infekcnost-klitete-a-rizika-onemocneni/klitova-encefalitida/>>.

Www.novinky.cz [online]. 2009 [cit. 2010-09-20]. Věda-školy. Dostupné z WWW: <<http://www.novinky.cz/veda-skoly/185097-spina-detem-svedci-potvrdili-vedci.html>>.

Zelený kruh . *Jak a proč podporovat vztah lidí k přírodě*: Praha : Vydaly Zelený kruh a Hnutí DUHA v edici APEL, 2009. 18 s. Dostupné z WWW: <<http://www.zelenykruh.cz/dokumenty/vztah-lid-k-prirode-final.pdf>>. ISBN 978-80-903968-8-3.

Přílohy

- I. Dopis pedagogům a pedagogickým odborníkům
- II. Dopis rodičům dětí z MŠ Semínko
- III. Dotazník
- IV. Dopis na ČŠI
- V. Časový harmonogram založení LMŠ Lesníček
- VI. Žádost o povolení pokusného ověřování
- VII. Vyhlášení pokusného ověřování
- VIII. Koncepce třídy Lesníček při mateřské škole Semínko.
- IX. Návštěvy Lesních mateřských škol v Německu
- X. Dotazník k workshopu
- XI. Fotografie z LMŠ